

NOVOSTI HUBOČIJA

#1318

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 21. 3. 2025.
Cijena: 1.33€



Veliki antidemokratski reset

Na sastanku ultrakonzervativaca prezentiran je dokument 'Veliki reset – Obnova suvereniteta država članica EU-a'. Ciljevi su 'reforma' evropskih institucija i pravosuđa, deregulacija tržišta, oduzimanje dotacija onima koji rade protiv 'nacionalnih interesa'. Ukratko, gušenje liberalne demokracije po uzoru na SAD

str. 4-5.



Ukleta korveta

Brodosplitu treba više od godinu dana za svakih sedam do osam dužnih metara ratnog plovila. Sve i da sutra počnu s gradnjom korvete od zacrtanog 91 metra, Putinu bi ostalo dvanaestak godina lufta

HRVATSKA ima razrađen plan za uključivanje u globalni uzlazni vojnoindustrijski proizvodni ciklus. Politički kontekst toga već zahuktalog procesa nije ovdje neophodno specijalno pojašnjavati, svi znamo takoreći sve o tome. Rusija, odnosno režim VLADIMIRA PUTINA, navodno smjera ubrzo protegnuti svoju agresiju i dalje od Ukrajine, prema unutrašnjosti Europe. Tako barem tvrde vodeći glasovi Europske unije, a oni u pravilu ne nude konkretniju argumentaciju za te prognoze. Navikli su nas da zdravo za gotovo uzimamo procjene ruske kratkoročne i dugoročne borbene spreme, oslanjajući se na poslovično kriptične smjernice obavještajnih servisa. Pritom sada nećemo razmatrati osnovanost takvih predviđanja ni kontradikcije u pogledu aktualnih zbivanja na ukrajinskom frontu. Rusija tako nije u stanju realizirati ozbiljnije pomake u Ukrajini, što je u zapadnjačkim ekspertno-analitičkim krugovima već dugo predmet intenzivne poruge. Naravno, poznato je da raspolaže grozomornim raketnim arsenalom, a o nuklearnim bojevim glavama da ne govorimo.

No to nema puno veze s propagiranom nužnošću opremanja europskih armija za frontalno ratovanje. Tu se gotovo uopće ne razmatraju krstareći projektili ni proturaketni sklopovi, nego tenkovi i avioni, haubice i razarači. Izostaje i detaljnija elaboracija zamišljenoga nužnog sustava obrane, ali zauzvrat imamo spremne projekcije rasta ulaganja za razvoj stajaće vojske. Ne znamo baš najpreciznije ni zašto ni kako ni što, dakle, ali zna se da EU namjerava osigurati 800 milijardi eura za tu svrhu. Znamo odakle, jer se ne skriva da će se zemlje-članice morati zadužiti, pa i srezati razne svoje druge javne troškove, socijalne i zdravstvene i kulturne i druge.

Bilo kako bilo, rekosmo, Hrvatska je spremna za utrku u naoružavanju, sudeći po nedavnim riječima našeg ministra obrane IVANA ANUŠIĆA. Pored etabliranih proizvođača osnovnog vojničkog oružja i opreme, pušaka ili kaciga, on je sredinom ovog mjeseca naveo da ovdašnja industrija posjeduje kapacitet za pridruživanje kontinentalnom sustavu izgradnje srednjevelikih ratnih brodova. Nije sasvim generalizirao, čak je dodao kako je RH

već kontaktirala saveznike u NATO-u oko potreba, cijena i rokova gradnje ratnomornaričkih korveta, samostalno ili u internacionalnoj kooperaciji. Državna medijska agencija Hina obavijestila nas je potom o vodećem hrvatskom kandidatu za takav posao.

Iz novinarske komunikacije s Ministarstvom gospodarstva RH i drugim vladinim instancama, pojavilo se zatim u javnom prostoru ime Brodosplita, šķvera u vlasništvu TOMISLAVA DEBELJAKA. Uljanik i 3. Maj su prešućeni, već i zbog toga što tamo nema toliko menadžerske odvažnosti za proboj u obimnijemu međudržavnom investicijskom poduhvatu. Debeljak je nešto sasvim drugo, i još pamtimo njegove inovatorske čarolije poput one s najavom patentiranja revolucionarnih pomorskih platformi od leda. Na ideju je bio nadošao, kako je tumačio, igrajući se sa svojom djecom nad sudoperom u kojem su plutale kockice zaleđene vode. Te i takve platforme nikad nisu zaplovile, jer se u Brodosplitu zateklo dovoljno stručne pameti nakon potopa brodograđevne industrije u Hrvatskoj. Štoviše, postali su dostupniji – zamislimo samo tehnološki višak iz ugašenog zagrebačkog Brodarskog instituta, svjetskog centra izvrsnosti u branši. No zatim se Debeljak, poduprt golemim javnim subvencijama za tzv. restrukturiranje Brodosplita nakon privatizacije, a prošlo je otad već 12 godina, uključio u biznis s Hrvatskom ratnom mornaricom.

Valjalo je tad, mimo ikakvih ratnih prognoza, naime, bar minimalno opremiti tehnički nerazvijenu Hrvatsku vojsku. Krenulo se racionalno, što se tiče mornarice, od manjih

plovila tipa patrolnog čamca, pa je 2014. godine u Brodosplitu naručeno pet takvih. Ratna mornarica ionako je bila u posjedu samo par raketnih topovnjača i nešto manjih brodića, mahom zaostalih iz Jugoslavije ili kupljenih po inozemnim burzama rabljenog naoružanja. Usuprot svim očekivanjima, kamoli sklopljenom ugovoru, na prvu se isporuku iz Brodosplita, ophodni brod 'Omiš', čekalo pet godina. Za sljedeći, nazvan 'Umag', trebalo je još šest godina, a nitko se ne usuđuje predviđati kad će biti porinuta tri preostala.

Peripetije oko napredovanja gradnje tih čamaca godinama su uveseljavale javnost neopterećenu izravnim ratnim strašilima. U međuvremenu su otkrivani bizarni organizacijski propusti, neusklađenosti u raznim detaljima između potreba i zahvata, zastoji u Debeljaku između šķveru i vladinim reakcijama. Baš kao da mu se bilo isplatilo da zateže i ucjenjuje Vladu RH, ili je to bio samo vanjski dojam. Izgledalo je da ophodnjaci nikad neće zaploviti, ili možda jednom i hoće, ali da potom država sigurno više neće surađivati s tim proizvođačem. No dovitljivi je Tomislav Debeljak puštao da strasti okopne, a njegovi inženjeri u nepomućenom su miru razvijali zamašniji nacрте za gradnju ponešto većih i zahtjevnijih ratnih brodova, korveta i podmornica. Neka se nađe, tko zna kad bi moglo zatrebati, uvijek nekakvi geopolitički izazovi mogu vojnoj industriji poslužiti za novi produkcijski val. Ili ih sam taj sektor može potaknuti, što mu je ujedno omiljen refleks, da se pogoni ne uspravaju poput ovih u Hrvatskoj.

No da se malo podsjetimo na tehničke parametre u terminima o kojima je ovdje riječ,

na relaciji od patrolnih čamaca do raketnih topovnjača i korveta. U toj priči, za razliku od raznih drugih, tehnika zaista ima značajnije mjesto od veličine, ali postoji i korelacija. Brodovi 'Omiš' i 'Umag' su dužine skromna 43 metra, oboružani topom malenog kalibra, svega 30 milimetara. Korvete, pak, u jugoslavenskoj te hrvatskoj ratnomornaričkoj terminologiji zvane topovnjačama, dužine su od 50 i nekoliko do 90 i nekoliko metara. Veće od njih su fregate, tj. bojni brodovi iliti razarači, nadalje krstarice, pa nosači aviona, ali to nas ovdje ne zanima. Uglavnom, korvete već mogu nositi jače artiljerijske cijevi, omanje raketne sustave i slično, a najveća im kvaliteta je okretnost.

Potonji kriterij određuje korvetu za idealni tip ratnog plovila na Jadranu, s obzirom na razvedenost obale i mnogobrojne otoke. S tim u vidu, još 80-ih godina prošlog stoljeća vodila se u Jugoslavenskoj ratnoj mornarici seriozna konceptijska rasprava između jedne megalomanske frakcije koja je maštala o krstaricama, i realista koji su shvaćali da sustav mora biti utemeljen na korvetama. One su jedine u stanju postići adekvatnu snagu i brzinu za hitre manevre od šķoja do šķoja, ispaljujući ubojite salve na zamišljenoga glomaznijeg neprijatelja. U svakom slučaju, naš Brodosplit, ustvari Debeljakov, odavno ima nacрте za hrvatsku prvu veću korvetu.

Taj bi ponos domaće vojne sile s navoza splitskog brodogradilišta bio pet metara duži od oba porinuta patrolna čamca zajedno. Gradilo bi se i za europsko-unijske partnere, kako je istaknuto u željama i najavama, te bi svi od Baltika do Crnog mora bili u prilici kormilariti hrvatskim korvetama, hrpimice potapati ruske negativce i garantirati ovom kontinentu sigurnost i prosperitet. Jedino što Brodosplit, da ne zaboravimo, potrebuje više od godinu dana za svakih sedam do osam dužnih metara ratnog plovila. Sve i da sutra počnu s gradnjom korvete od zacrtanog 91 metra, Putinu bi ostalo dvanaestak godina lufta. U tom periodu stignu se dovršiti dva-tri svjetska rata, pa smo više upućeni na nadanje da ni on neće pretjerano žuriti s nasrtajem na zemlje NATO-a. No čisto industrijski-proizvodno, ostaje svejedno zrela pretpostavka da je u devastiranoj hrvatskoj brodogradnji ipak moguće efikasnije mobilizirati zadržani potencijal, graditi brže i kvalitetnije. Godinama smo u ovim novinama uporno priželjkivali da to bude vezano za civilni transport ljudi i dobara. Još upornije izostajala je inicijativa države, po uzoru na više zapadnih primjera, za pokretanje dotučenih šķverova nacionalizacijom.

Ono što nije išlo političkom milom, valjda će konačno sad uspjeti makar grubom ratnom silom. Nije isključeno da će se dogoditi čudo, pa da vrhunski plovni objekt vojne namjene isproducira poduzeće čijem je vlasniku i led potonuo. Sa brodograđevnim znanjem koje u Hrvatskoj još nije generacijski išķeznulo, to je ostvarivo u teoriji, a bit će i praktično, ako nam vlast ostane politički hipermotivirana. Mi ostali možemo početi razmišljati o ukupnoj cijeni tog pothvata, ne samo onoj ratnokampanjskoj što se na kraju broji u životima, nego o navedenim javnobudžetskim rezovima. A koliku god flotu izgradili, već znamo da šķiri trošak neće biti nadoknadiv pokretanjem nikakve ratne ekonomije. ■



Tomislav Debeljak i Ivan Anušić u Brodosplitu
(Foto: Zvonimir Barišin/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxvi / Zagreb | petak, 21/03/2025

NOVOSTI
#1318

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Boris Milošević

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENICI GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš, Goran Borković (Portal Novosti)
IZVRŠNI UREDNICI
Petar Glodić, Lujo Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac, Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko Bakotin (urednik Internacionalne), Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Dragan Grozdanić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Marko Kostanić, Anja Kožul, Igor Lasić, Branimira Lazarin, Bojan

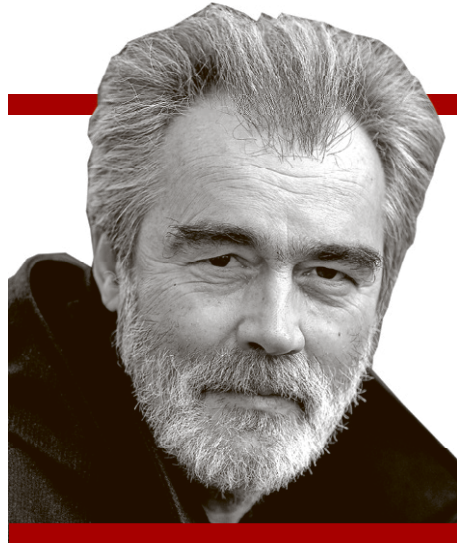
Munjin, Tamara Opačić, Ivana Perić, Boris Postnikov, Srećko Pulig, Hrvoje Šimićević, Nataša Škaričić, Dušan Velimirović
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević & Damir Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Dupljančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 5874

Novosti su financirane sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
I PODMETANJA

PIŠE Viktor Ivančić

Kao što naši časnici ne mogu biti oficiri, jer su u odnosu na njih moralno superiorni, tako ni naše Lore ne mogu biti logori, poput Manjače, Keraterma ili Stajićeva. Logor je srbizam posebne vrste: riječ koja u hrvatskome jeziku nema etičku licencu ako se tiče hrvatskog ozemlja

Što je Lora?

PRIJE dvadesetak godina u Hrvatskoj je preveden i objavljen roman 'Snijeg' turskoga pisca ORHANA PAMUKA. Na mjestu gdje se u knjizi prvi put pojavljuje riječ *oficir*, prevoditeljica je umetnula fusnotu, smatrajući kako odluku da upotrijebi taj termin čitateljima mora pojasniti. Učinila je to ovako: 'Ulogu i značaj koji vojska ima u Republici Turskoj teško je prisposodobiti ulozi vojske u poslijeratnoj samostalnoj Hrvatskoj. Stoga sam se prevodeći vojne termine priklonila njihovim značenjskim ekvivalentima iz vremena Jugoslavije.'

Prevoditeljica je dakle smatrala neprilicnim vojna lica u Turskoj nazvati časnicima, kako se to običava u 'poslijeratnoj samostalnoj Hrvatskoj', makar time odstupila od hrvatskoga jezičnog standarda, nego se opredijelila za *oficire*, naziv za pripadnike vojske 'iz vremena Jugoslavije'. Sam termin časnik, bit će, sadrži moralnu komponentu koja je turskoj i jugoslavenskoj vojsci nesvojstvena, dok je za vojnike u 'poslijeratnoj samostalnoj Hrvatskoj' podrazumijevajuća. Bilo bi neumjesno da u romanu časnici defiliraju kao negativni likovi, smatrala je prevoditeljica, kada već imamo *oficire*, čije bahatosti i zlodjela pamtimo 'iz vremena Jugoslavije'. Tako je, sitnim otklonom od leksičkoga standarda, ugođaj romana približen općem stanju duha u 'poslijeratnoj samostalnoj Hrvatskoj'. Što se *oficira* i časnika tiče – reklo bi se – sam jezik nedvosmisleno daje do znanja tko je agresor, a tko žrtva.

Iz naizgled suprotnog rakursa, vojnom terminologijom ovih su se dana bavili i leksički redari s portala Narod.hr. Oni su ustvrdili da je u HRT-ovom kvizu Superpotjera stravična nepravda učinjena natjecatelju KRISTI KRISTIĆU iz Dubrovnika, čiji točan odgovor nije priznat jer se televizijski producenti služe jezičnom praksom 'iz vremena Jugoslavije'. Na pitanje 'koji je najviši čin u nekim manjim vojskama, pa tako i u Švicarskoj gardi', Kristić je odgovorio: *brigadir*. Ispravan odgovor, međutim, glasio je: *pukovnik*. Ekspertno ljudstvo Narod.hr-a na to je načisto popizdilo, držeći da se *brigadir* i *pukovnik* razlikuju samo po tome što je prvi izložen na ispravnome materinjem, a drugi na ogavnom tuđinskom jeziku: 'Za HRT je brigadir netočan odgovor, a pukovnik točan, baš kao da smo u Jugoslaviji!'

Isprva se može pomisliti kako bi zajapureni lektori s desničarskog portala – da je ovaj u to vrijeme postojao – udijelili lijepu porciju batina prevoditeljici Pamukova romana. No, paradoks leži u tome što su njezini motivi (bili) sasvim slični njihovima. Osim toga, u bilješci je precizno dala do znanja da upotreba terminologije 'iz vremena Jugoslavije' uključuje negativne moralne konotacije – čime se, valjda, naglašavaju etičke predispozicije jezika – pa je upravo zbog toga za njom i posegnula. Bila bi, dakle, vjerojatno pošteđena, *oficiri* i *pukovnici* prolaze ako to implicira odlike agresora i čuvara strahovlade, a nama ostaje samo nagađati kako bi se jezični stručnjaci Narod.hr-a postavili da je, umjesto o činovima u Švicarskoj gardi, zlosretni Kristo Kristić bio pripupitan o činovima u vojsci Republike Turske ili – sačuvaj bože – Jugoslavenske narodne armije.

Na etički ispravno korištenje terminologije strogo pazi i hrvatski ministar vanjskih poslova GORDAN GRLIĆ RADMAN. 'Prvo, ne postoji i nikada nije postojao nikakav 'logor Lora' – rekao je u intervjuu za podgoričke



Strogo pazi na etički ispravno korištenje terminologije – Gordan Grlić Radman (Foto: Luka Stanzl/PIXSELL)

Vijesti. A drugo, 'to o čemu govorite' – da je, naime, postojao nekakav logor Lora – 'to je narativ koji cilja na izjednačavanje agresora i žrtve'. Grlić Radman je upitan namjerava li hrvatska vlast nešto učiniti da se rasvijetli slučaj logora Lora u Splitu, u kojem je stradalo 14 pripadnika bivše JNA iz tzv. nikšičko-šavničke grupe. Kompletan odgovor glasi ovako:

'Prvo, ne postoji i nikad nije postojao nikakav 'logor Lora'. Drugo, to o čemu govorite nije otvoreno pitanje. To je narativ koji cilja na izjednačavanje agresora i žrtve. Sve oko događanja u zatvoru u Lori je procesuirano i presuđeno, te je u domeni pravosudnog postupanja, što niti je moguće, niti potrebno komentirati. Smatram kako treba razjasniti da je to pokušaj izjednačavanja i, najblaže rečeno, provokacija i nije blagotvorno za bitnije iskorake u našim odnosima.'

Na izjavu šefa hrvatske diplomacije reagiralo je nekoliko organizacija za zaštitu ljudskih prava iz Hrvatske i Crne Gore, konstatirajući da ovaj ne govori istinu, jer 'sve oko događanja' u Lori nipošto nije 'procesuirano i presuđeno', a pogotovo ne slučaj stradanja zarobljenih vojnih rezervista iz Crne Gore, koji Državno odvjetništvo RH navodno istražuje još od 2007. godine, bez rezultata. No, ovdje nas ne zanimaju suri fakti oko kojih Grlić Radman regularno laže, skupa s ostatkom bratije koja vlada Hrvatskom, već njegova prijeka reakcija na blasfemičnu upotrebu termina 'logor', sažeta u tvrdnji da 'ne postoji i nikad nije postojao nikakav 'logor Lora'.

Crnogorski mediji izvijestili su da je hrvatski ministar odgovore na pitanja u intervjuu napisao i poslao elektronskom poštom, nakon čega je novinar Vijesti uputio nekoliko potpitanja. U jednom od njih traženo je da pojasni što je Lora ako nije logor, te zašto je pitanje o rasvjetljavanju stradanja ratnih zarobljenika 'narativ koji cilja na izjednačavanje agresora i žrtve'. Iz kabineta šefa hrvatske diplomacije odgovoreno je da ministar, s obzirom na obaveze, 'nema vremena za dodatne upite'.

Zaista – što je Lora ako nije logor? Kako na pravilnome hrvatskom jeziku nazivamo mjesta gdje su, protivno međunarodnome humanitarnom pravu i važećim konvencijama, zatvarani civili i ratni zarobljenici, da bi tamo bili zlostavljani i mučeni, a neki od njih i ubijeni?

Da nije bio spriječen brojnim obavezama, Grlić Radman bi možda razjasnio da je Lora bila zdravstveno-rehabilitacijski centar, specijaliziran za elektroterapiju. Znae ono: priključiš pacijentu žice na jezik, mošnje ili ušne resice, pa zavrtiš induktorski telefon i izazoveš stimulaciju nervnih vlakana, ne bi li korisnika terapije lišio boli. Slično možda

misli i TANJA BELOBRAJDIĆ, koju preživjeli pacijenti neosnovano i zlonamjerno optužuju za nasilno ponašanje, barem ako je suditi po njenom svjedočenju na suđenju 2002. godine: sve je u Lori bilo normalno i uzorno, red i higijena na najvišem nivou, brinuli smo o zdravlju korisnika naših usluga, Crveni križ nije imao primjedbi...

I ona je, istini za volju, pretrpana obavezama, jer o trošku poreznih obveznika dovršava scenarij za dokumentarac o hrvatskim braniteljima srpskoga podrijetla, a paralelno u Hrvatskom tjedniku proklinje HAVC zbog financiranja antihrvatskog filma NEBOJŠE SLIJEPEVIĆA koji je u Cannesu dobio Zlatnu palmu – antihrvatskog zbog toga što jednog običnog *oficira* prikazuje kao časnika – no u svakom će trenutku, po uzoru na Grlića Radmana, ili na JAKOVA SEDLARA, ili na još milijunčić Hrvata, posvjedočiti da je nazivanje Lore logorom nedopustiva skarednost.

Kao što naši časnici ne mogu biti *oficiri*, jer su u odnosu na njih moralno superiorni, tako ni naše Lore ne mogu biti *logori*, poput Manjače, Keraterma ili Stajićeva. *Logor* je srbizam posebne vrste: riječ koja u hrvatskome jeziku nema etičku licencu ako se tiče hrvatskog ozemlja. U Stajićevu su ljude zatvarali, mučili i ubijali, a Lora je bila poprište 'događanja'.

Međutim, šifrirani jezik poricanja, koliko god se koristio za pletenje guste mreže obmana, zapravo ne negira gole fakte, niti ima takvu namjenu. Hrvatski ministar savršeno dobro zna kakva su se 'događanja' organizirala u Lori, ali to znanje za njega naprosto nema uobičajeno značenje, a sigurno ne takvo koje je inače u stanju vezati uz one koji nisu pripadnici njegova naroda. *Znam* dakle da se ovdje godinama zatvaralo, mučilo i ubijalo ljude, ali to *ne znači* da je ovo bio logor, poručuje ministar, a s njim i mnogi drugi. Drugačija veza između znanja i značenja ne bi bila 'blagotvorna', vodila bi u pogubno izjednačavanje agresora i žrtve.

Isti je refleks, uostalom, rezultirao činjenicom da pred ulazom u Loru nije postavljena spomen-ploča u znak sjećanja na one koji su tamo stradali, nego je podignut spomenik onima koji su stradanje izazvali. Usklađeni nastup simbolike i retorike upozorava na to da riječima Gordana Grlića Radmana ne pridajemo manju težinu nego što zavrjeđuju, niti da ih svodimo na puku rutinu laganja: on ne prosvjeduje zbog toga što nam nedobronamjerni ljudi podmeću zločine, nego zato što nam podmeću njihovu neopravdanost. ■

Veliki antidemo-kratski reset

U organizaciji Fondacije Heritage održana je 'radionica' na kojoj je prezentiran dokument 'Veliki reset – Obnova suvereniteta država članica EU-a'. Ciljevi su 'reforma' evropskih institucija i pravosuđa, deregulacija tržišta, odustanak od zelenih politika, oduzimanje dotacija onima koji rade protiv 'nacionalnih interesa'. Ukratko, reproducirati 'Projekt 2025' u Evropi

ADMINISTRACIJA američkog predsjednika DONALDA TRUMPA uključila se u plan gušenja liberalne demokracije u Evropi. Nakon što je Trump proglasio Evropsku uniju projektom osnovanim na štetu SAD-a, njegov potpredsjednik JD VANCE opisao evropske politike kao civilizacijsko samoubojstvo zbog prihvata migranata, a ELON MUSK podržao fašistički AfD na njemačkim izborima, otpočeli su i terenski radovi za rastakanje evropskih institucija. Njihovi evropski partneri operiraju i u Hrvatskoj.

Prošloga tjedna, 11. ožujka, u SAD-u je održana 'radionica' iza zatvorenih vrata. Sastanak je organizirala Fondacija Heritage, globalno najvažniji ultrakonzervativni lobistički kolektiv koji raspolaže s godišnjim budžetom većim od sto milijuna dolara. Sadržaj njihovog dokumenta 'Projekt 2025', detaljni hodogram za uništenje američke administrativne države, rastakanje institucija i postepeno rušenje ustavnog poretka, Trump trenutno provodi u slovo, upirući se da dokaže kako suvremeni kapitalizam doista može funkcionirati bez demokracije, bok uz fašizam.

'Budućnost reforme ugovora EU-a uvelike će utjecati na transatlantske odnose. Razumijevanje kako bi se to moglo odvijati ključno je za one koji ulažu u Europu koja je cjelovita, slobodna, u miru i prosperitetu. U tu svrhu organizirali smo ovu važnu radionicu 11. ožujka u 14:00 sati, u sjedištu Fondacije Heritage', poručio je u pozivnici na ovaj sastanak JAMES CARAFANO, posebni savjetnik predsjednika Fondacije.

Istraživački portal vsquare, koji je prvi objavio informaciju o 'radionici', napisao je da su na nju pozvane razne evropske i američke fondacije i *think-tankovi*, uključujući Alliance Defending Freedom, koji je supotpisnik 'Projekta 2025' i također spada u svjetski vrh ekstremno desnih lobističkih grupa. Najvažniji dio cijele 'radionice' koju je organizirao Heritage bio je dokument od 41 stranice pod nazivom 'Veliki reset – Obnova suvereniteta država članica EU-a'. Prezentirali su im ga sami autori, dvije evropske organizacije: poljski Institut Ordo Iuris koji kroz podružnice djeluje i u Hrvatskoj i mađarska organizacija Mathias Corvinus Collegium (MCC), inkubator ideoloških apologeta kleptokratske 'demokracije' VIKTORA ORBANA.

U dokumentu koji je prezentiran Trumpovim aktivistima piše da su institucije EU-a, posebice Evropski parlament i Evropska komisija, 'proširile svoje ovlasti izvan svog izvornog mandata, koristeći zakone EU-a da nadjačaju nacionalno zakonodavstvo i slabeći sposobnost država članica da samostalno upravljaju', uz dodatak da 'tijela EU-a sve više nameću ideološki motivirane politike državama članicama, bez ikakvog mandata'. Kao rješenje problema, Poljaci i Mađari predložili su dva plana. Prvi je reforma postojećih institucija, koja bi uključila trajno škopljenje Evropske komisije, Evropskog parlamenta i Suda Evropske unije. U toj verziji, moć odlučivanja bi otišla isključivo u ruke vlada država članica. U drugoj verziji plana, koji predviđa posve nov početak, postojalo bi zajedničko tržište lišeno većine evropskih institucija.

U obje verzije reformirane evropske zajednice primjetan je naum da se poništi evropsko pravosuđe. Sud EU-a je u više navrata penalizirao Poljsku u vrijeme vlade Prava i pravde zbog njihovog političkog pokoravanja domaćeg pravosuđa. Orbán je kažnjen zbog sustavnog kršenja vladavine prava, neovisnosti pravosuđa, politike azila,

Trump i Orbán – tandem za rastakanje demokracije u Evropi (Foto: Marton Monus/Reuters/FIXSELL)



slobode medija i podriivanja civilnog društva. Posljedično, Evropska komisija je zaledila Poljacima i Mađarima milijarde eura iz zajedničkog proračuna. Provedbom 'Velikog reseta' takvi problemi bili bi odstranjeni. Premijeri Orbánova tipa namirivali bi zajedničkim sredstvima svoje antidemokratske režime, gazeći neometano preostale džepove demokracije na izdisaju.

'Veliki reset' predlaže i odustajanje Unije od zelenih politika, deregulaciju za biznis i prilagodavanje evropskog financiranja svih društvenih sektora ukusima pojedinih vlada. Tako su predložili zaledivanje, reviziju i oduzimanje svih dotacija 'interesnim grupama' koje rade protiv 'nacionalnih interesa' u državama ili se zalažu za 'raznolikost, jednakost i uključivost'. Monopol na identifikaciju i budžetsku eliminaciju takvih grupa – zapravo većeg dijela civilnog društva i medija – opet bi imale vlade država članica, odnosno Viktor Orbán. Utoliko, ovaj dokument ima ambiciju reproducirati 'Projekt 2025' u Evropi. Napadajući Evropski zeleni plan, sveobuhvatnu borbu protiv klimatskih promjena, kreatori 'Velikog reseta' adresiraju Trumpove antiklimatske politike, koje su eskalirale izvlačenjem SAD-a iz Pariškog sporazuma 2017. i 2025. godine, u oba slučaja na prijedlog Heritagea. Dajući vladama moć odlučivanja o blokiranju evropskog financiranja organizacija koje smatraju neprijateljskima, poput američke administracije nastoje istrijebiti sve disonantne glasove u svojim državama. Zalažu se i za deregulaciju tržišta, odnosno slabljenje ili poništenje direktiva EU-a, kao što u znatno gorjoj verziji Trump provodi u SAD-u. Svođenjem Evropskog parlamenta, Komisije i Suda EU-a na puka savjetodavna tijela, cilj je rastočiti trodiobu vlasti, centralizirati moć i preobraziti Uniju po uzoru na suvremenu Mađarsku.

U nekim drugim vremenima projekt 'Veliki reset' bio bi neostvariva žudnja relativnih marginalaca opasnih političkih namjera. U aktualnom ambijentu priča je, međutim, ponešto kompleksnija. Zadnjih nekoliko godina Fondacija Heritage blisko surađuje s Orbánovim režimom. Njegov brend iliberalne demokracije – mješavina kršćanskog etnonacionalizma, gušenja nezavisnih institucija i kreacija oligarhijske kleptokracije – bio je zapravo jedna od većih inspiracija za reformu američkog političkog sustava opisanog u 'Projektu 2025'. Od 2021. godine Amerikanci su sklopili partnerstva i održavali konferencije s više mađarskih 'nevladinih' entiteta. Jedna od njih je Centar za temeljna prava, iredentistička organizacija koja već godinama svojata sjever Hrvatske. Druga je spomenuti MCC, koautor 'Velikog reseta'. Obje se financiraju novcem iz mađarskog proračuna. Prije pet godina mađarski parlament pod kontrolom Orbánove stranke prepustio je fondaciji MCC deset posto državnih dionica farmaceutske kompanije Gedeon Richter i deset posto MOL-a. Protuvrijednost je veća od milijardu eura. Na taj je način MCC dobio glasačka prava u MOL-u koji je, prema tvrdnjama hrvatskog pravosuđa, do upravljačkih prava nad Inom došao podmićivanjem tadašnjeg premijera IVE SANADERA. MCC aktivnosti financira primarno milijunskim dividendama od MOL-a, uključujući i one koje se raspodjeljuju iz poslovanja Ine. MCC plaća i intelektualne usluge Mađarima koji su direktno bili involvirani u pokušaj kriminalnog preuzimanja hrvatske naftne kompanije. Preko mađarske i briselske podružnice, *think-thank* MCC uzgaja desničarske 'intelektualce' koji po Evropi i Americi artikuliraju blagodatni antidemokratskih režima i pišu projekte poput 'Velikog reseta'.

Njihovi poljski partneri iz Ordo Iurisa zblizili su se s Fondacijom Heritage nakon što je

2023. godine krajnje desna stranka Pravo i pravda izgubila izbore. Dotad je Ordo Iuris za poljsku vladu bio ono što je Fondacija Heritage Donaldu Trumpu. Pravnici iz ove udruge su godinama lobirali za zakon o potpunoj zabrani pobačaja, što je izazvalo masovne prosvjede žena u toj zemlji. Ordo Iuris ima dvije sestrinske organizacije u Hrvatskoj. Zakladu Vigilare vodi im VICE BATARELO. Istureno lice Zaklade za pravnu kulturu 'Ordo Iuris' Hrvatska je pravnik FILIP ĐEKIĆ, koji je bio jedan od pokretača inicijative '40 dana za život' i koordinator Hoda za život. Nedavno je poljska središnjica Ordo Iurisa osnovala nešto što se zove 'Građani protiv globalnog upravljanja'. Njihovi ciljevi, koji uključuju i aktivnosti zagrebačke filijale, preslika su 'Velikog reseta'.

Mađarski i poljski ultradesničari i njihovi prijatelji iz SAD-a reprezentanti su stotina drugih istomišljenika s obiju strana Atlantika. Zajedno su organizirani u više formalnih i neformalnih mreža. U hrvatskom kontekstu najviše ih utjelovljuje STJEPO BARTULICA, eurozastupnik stranke Dom i nacionalno okupljanje (DOMINO). U prosincu prošle godine došao je na čelo Političke mreže za vrijednosti, masivne transatlantske lobističke organizacije sastavljene od više stotina krajnje desnih političara i NGO-a. Među sponzorima i partnerima godišnjih kongresa organizacije koju vodi Bartulica nalaze se i Fondacija Heritage, Ordo Iuris i navedeni Orbánovi mađarski 'nevladini' entiteti. Na njihovom prošlogodišnjem samitu, na kojem je Bartulica imenovan predsjednikom, reprezentativni govornici su najavili borbu do uništenja Svjetske zdravstvene organizacije i klimatskih regulacija, globalnu zabranu pobačaja, satiranje koncepta javnog obrazovanja i nametanje kućnog školovanja te uspostavu kršćanskih vrijednosti kao temelja javnih politika na Zapadu. Istražujući ovu Bartuličinu organizaciju, Novosti su još utvrdile da upravljačku strukturu dijeli i sa španjolskim i južnoameričkim političarima i aktivistima, koji su u tamošnjim medijima optuženi za članstvo u tajnoj sekci El Yunque, koja je u prošlosti mučila maloljetnike kako bi od njih kreirala militantne fanatike, spremne da žrtvuju ži-

'Veliki reset' prezentirali su sami autori, dvije evropske organizacije: poljski Institut Ordo Iuris i mađarski Mathias Corvinus Collegium, inkubator ideoloških apologeta Viktora Orbána. MCC aktivnosti financira primarno milijunskim dividendama od MOL-a, uključujući i one koje se raspodjeljuju iz poslovanja Ine

Stjepo Bartulica – bliski suradnik protivnika slobode iz Fondacije Heritage (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)



vote za uspostavu teokracije na zemlji. Osim Amerikanaca bliskih Trumpu, ovu mrežu podržavaju političari iz Voxa, Prava i pravde, Bračo Italije i drugih evropskih političkih opcija s desnoga ruba.

Zadnjih desetak godina Bartulica je razvio i osobnu blisku suradnju izravno s Fondacijom Heritage. U listopadu 2018. Bartulica i Heritage organizirali su zagrebačku konferenciju o energetske sigurnosti na kojoj je govorila tadašnja predsjednica KOLINDA GRABAR-KITAROVIĆ, promotorica Višegradске skupine zemalja koja je usko povezana s američkim konzervativnim pokretom. Iste godine Bartulica je posjetio njihovu središnjicu u Washingtonu. U prosincu 2019. ondje je boravio opet, ovaj put s članom HDZ-a DAVOROM IVOM STIEROM. Sljedeće godine sredo je i gostovanje potpredsjednika Zaklade Jamesa Carafana u 'Bujici', istog pojedinca koji je organizirao sastanak za prezentaciju 'Velikog reseta'.

Uoči zadnjih izbora u SAD-u, Hrvatsku je prošle godine posjetio dužnosnik Heritagea MAX PRIMORAC, Amerikanac hrvatskog porijekla koji se sastao s Bartulicom i MARIJANOM PETIR. U 'Projektu 2025' Primorac je napisao cijelo poglavlje o postepenom uništenju agencije USAID i preusmjerenju američke vanjske pomoći vjerskim organizacijama koje se protive pobačaju, pod egidom 'zaštite vjerskih sloboda'. USAID je u međuvremenu dobro rasturen, zahvaljujući paradržavnom odjelu koji vodi Elon Musk. Zapadni mediji objavili su niz izvještaja prema kojima je zamrzavanje sredstava ove agencije ugrozilo milijune bolesne djece u Africi i podiglo rizik od širenja malarije, HIV-a i drugih oboljenja.

'Europa bi trebala uspostaviti svoj DOGE, dakle Europski odjel za učinkovitost vlasti', poručio je prije par dana Stjepo Bartulica, dok je Trump prijetio ekonomskim ratom cijeloj Evropi. 'Po modelu Trumpove administracije, vidimo na koji način se može uštedjeti novac naših poreznih obveznika. Europska unija je skupila zapravo jednu izvanrednu propagandnu mrežu nevladinih organizacija i popustljivih novinara koje plaćaju naši porezni obveznici, često radeći protiv želja naših građana', gotovo da je citirao sadržaj 'Velikog reseta'.

U delegaciji Evropskih konzervativaca i reformista (ECR), političkog kluba kojem pripada u Briselu, Bartulica je bio na inauguraciji predsjednika Trumpa. Prema napisima američkih medija, na isti događaj pozvano je između deset i petnaest evropskih političara Bartuličinog pedigre, kao svojevrstna poruka Trumpove administracije o poželjnoj političkoj budućnosti cijele Evrope.

Saveznici autora 'Velikog reseta' i njihovih američkih prijatelja nalaze se i u Vision Networku, mreži koja se također sastoji od više stotina utjecajnih nevladinih ultrakonzervativnih organizacija. Šefica evropske podružnice Alliance Defending Freedom,

Mađarski i poljski ultradesničari i njihovi prijatelji iz SAD-a reprezentanti su stotina drugih istomišljenika s obiju strana Atlantika. Zajedno su organizirani u više formalnih i neformalnih mreža. U hrvatskom kontekstu najviše ih utjelovljuje Stjepo Bartulica

udruženja koje je pozvano na prezentaciju 'Velikog reseta', jedna je od njihovih koordinatorica. Druga je ŽELJKA MARKIĆ iz udruge U ime obitelji. Mreža otprije poznata kao Agenda Europa zadnjih desetak godina iz Amerike u Evropu uvozi ultrakonzervativne prijedloge, peticije i tužbe protiv gej i ženskih reproduktivnih prava. S članovima ove mreže blisko su godinama surađivali i pojedini Rusi, za koje se ispostavilo da su kremaljski špijuni. U Agendi su važnu ulogu imali Ordo Iuris i pojedini mađarski aktivisti bliski Orbánovoj vladi. Prošle godine Novosti su utvrdile da i ova mreža ima direktnu poveznicu s većinom ultradesnih stranaka u Evropi, uključujući sve konzervativnije političke klubove u Briselu.

Do Trumpovog drugog mandata nikad, međutim, nisu imali ovako značajnu podršku. Premda Fondacija Heritage uporno tvrdi da su nezavisni od bilo koje administracije u SAD-u, njihova bliskost s aktualnim američkim režimom sugerira upravo suprotno. Kroz prizmu savezništva s Trumpom treba gledati i njihov interes za Evropu. Kad Heritage održava sastanke s evropskim partnerima, to je nedvojbeno odraz vanjskopoličkih stavova američkih radikala na vlasti.

S obzirom na same političke odnose u državama članicama Unije, 'Veliki reset' je kao reformski koncept trenutno neostvariv. No ovdje se radi o dugoročnim projekcijama. Kad bi, na primjer, u Španjolskoj, Njemačkoj i Francuskoj na vlast došli srodni fašistoidni pokreti, situacija bi se mogla drastično promijeniti u njihovu korist. Ne treba sumnjati da će Washington učiniti sve kako bi se takav scenarij i ostvario. ■

LJUBO JURČIĆ Hrvatska je u EU-u kao Kosovo u Jugoslaviji

Naša ekonomska politika, fiskalna i monetarna, uništavala je hrvatsku proizvodnju, i industrijsku i poljoprivrednu, dvije temeljne djelatnosti koje daju perspektivu i kvalitetu života i dohotka. U doba kad nestaje plodnog tla, u Hrvatskoj betoniramo plodne njive za skladišta strane robe. To može samo lud čovjek

CARINSKI rat američkog predsjednika DONALDA TRUMPA, najave europskih zvaničnika o većem ulaganju u naoružanje, uz postojeću ekonomsku i socijalnu iscrpljenost Europe, u vrijeme rata u Ukrajini praćenog krizom cijena energenata i inflacijom, budi strah zbog daljnjeg socijalnog potonuća i egzistencijalne neizvjesnosti. O perspektivama Hrvatske u opasnom geopolitičkom i ekonomskom razdoblju razgovarali smo s LJUBOM JURČIĆEM, profesorom ekonomije na zagrebačkom Ekonomskom fakultetu i bivšim ministrom gospodarstva u vladi IVICE RAČANA.

Pratimo nove pravce svjetske politike kojom dirigira američki predsjednik Trump. Iz Europe to ne izgleda obećavajuće. Kako ocjenjujete europsku snalažljivost u novim okolnostima? Ima li Europa racionalni izlaz iz postojeće situacije?

Europa je u novim okolnostima totalno izgubila kompas. Amerika više ne stvara zapadni svijet, nego američki svijet s jasnim distanciranjem od Kine. Do 1990. godine Europsku uniju vodili su koliko-toliko državnici, a nakon toga je vode birokrati koji glumataju i nemaju pojma što bi s Europom radili, nemaju viziju razvoja Europe pa sad bildaju ratnohuškačku retoriku. Trump je totalno razgolatio europske vode, ali razvojna slika Europe najbolje se vidi iz toga

da među 50 tehnološki vodećih svjetskih kompanija gotovo da nema europskih. Europski birokrati sad hoće investirati u vojku, a nacionalna sigurnost, uključujući i vojnu, u rukama je nacionalnih država i ostaje nejasno na osnovu kojih ugovora i odnosa bi se ta ulaganja realizirala. Vojska svake države financira se iz javnih financija, a javne financije u Europi nisu u nadležnosti EU-a. Za vojsku je bitan novac, ali bitniji su znanje, strategija razvoja i politika. A ona

Naša Vlada govori da smo po paritetu kupovne moći na 80 posto razvijenosti Europe, ali kad gledate nominalno, tek smo na 50 posto jer je prosjek Europe 40.000 eura po glavi stanovnika, a mi imamo 20.000

nije zajednička u EU-u, već u okviru NATO-a. Možda neka europska zemlja posjeduje sve te elemente, ali na nivou Europe te sinteze znanja i sposobnosti nema.

Odgovornost HNB-a

Europski zvaničnici šalju poruke kako su oni odlučni u svom naumu, a ustvari Europa bez Amerike ne može ništa od rečenog ostvariti. I pitanje je kamo bi se najavljenih 800 milijardi eura uložilo, u koju zemlju, u koju tehnologiju. Smatram da će buduća europska kretanja ovisiti o stavu njemačke politike, koja za sada ne dozvoljava ulazak države u deficit s obzirom na njihovo povijesno iskustvo kad su deficit i inflacija u Weimarskoj Republici stvorili HITLERA. Iskreno, nadam se da će se brže sklopiti mir u Ukrajini nego što će se udariti prva lopata za neku novu vojnu tvornicu.

Kakav je ekonomski manevarski prostor Hrvatske kao najmlađe članice EU-a koja je već sad u vrlo nepovoljnom položaju, s teretom posljedica lošeg tajminga ulaska u monetarnu uniju i najvećom inflacijom u Europi?

Nažalost, sa zajedničkom europskom monetarnom politikom ovisimo više o njoj nego o sebi. Kontrolu svog novca dali smo Europi koja novčanu politiku neće urediti prema Hrvatskoj nego prema najvećim

zemljama. Hrvatska je svoju politiku vodila idejom da su s pristupanjem EU-u svi problemi riješeni i da doma ne treba ništa raditi, bit će sve med i mlijeko. Isključiva nadležnost EU-a je samo u izgradnji jedinstvenog tržišta, slobode kretanja roba, ljudi i usluga, podijeljene nadležnosti su oko poljoprivrede, ali nacionalne ekonomije i gospodarstva su u isključivoj nadležnosti nacionalnih politika.

Hrvatska ništa ne radi na izgradnji nacionalnog gospodarstva i uopće nemamo ekonomsku politiku. Zatvarajući poglavlje industrijske politike čak nismo imali pravac vlastitog gospodarskog razvoja. Sad se više nacionalne industrijske politike ne sakrivaju, a sam američki predsjednik Trump se zalaže za čistu industrijsku politiku, vraćajući brodogradnju koju smo mi kao svoju najkonkurentniju industriju dobrovoljno uništili jer nije uspješno poslovala zbog tečajne politike, a zatim i zbog lopovluka. Umjesto da se riješimo lopovluka, mi smo zatvorili brodogradilišta. Hrvatska politika prekinula je sve veze s hrvatskom znanostu. Prije brodogradnje uništili smo Brodarski institut. Uništavanjem nacionalne znanosti otvara se dugoročni problem, tko će dati adekvatan odgovor na izazove vremena. Govorimo kako ćemo povećati proizvodnju, ili industrijsku ili poljoprivrednu, a znamo da nema šanse. U europsku monetarnu uniju ušli smo s nerealno niskim tečajem eura, odnosno nerealno visokim tečajem kune. Stabilnost tečaja bila nam je svetinja u koju se nije smjelo dirati, čega nema nigdje u ekonomiji. Dobro znamo da su osnovni ciljevi ekonomije povećanje domaće proizvodnje i zaposlenost, jer se stabilan tečaj može imati tek kad se uspostavi razvijena ekonomija. Nismo usklađivali odnos efikasnosti hrvatske i zapadne ekonomije u korist domaće. Uzimali smo strani novac i hvalili se kako su nam stranci dali kredit jer nas vole. Kako smo bili dobri zbog turizma, pojavila se opasnost da ćemo imati suficit u proračunu pa je onda uveden drugi mirovinski stup gdje se stavljalo pet posto iz proračuna kako Hrvatska slučajno ne bi išla naprijed i raspolagala vlastitim sredstvima za razvoj, nego kako bi se zvali strani investitori koji će doći jedino ako im se proda najproduktivnija imovina. Pored vlastitog novca, zaduživali smo se vani i ponosno plaćali visoke kamate. Hrvatska narodna banka, čiji je prvi zadatak čuvanje monetarnog suvereniteta Hrvatske, dopustila je stranom novcu da obavlja funkcije hrvatskog novca.

Hoćete reći da nam EU nije ekonomsko zaleđe, zaštita, socijalna sigurnost?

Hrvatskoj članstvo u EU-u nije donijelo suštinsku kvalitetu, što dokazuju konstantna stagnacija i pad industrije i poljoprivrede, a mladi obrazovani građani iseljavaju se jer ne vide perspektivu. Ova moja kritika ne znači da sam protiv Europske unije, koju smatram najhumanijim projektom u ljudskoj povijesti, ali Hrvatska se nije pripremila za europske politike. Sad smo došli u položaj koji je nekad zauzimalo Kosovo u Jugoslaviji. Naša ekonomska politika, fiskalna i monetarna, uništavala je hrvatsku proizvodnju, i industrijsku i poljoprivrednu, dvije temeljne djelatnosti koje daju perspektivu i kvalitetu života i dohotka. Poljoprivredna politika je totalno pogrešna i nikom nije bitno hoćemo li uzorati koju njivu. U doba kad nestaje plodnog tla, u Hrvatskoj betoniramo plodne njive za skladišta strane robe. To može samo lud čovjek. Slušamo lekcije iz EU-a, a nitko nije primijetio da se ne uklapamo u tu zajedničku poljoprivrednu politiku jer nismo ni došli u fazu da se možemo efikasno uključiti na taj europski nivo. Bog nam je

dao turizam, koji smo prepustili spontanom razvoju i uništili neozbiljnim i neodgovornim pristupom. Prije 20 godina raspolagali smo s 20 posto hotelskog smještaja o kojem ovisi kvalitetan turizam i umjesto da taj postotak dižemo na 50, uradili smo suprotno – smanjili udio hotelskog smještaja na deset posto. Problem upravljanja prostorom prepustili smo lokalnim jedinicama linijom manjeg otpora ili putem političkih i unutarstranačkih interesa. Istina, imamo taj prihod od turizma kao nužno zlo ili nužno dobro, kako se uzme, ali dugoročno smo upropastili prostor i kvalitetan turizam. Sve je to rezultat nepostojanja jedne sustavne politike. Uz turizam koji se urušava imamo samo ono što je još ostalo od naslijeđene imovine i proizvodnje. Plus financijska sredstva iz EU-a, ali čak bi i s tim novcem bili u minusu ili, u najboljem slučaju, na nuli da se nije, nažalost, desio potres. I sad smo došli u situaciju da imamo višak novca i čak ne znamo kud ćemo s njim. Sjećamo se, kad su nam došla financijska sredstva za hitne intervencije iz EU-a nismo znali kome dati novac pa smo produljivali rokove. Nismo izgradili državu, nemamo državnu strukturu, samo političare koji se slikaju s državnim grbom.

Ipak, naši vladajući su vrlo zadovoljni hrvatskim putem u svjetske integracije.

Zarobljenici smo hrvatske politike, imamo štokholmski sindrom. Naši vladajući samo se hvale kako dobro pregovaraju s NATO-om, EU-om i sad s OECD-om, da smo postigli svoje vanjskopolitičke ciljeve. Sve je to super, ali što nam se događa na domaćem terenu? Jedno veliko ništa. Kažu, raste bruto domaći proizvod. Nominalno i raste, ali da vidimo što raste. Ne rastu ni industrija ni poljoprivreda. Raste građevina koja podiže neproduktivne objekte, a ne objekte za proizvodnju. Kad sam bio ministar, počela se graditi autocesta, rekao sam radit ćemo cestu, ali nigdje ne vidim da ćemo graditi tvornicu uz cestu, tko će tu cestu koristiti. Ako nema tvornice, neće se voziti ni materijal ni roba tom cestom; ako nema tvornice, ljudi neće imati plaće pa se opet neće moći voziti tom autocestom. Naše autoceste su prazne izvan turističke sezone, da nema naplatnih kućica ne bismo gužvu osjetili ni u sezoni. A udarne gužve kakve imamo tri-četiri vikenda u Njemačkoj se viđaju svaki dan.

Naša Vlada govori da smo po paritetu kupovne moći na 80 posto razvijenosti Europe, ali kad gledate nominalno, tek smo na 50 posto jer je prosjek Europe 40.000 eura po glavi stanovnika, a mi imamo 20.000. Hvalimo se makroekonomskim pokazateljima, a narod grca pod troškovima inflacije. Čak i usluge, koje čine 60 posto bruto domaćeg proizvoda, obuhvaćaju najjeftinije usluge transporta, uglavnom uvoza, utovar, istovar, prodajemo narodu tu robu. Imamo turizam gdje čistimo sobe, konobarimo, recepcionari smo, ali sve su to najjeftinije usluge. Čak nas je i institut unutar OECD-a stavio među najniže profitabilne usluge. Za razliku od nas, na zapadu je skupih usluga preko 60 posto. To su one koje se plaćaju pet do deset tisuća eura mjesečno, kao što su projektiranje, dizajniranje, financiranje, dok smo mi većinom nosači vode, čistači i konobari.

Radi što i Englez

Budući da Hrvatskom najdulje vlada HDZ, u čemu su oni najviše griješili kad su nas doveli do europskog prosjačkog štapa?

Najveću štetu Hrvatskoj napravila je hrvatska ekonomska politika, i fiskalna, a pogotovo monetarna, i to su učinili upravo



hrvatski dužnosnici s najvećim plaćama. HDZ je pogriješio prepuštajući u svom nacionalnom zanosu ekonomiju polupismenim ljudima. Čak i neznalice jednom shvate da ne znaju, ali oni koji imaju polovična zna-

Bog nam je dao turizam, koji smo prepustili spontanom razvoju i uništili neozbiljnim pristupom. Prije 20 godina raspolagali smo s 20 posto hotelskog smještaja o kojem ovisi kvalitetan turizam i umjesto da taj postotak dižemo na 50, smanjili smo ga na deset

nja su najopasniji jer u složenoj ekonomiji oni prepoznaju samo jedan ili dva faktora i misle da je to čitavo znanje. U početku sam mislio da je to takav politički pristup, da oni znaju puno više nego što pričaju, a onda sam shvatio da oni ne znaju ni ono što pričaju. To neznanje je upropastilo hrvatsku ekonomiju, a zatim i pohlepa tih ljudi koji su bili na funkcijama, kao i raznorazni lobisti koji su dijelili savjete isključivo za svoj vlastiti ili grupni interes pod krinkom nacionalnog interesa Hrvatske. Mnogo toga je bilo pogrešno. Sjetimo se samo hrvatskih dužnosnika koji su dobivali međunarodne nagrade za uspješno vođenje ekonomije. Pitam se zašto bi netko iz inozemstva dao našem dužnosniku, ministru ili guverneru, nagradu za uspješan rad ako nije radio u njegovom interesu. I naš ulazak u monetarnu uniju svima je odgovarao više nego nama. Bili smo sretni jer su nas u Europi rado prihvatili, a oni su nas tako lako prigrlili jer su znali da su hrvatski rad i hrvatska imovina jeftini za Europljane. Uporno smo vodili politiku kojom smo Hrvatsku činili nekonkurentnom i zašto nas onda netko ne bi prihvatio kad smo mi toliko sami sebe zdušno rušili u njihovu korist.

Možemo li za sve okriviti politiku? Često čujemo 'na slobodnom smo tržištu'. Ipak, udaljava li nas novo vrijeme od tog liberalizma?

Postoji stara uzrečica: 'Nemoj raditi ono što ti Englez priča, nego radi ono što Englez radi.' U vrijeme kad je Velika Britanija počela propagirati liberalizam, stranim brodovima bio je zabranjen ulazak u engleske luke. Štetu u općoj ekonomiji napravili su baš političari s liberalističkim pristupom koji su govorili da je dovoljno samo liberalizirati, privatizirati i tržište će dati najbolje rješenje. A to nije bila ekonomija, već ideologija razvijenih zemalja koje su tek kad su postale jako moćne počele propagirati liberalizam kako bi lakše ušle u tuđe tržište, slobodnije raspolagale tuđim resursima. Nakon Drugog svjetskog rata taj liberalni pristup odgovarao je Americi, danas odgovara Kini i zato je sad Trump protiv globalizacije.

Hrvatska u suštini nestaje, mi ćemo do 2030., i ako ne bude rata, biti čista kolonija, što znači da će većina vrijedne imovine biti u stranim rukama, a većina građana koji će nešto zarađivati radit će za strance za duplo manje plaće nego njihovi kolege u izvornoj zemlji. Već sad smo zagazili u duboko siromaštvo. Po prvom tjednu bojkota trgovina, koji je bio iskreni bojkot, zaključujemo da je 40 posto građana na granici siromaštva. Najbolja socijalna politika je dobra ekonomska politika, koja kod nas ne postoji. Školovani građani odlaze raditi u inozemstvo, a oni koji ostaju rade za strane firme, što nema multiplikativnog efekta na hrvatsku ekonomiju. Ukratko, nemamo politiku, idemo od slučaja do slučaja. I spašavaj se tko može. ■



Djeci nije svejedno

Djeca i mladi tražitelji međunarodne zaštite koji ne znaju hrvatski često završavaju u razredima nižim od onih koji odgovaraju njihovoj dobi. Safaa Salem, čiji je najstariji sin sa završena dva razreda srednje škole u Zagrebu opet morao upisati prvi, kaže da ga je to strašno pogodilo: ‘Čak je spakirao stvari u torbu i rekao da će se vratiti u Siriju. I to usred rata’

Pozitivan primjer
odgojno-obrazovnih
mjera za djecu –
Kutina (Foto: Igor
Šoban/PIXSELL)

ARHITEKTICA SAFAA SALEM dugo je tražila posao u struci. Kao samohrana majka, koja se s trojicom sinova iz sirijskog Alepa 2017. godine preselila u Zagreb, nadala se da će se uspjati zaposliti u nekom od ovdšnjih arhitektonskih ureda. Zbog napretka tehnologije, koju nije stigla savladati u Siriji, kao i jezične barijere, to joj nije pošlo za rukom. U međuvremenu je završila tečaj hrvatskog i zaposlila se u Živom Ateleju DK u zagrebačkoj Ilici, posvećenom promicanju obrazovnih i aktivističkih alata kroz umjetničke prakse. — Ne mogu se požaliti. U Zagrebu sad uz posao imam i društvo, čitav novi život. A kako su mi djeca sve, najvažnije mi je da su ona sretna – govori Safaa.

Najmlađi AHMAD imao je 11, HAMZA 14, a ABDURAHMAN 16 godina kad je Safaa, u bijegu od ratnih razaranja, spakirala najnužnije stvari i kupila im jednosmjerne avionske karte za Zagreb. Za razliku od dijela sirijskih izbjeglica, nisu morali prolaziti dugotrajne, opasne rute jer ih je ovdje čekao Safin brat. Došao je prije 40 godina na studij medicine, uskoro se zaljubio, osnovao obitelj i ostao u Hrvatskoj. — Ahmad sad kaže da je Zagreb njegov grad. Kad on priča hrvatski, nitko ne zna da nije odavde. Jednom, dok sam bila u bolnici, nazvala me jedna žena i javio joj se on. Mislila je da je pogriješila broj jer mali toliko dobro govori jezik – kaže ona kroz smijeh.

Ahmad je u međuvremenu završio srednju školu za autoelektričara i trenutno radi

u kafiću. Hamza, koji je tijekom pohađanja Islamske gimnazije dr. Ahmeda Smajlovića sudjelovao na matematičkim natjecanjima, sad studira građevinu, a Abdurahman, koji je također završio Islamsku gimnaziju, bacio se na programiranje, u potrazi je za poslom i volontira u udruzi Borders: none koja se bavi uključivanjem izbjeglica u lokalnu zajednicu. No u početku, prisjeća se Safaa, nije sve išlo glatko. Pogotovo s najstarijim sinom, koji je unatoč tome što je ranije završio dva razreda srednje škole u Zagrebu ponovno morao upisati prvi.

— U školi su nam rekli da je to nužno jer ni Abdurahman ni ja tad nismo govorili hrvatski. To ga je strašno pogodilo, bio je tužan. U jednom momentu je čak spakirao stvari

u torbu i rekao da će se vratiti u Siriju. I to usred rata... Malo-pomalo je popustio i bacio se na učenje – prisjeća se Safaa.

Upisivanje u razrede niže od onih koji odgovaraju dobi učenika česta je praksa za kojom posežu stručne službe škola koje pohađaju djeca i mladi tražitelji međunarodne zaštite te drugi stranci, a koji ne poznaju hrvatski jezik. Kako stoji u odgovoru koji smo dobili od ureda pravobraniteljice za djecu HELENCE PIRNAT DRAGIČEVIĆ, radi se o postupku koji može izazvati frustracije kod djece i ‘utjecati na njihovu socijalizaciju, uzrokovati osjećaj izoliranosti te nemogućnost izgradnje vršnjačkih odnosa, tj. prijateljstava’.

Ni resorno ministarstvo ni nadležni županijski i gradski odjeli za prosvjetu ne

vode statistiku o broju takve djece unutar hrvatskog obrazovnog sustava. Iz razgovora s nastavnicima, volonterima koji pomažu učenicima s pisanjem zadaća i njihovim roditeljima doznajemo da je ranijih godina to bila uobičajena praksa i da je još uvijek prisutna prilikom upisivanja djece u srednju ili više razrede osnovne škole, a koji podrazumijevaju zahtjevnije gradivo. Navode da je jedan od glavnih problema taj što provjera znanja inojezične djece nije standardizirana, pa se metode i načini procjene djeteta u velikoj mjeri razlikuju od škole do škole. Zbog toga se, kao direktna posljedica proizvoljnosti, događa da dvoje djece sa sličnom situacijom i istih godišta bude svrstano u dva različita razredna odjela.

Proces upisa, objašnjava istraživačica EMINA BUŽINKIĆ koja je imala priliku raditi s većim brojem izbjegličke djece, teče tako da svaka škola napravi procjenu djetetova znanja i procjenjuje ga se kako u jeziku, tako i u ključnim predmetima kao što je matematika. Ako se radi o upisu u više razrede, testira se i znanje fizike, kemije, biologije. Ti su testovi uglavnom na hrvatskom jeziku, a neke škole provode i vizualna testiranja. — Pritom se testiranje ne obavlja nakon što škola upozna dijete, već škola pokušava upoznati dijete kroz testiranje. Smatram da je to pogrešan put i da bi se s djetetom prvo trebalo razgovarati uz pomoć prevoditelja, provesti neko vrijeme s njim, pokazati mu školu i saznati nešto o njegovim interesima. Za takvu vrstu upoznavanja naš sustav često nema vremena ni drugih kapaciteta – tvrdi Bužinkić.

— Problem koji proizlazi iz svega je da djeca od primjerice 15 godina nakon takvih testiranja, a koja nisu individualizirana, često dospiju u razred s djecom od 12 godina. I to je, nažalost, u postojećem sustavu neminovno – dodaje ona.

Tako su, uostalom, Abdurahman i RAZAN, o kojoj smo pisali u prethodnom nastavku ovog teksta, završili srednju školu uoči 20. rođendana, a jedna druga djevojka, koju je Emina Bužinkić također upoznala, osmi je razred završila sa 16 godina.

— Ona je uvijek bila najviša u razredu, sjedila je s curicama iako je već bila u pubertetu. To su ozbiljne razlike. Bila je najbolja učenica, što joj je davalo satisfakciju, ali je isto tako bila svjesna da je najbolja zato što je toliko starija pa je njezin kognitivni kapacitet nadilazio kapacitete drugih učenika iz razreda. To je demoralizirajuće za djecu i obilježava ih za cijeli život – ističe istraživačica.

Uz početni psihički šok, problemi najčešće nastanu kad se izbjeglička djeca nakon pripreme nastave hrvatskog jezika, a koja se pokazala nedostatnom, uključe u redovni rad, pogotovo kad počne proces ocjenjivanja njihova znanja. Kako zbog nedovoljnog poznavanja jezika nisu u stanju sustavno pratiti nastavu, počnu im se gomilati zaostaci. Tako je u početku bilo i sa Safinim starijim sinovima. No kako je prolazilo vrijeme, tako su i prve dvojke i trojke rasle na četvorke i petice. — Moja su djeca imala sreću s jako dobrim nastavnicima. Hamza i Abdurahman imali su odličnu razrednicu, inače nastavnicu hrvatskog, koja je bila stroga, ali pravedna. Ahmada je učiteljica pak svaki dan stavljala da sjedi s drugim djetetom iz razreda. Tako ih je sve upoznao, socijalizirao se i vrlo brzo počeo tečno govoriti jezik. Od neizmjerne pomoći bili su nam i volonteri Isusovačke službe za izbjeglice (JRS) koji su dva puta tjedno dolazili kod nas doma i djeci pomagali s učenjem – priča Safaa Salem.

S obzirom na tromost sustava, upravo su se volonteri udruga civilnog društva, uz angažirane učitelje i nastavnike, pokazali kao najznačajnija podrška u radu s izbjegličkom djecom. Njihov rad u tom kontekstu najčešće

Safaa Salem: Moja su djeca imala sreću s jako dobrim nastavnicima (Foto: Tamara Opačić)



podrazumijeva mentorsku podršku u sklopu koje volonteri individualno rade s djecom nakon završetka nastave. Uz spomenuti JRS, takvoj vrsti rada već je godinama predana i udruga Are You Syrious? (AYS). Kroz program obrazovno-odgojne podrške 'Braco i seka' volonteri na tjednoj bazi pomažu djeci koja su dobila međunarodnu zaštitu u Hrvatskoj u učenju, izvršavanju obaveza i pisanju zadaće. — Program je organiziran i oko druženja i slobodnog vremena te se temelji na građenju odnosa s djetetom. Drugim riječima, dijete uz dodijeljenog mu mentora, a koji je prošao edukaciju, gradi svoje samopouzdanje i razvija vještine koje inače nije u mogućnosti zbog nedostatka individualnog pristupa u školama – govori LARA ANDRIĆ iz AYS-a, koja je ranije bila jedna od volonterki.

ANDRIĆ kaže da se napredak vidi kod sve djece s kojom rade, pogotovo one koja su tek zakoračila u školski sustav i započela s usvajanjem hrvatskog jezika. Kroz 'Bracu i seku' djeca dobiju volontera koji im se posveti i koji usto pruža podršku i njihovim roditeljima.

— Volonteri često budu most između obitelji i škole kad je to potrebno. Cilj programa je osamostaljivanje, a ne da se nešto radi umjesto roditelja ili da se djetetu čini medvjeda usluga. Primijetili smo da veći broj djece, i to nakon relativno kraćeg rada, izuzetno napreduje – ističe Andrić i dodaje da djeci koja nisu izvorni govornici slavenskih jezika usvajanje hrvatskog ide daleko teže.

Zagrebačke osnovne i srednje škole u aktualnoj godini pohađa 40 učenika tražitelja međunarodne zaštite, 67 njih pod takvom zaštitom, 389 djece pod privremenom zaštitom, tj. raseljenih iz Ukrajine, te još 201 dijete stranih radnika

— Trenutno u Zagrebu ima dosta tražitelja azila s ruskog govornog područja. Na temelju našeg iskustva u radu s tom djecom primjećujemo da lakše usvajaju hrvatski. Ostaloj djeci, recimo onoj kojoj je arapski materinji jezik, postojećih 140 pripremljenih sati hrvatskog apsolutno je nedovoljno za daljnje praćenje nastave. Pogotovo jer profesorice i profesori koji provode takvu nastavu često nisu educirani za poučavanje hrvatskog kao drugog jezika – tumači Lara Andrić.

Iz Agencije za odgoj i obrazovanje, koja vrši stručna osposobljavanja zaposlenih u školama, odgovorili su nam kako je ta institucija 'nudila i nudi stručne skupove, jednodnevne, modularne i projektne, u kojima se potiče učitelje i nastavnike hrvatskog jezika na ovladavanje kompetencijama poučavanja hrvatskog kao inog jezika'. Skupovi su, dodaju, održavani na državnoj, međuzupanijskoj i županijskoj razini, a posebno za Međimursku županiju u razrednim odjelima s romskim učenicima.

'Agencija za odgoj i obrazovanje ne prikuplja podatke za svakog odgojno-obrazovnog radnika o njegovom profesionalnom razvoju, pa tako ni o stečenim kompetencijama o poučavanju hrvatskog kao inog jezika. Iako Agencija nije nadležna za zaduživanje pojedinih učitelja i nastavnika poslovima poučavanja hrvatskog kao inog, na temelju iskazanih potreba škola i učitelja viši savjetnici Agencije, u suradnji s voditeljima županijskih stručnih vijeća i stručnjacima za hrvatski kao ini jezik, organiziraju dodatne edukacije. Škole uvijek mogu zatražiti dodatnu stručno-savjetodavnu podršku na temelju koje viši savjetnici Agencije dolaze u školu', navode dalje.

Ističu i da je ta institucija 2012. godine objavila priručnik 'Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika', nastao kao rezultat projekta 'Strategije učenja i poučavanja hrvatskoga jezika kao inoga' koji su potaknuli učitelji i nastavnici hrvatskoga tražeći pomoć u organizaciji i vođenju nastavnih aktivnosti za inojezične učenike.

Kako bi se poboljšalo uključivanje djece bez pratnje, tražitelja međunarodne zaštite i djece kojima je već odobrena takva zaštita u odgojno-obrazovni sustav, iz ureda pravobraniteljice za djecu poručuju da je neophodno pružati dodatnu podršku učiteljima i nastavnicima u razvijanju vještina za rad s takvim učenicima.

Pravobraniteljica Helenca Pirnat Dragičević ranije je u svojim godišnjim izvještajima kao sredine u kojima se odgojno-obrazovne mjere za navedenu skupinu djece najprije mjereno provode isticala Kutinu, gdje je smješteno jedno od prihvatilišta za tražitelje

Tražitelji azila s ruskog govornog područja lakše usvajaju hrvatski. Ostaloj djeci, recimo onoj kojoj je arapski materinji jezik, postojećih 140 pripremljenih sati hrvatskog apsolutno je nedovoljno za daljnje praćenje nastave – ističe Lara Andrić iz AYS-a

azila, i Zagreb, kao jedinu jedinicu lokalne samouprave na razini Hrvatske koja u ovom trenutku ima važeći Akcijski plan za integraciju tražitelja međunarodne zaštite i osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita. Iz Grada Zagreba odgovorili su nam da zagrebačke osnovne i srednje škole u aktualnoj godini pohađa 40 učenika tražitelja međunarodne zaštite, 67 njih pod takvom zaštitom, 389 djece pod privremenom zaštitom, tj. raseljenih iz Ukrajine, te još 201 dijete stranih radnika, odnosno državljana trećih zemalja s dozvolom za boravak i rad u RH.

Kako bi svu tu djecu, ali i njihove roditelje ovdje jednog dana čekala svjetlija budućnost, Safaa Salem smatra da je neophodno poduzeti nekoliko koraka: angažirati veći broj asistenata za rad s djecom i odraslima, organizirati druženja s pripadnicima lokalne zajednice i intenzivne tečajeve hrvatskog. — Da su takve stvari bile ranije dostupne, moj sin bi krenuo u školu sretan i psihički opušten. Jer bez jezika nema ništa, djeca ne mogu učiti, a stariji raditi. Sad se u Živom Ateljeu, gdje se inače okupljaju ljudi različitih nacija, trude što više sa mnom pričati na hrvatskom i ispravljaju me kad pogriješim. I na tome sam im neizmerno zahvalna – ističe Safaa. ■

* Ovaj tekst je nastao u okviru projekta PING (Podrška istraživačkom novinarstvu Gongu).

Букетић за Браду

Једини именом означени дрвени крст у склопу партизанске болнице на Петровој гори онај је над хумком Јакова Крањчевића Браде, шпанског борца и болничара који је стручно спасавао рањене

Неколико десетака метара изнад централног дијела партизанске болнице на Петровој гори је и посљедње почивалиште бораца преминулих услед рањавања у биткама с окупаторима и народним непријатељима. Према подацима неких истраживача и преживјелих свједока, под земљом се поред тог важног и чувеног ратног љечилишта крију и кости више тисућа партизана. Ипак, оку данашњег посјетитеља бит ће ондје видљиво тек стотињак доброг накривљених и дотрајалих дрвених крижева; сви одреда су анонимни, неозначени именом и презименом покојника, односно, сви осим једног. То је онај у који је, стоји на крижу, положено тијело ЈАКОВА КРАЊЧЕВИЋА БРАДЕ, партизанског болничара. Једноставно обиљежје понукало нас је да и сами истражимо што је довело до тога да се баш тај земљани хумак колико-толико редовито одржава и додатно означава букетима цвијећа. Након подуљег трагања за релевантним информацијама, завршисмо код 75-годишњег Душана Црнковића из оближњег Кључара.

Наш је сговорник доиста добро упућен у повијест болнице, али и сва догађања која су потакнула њезино оснивање у тешким ратним увјетима, па нам је знао подоста рећи и о означеном почивалишту партизанског болничара.

— То вам је јако занимљива прича: Јаков Крањчевић родом је био из околице Костајнице, а као 32-годишњак је судјеловао у оснивању партизанске болнице јер је иза себе већ имао искуство Шпањолског грађанског рата. У међународним бригадама које су се бориле против Франкова фашизма стекао је велико знање о збрињавању рањених бораца те кроз праксу усавршио болничарску стручност и брижност према пацијентима. Пуно преживјелих рањеника посвједочило је да је такав био и овдје ратној болници. Многи су се, говорили су, опоравили након његових санација, чак и од најтежих рана. А кад је у свибњу 1942. ово уточиште за рањене партизана откривено, Јаков је спас потражио у борбеним јединицама, па је жив дочекао ослобођење своје земље од фашистичке окупације. Умро је у Загребу 1987., а тијеком живота је редовито долазио овамо присјетити се рањених другова које је лијечио, а којих је кроз ово јединствено љечилиште прошло више од пет хиљада. Колико су та присјећања на заједничку херојску борбу била снажна, говори и то што је своје пријатеље и родбину замолио да га сахране управо уз њих, на болничком гробљу усред Петрове горе. Иако је тражио да му гроб не буде другачији од других анонимних хумака палих



На Брадином гробу – Душан Црнковић

партизана, односно да буде обиљежен тек једноставним дрвеним крижем, без имена и других ознака, та његова жеља није докраја поштована. Премда се међу посјетитељима болничког комплекса усменом предајом преносило чији су посмртни остаци гдје сахрањени и тко је што у болници радио, и његово је име, заједно с непроцјењиво важним дјелом, све више тонуло у заборав. Зато је прије



десетак година на његов гроб непознат нетко поставио нови дрвени криж, овога пута с урезаним именом Јакова Крањчевића Браде – објашњава нам Душан тајну јединог означеног хумка.

— Када смо примијетили да је гроб уноточ посљедњој покојниковој жељи означен именом, били смо стварно затечени: нисмо знали осјећамо ли радост што Брада није заборављен и што ће будуће генерације барем тако добити прилику да се присјете херојских времена. Никада нисмо дознали тко је заправо поставио тај криж с именом, али смо напосљетку одлучили да би било грехота занемарити га, па га и даље, колико нам то могућности допуштају, одржавамо тако што га чистимо, украсимо цвијећем и понеком свијећом – говори нам Душан Црнковић о поштовању сачице преосталих становника.

Разговарајући с неким од њих, старим мјештанима све пустијих насеља, доносимо закључак да су посљедњу жељу Јакова Крањчевића, партизанског болничара, највјеројатније провалили његови преживјели суборци, антифашисти

Сахрањен 1987. крај другова – Јаков Крањчевић

и пацијенти за које се борио подједнако самозатајно, несебично, срчано и предано, од Шпањолске па све до своје смрти у слободном, социјалистичком Загребу. Учинили су то, највјеројатније, само зато што 'он то доиста заслужује', како би се рекло рјечником данашњих реклама. И, јасно, прије него што ће и сами поћи за њим.

Друговима се опрашта и кад не учине баш све онако како бисмо хтјели, сигурно би мислио и сам Брада да је којим случајем жив. А какву кривњу носе држава и надлежна министарства, особито Министарство културе, због потпуно супротног односа према колективном добру, односно због тоталног занемаривања једног од свјетлијих дијелова наше прошлости, посве је друга прича. Чињеница је тек да је у свјетским размјерима важна партизанска болница у шумама херојске Петрове горе све запуштенија и све изложенија забору. Кордунашице, удруга војнићких жена регистрирана под тим именом те што познати а што непознати антифашисти из цијеле Хрватске, мало тога могу сами промијенити по том питању, коликогод се континуирано трудили чистити, обнављати и одржавати цијели комплекс, од болничких барака до гробља и хумака.

Као допринос очувању успомене на тај важан топоним из НОБ-а, закључује мо овај текст основним подацима и још неким занимљивим повијесним чињеницама о партизанском болничком комплексу.

У селу Ђодани 19. и 20. рујна 1941. одржана је конференција делегата НОП-а с Кордуна и Баније на којој се расправљало о нужном успостављању и организацији партизанских санитарских служби. То се окупљање сматра датумом утемељења и почетком изградње прве партизанске болнице, што је задатак који је, међу осталима, био повјерен управо Јакову Крањчевићу Бради.

Болница је подигнута на тешко приступачном терену, али недалеко извора питке воде, односно на сјеверозападној страни Врлетне косе. Први су рањеници у болничку књигу уписани још 4. листопада исте године, ни мјесец дана након одлуке о оснивању. Били су то партизани Драган Јурјевић и Лазо Трбојевић. Већ у сијечњу 1942. болница је проширена за једно одјељење и једну операцијску салу, а од њезина оснивања и непријатељског разарања у свибњу исте године у њој су се лијечили бројни припадници НОБ-а, уз остало и народни хероји РОБЕРТ ДОМАНИ и РАДЕ ЈАЊАНИН. Прије него што ће пасти у руке фашиста, из болнице је евакуирано и спасено осамдесетак рањеника и дио болничког особља, међу њима и брижни Брада. ■

SRPSKA
POSLA

Tajna zvučnog topa



PIŠE Boris Dežulović

Ne bih hteo da ispadne kako sada mrsimudim, ali prosto moram da pitam: ako nisu policija, vojska ili Vučićevi lojalisti, a nisu, ko je onda uperio, ispalio, lansirao, emitovao – ili kako god se zove to šta god da se radi sa tim, šta god da je bilo i čemu god da služi – ko je dakle tim nečim napao građane okupljene u Ulici kralja Milana?

OVOGA časa moguće su samo dve stvari: ili ALEKSANDAR VUČIĆ govori istinu kad kaže da na studentskim protestima u Beogradu 15. marta ni policija ni pristalice SNS-a nisu koristili famozni Long-rejndž akustik divajs LRAD, takozvani zvučni top, ili Aleksandar Vučić laže. Nema treće, samo te dve.

Dobro, jedna: opšte je poznato da Vučić nikada u životu nije preko usta prevaleo laž.

Ni srpska policija, ni vojska, ni Vučićevi lojalisti nisu dakle koristili zvučni top. Kako u svom saopštenju lepo kaže i Ministarstvo unutrašnjih poslova: 'Policija nije koristila zvučni top jer korišćenje tog oružja nije u skladu sa zakonom.' Primetili ste da MUP ne kaže da taj, kako ste rekli, 'zvučni top' nisu koristili jer ga uopšte nemaju, nego samo kaže da njegovo korišćenje nije u skladu sa zakonom'. Dakle imaju ga – i to sve otkako je 2022. nezvanično objavljeno da je MUP Srbije nabavio zvučni top bez javnog tendera – ali ga ne koriste. Jer, dabome, poštuju zakon.

Dobro, uzeli ste mi reč iz usta, to sam i ja hteo da pitam: zašto bi MUP uopšte nabavljao sad već slavni zvučni top, kad 'korišćenje tog oružja nije u skladu sa zakonom'? Zašto bi iko nabavljao išta šta ne sme da koristi?

To je kao kad bi, sad napamet govorim, Vučićev kum pljunuo trista hiljada evra za nekakav sportski bolid – recimo, štajaznam, Mercedes Meklaren 720S od sedamsto dvadeset konjskih snaga, koji u sedmoj brzini može da dobaci do trista četrdeset kilometara na sat – da bi se onda njime vozikao po uspavanom, mirnom Dedinju. Gde čovek nigde ne sme da vozi brže od šezdeset na sat. I gde 'korišćenje sedme brzine nije u skladu sa zakonom'. Jer šta? Čovek, drug i kum rizikuje da pokupi, na primer, neku civilnu Opel Korsu, pošalje dve žene u Urgentni centar i, daleko bilo, skupocena kola slupa o betonsku ogradu, pa da onda cele dve godine čeka da slučaj tiho otiđe u zastaru. Recimo pre nedelju dana, dok je nacija napeto pratila studentske proteste.

Prosto glupo, jel' nije? Niko na svetu nije baš toliki imbecil.

Naravno da nije: ministar IVICA DAČIĆ uskoro je svečano objavio da MUP Srbije ne poseduje ni LRAD ni vorteks ni ikakvo slično oružje, a brigadni general SLAVKO RAKIĆ dodao je da takvo oružje nema ni Vojska Srbije, stručno objasnivši da to što su građani čuli i osetili uopšte i nije bio zvučni top. Nešto, međutim, bilo jeste. I šta god da je bilo, za nešto što nije zvučni top bilo je prilično, hm, zvučno.

Šta dakle znamo? Znamo da je nešto bilo, znamo da je bilo prilično neugodno i opasno, i da to što je bilo nisu koristile ni vojska ni policija ni Vučićevi pristalice.

Dobro, opet ste mi uzeli reč iz usta, isto sam i ja hteo da pitam: ko je onda koristio?

Ne bih hteo da ispadne kako sada mrsimudim, ali prosto moram da pitam: ako nisu policija, vojska ili Vučićevi lojalisti, a nisu, ko je onda uperio, ispalio, lansirao, emitovao – ili kako god se zove to šta god da se radi sa tim, šta god da je bilo i čemu god da služi – ko je dakle tim nečim napao građane okupljene u Ulici kralja Milana?

Razumećete moju sekiraciju, a naročito će da je razume Vučićeva vlast: kad su, recimo, oni boljševički aktivisti na sastanku u Novom Sadu samo pomenuli čekiče i Molotovljeve koktele, sve zazivajući 'nekakvu pizdariju u Beogradu', policijski specijalci maltene su se helikopterima spuštali da ih hapse, a istoga dana kad se raširila vest o 'zvučnom topu' opozicioni huligani ispred Skupštine Srbije hapse ni su već i zbog običnih petardi u Pionirskom parku. Ovo u Ulici kralja Milana bila je, priznaćete, malo veća 'pizdarija' od petardi i čekića: uskoro smo tako saznali da su u Urgentnom centru Univerzitetskog kliničkog centra Srbije zbrinute desetine građana sa simptomima upotrebe takozvanog zvučnog topa.

Moje mrsimudenje ispalilo je, dabome, bez osnova: razume se da je Vučićevo pravosuđe istog



Famozni Long-rejndž akustik divajs LRAD, tzv. zvučni top (Foto: Justin Tang/Press Association/PIXSELL)

časa istražilo celu stvar, i koliko sutradan Više javno tužilaštvo u Beogradu naložilo je Prvom osnovnom javnom tužilaštvu da formira predmet i zatraži identifikovanje odgovornih lica.

Sem što se zapravo traži identifikovanje lica odgovornih za – 'širenje glasina da su u UKCS-u zbrinute desetine građana sa simptomima upotrebe takozvanog zvučnog topa'!

Univerzitetski klinički centar zvanično je, naime, demantovao da je bilo povređenih, nakon čega tužilaštvo i policija, eto, ne traže one koji su napali građane 'zvučnim topom', ili čime god, nego one koji su 'širili glasine' da su žrtve tog napada zbrinute u Urgentnom centru!

Razumete što me zbunjuje. Kada se, recimo, pročulo da neko priprema pizdarije na ulicama Beograda, policija nije hapsila one koji šire glasine, već je hapsila, dabome, studentske aktiviste; kada se tako pročulo da neko pravi pizdarije u Pionirskom parku, policija nije hapsila one koji šire glasine, već je hapsila, dabome, opozicione huligane; kada se, međutim, pročulo da je neko u Ulici kralja Milana napao građane ni manje ni više nego 'zvučnim topom', i da su desetine građana zbrinute u Urgentnom centru, policija iznenada traži da hapsi one koji – govore pizdarije i šire glasine!

Da, reći ćete, ali u onom dvočasovnom snimku koji su emitovale sve televizije i portali s Vučićevom frekvencijom lepo se čuje kako novosadski aktivisti zaista pominju upade na RTS i Skupštinu, a na bezbroj snimaka koje su emitovale sve društvene mreže lepo se vidi kako opozicioni huligani pred Skupštinom

zaista prave nered i bacaju petarde. Upravo o tome i govorim: jednako se tako na bezbroj snimaka na svim portalima i društvenim mrežama lepo vidi kako ljudi u Ulici kralja Milana panično beže napadnuti nepoznatim zvučnim oružjem, ali policija i tužilaštvo svejedno umesto napadača traže one koji šire glasine o povređenima.

Shvatate? Ako je, naime, bio napad, a bio je, i ako ga nisu izveli ni Vučić ni njegovi lojalisti, a nisu, preostaje jedino teorija da su ga izveli sami – demonstranti. Razmislite li malo, savršeno se slaže: ne samo da je napad tempiran u času kad je protest već završen, na samom isteku petnaest minuta ćutanja za žrtve pada novosadske nadstrešnice, nego je pažljivo izveden taman takvim intenzitetom da proizvede paniku, ali bez ijedne ozbiljne žrtve. I ne mora čovek da bude viši inspektor Dačićeve policije da zbroji dva i dva, seti se kako su novosadski aktivisti na onom sastanku prizivali 'nekakvu pizdariju', i zaključili kako je takva 'pizdarija' morala da bude organizovana 'iznutra', sa ciljem – tako predvidivo – da se za napad optuži Vučićev režim, pa da to bude okidač za napad na policiju, obojenu revoluciju, građanski rat i nasilnu smenu demokratske vlasti.

Pitate li mene, nikad lakši slučaj u celokupnoj istoriji savremene srpske kriminalistike.

Sem što tužilaštvo i policija – uopšte ne traže te napadače! Traže tako i hapse studentske aktiviste koji su pretili čekićima, traže i hapse opozicione huligane koji su bacali petarde, samo ne traže i ne hapse studentske aktiviste i opozicione huligane koji su, slepi od mržnje prema Vučiću i Srbiji, sofistikovanim tajnim oružjem napali sopstveni narod!

Pitanje glasi: zašto režim Aleksandra Vučića ne traži studente koji su, u nameri da ga kompromituju, hteli da izazovu građanski rat? Dugo sam razmišljao o tome, i jedino uopšte moguće objašnjenje jeste da su studentski blokaderi, sve po uputama iz inostranstva, uspeli da se ubace u same vrhove vlasti. Znam, dosta je smela teza, ali ne postoji drugo objašnjenje: kad se tako poslože stvari, ispada da Vučić radi za sopstvene neprijatelje!

Prosto glupo, jel' nije? Niko na svetu nije baš toliki imbecil.

Pogledate li, međutim, malo bolje, sve šta Vučić radi, kao da je prepisano iz one famozne hrvatske blokadne kuvarice: organizuje napade na studente, preti im, hapsi ih i privodi, sve sa jasnim ciljem da kompromituje sopstvenu vlast i izazove građanski rat. Baš kao da je predsednik Srbije, daleko bilo, i sam student blokader: kao da je, na primer, pre četiri godine rešio da kao mator čovek upiše fakultet, recimo, nemam pojma, beogradsku Visoku sportsku i zdravstvenu školu strukovnih studija, sa ambicijom da jednog dana, kad dovrši srećnu i bogatu Srbiju, bude košarkaški trener, tako nešto, i taman kad je zimus trebalo da studije privede kraju i diplomira – gle neverovatne slučajnosti – započele blokade fakulteta i studentske demonstracije!

I stvarno, proverio sam: beogradska Visoka sportska škola strukovnih studija u blokadi je još od decembra.

Kažem vam, ti studenti zajebu vas kad se sete. ■

INTRIGATOR

Ministar mut-
nih poslova

Činjenica od koje ministar Gordan Grlić Radman bježi je da je na mjestu bivšeg vojno-istražnog zatvora JNA u Lori bio formiran logor u kojem je bez ikakve pravne osnove držan veći broj civilnih osoba

SKANDALOZNA izjava ministra vanjskih i europskih poslova GORDANA GRLIĆA RADMANA o tome da ne postoji i nikad nije postojao nikakav logor Lora u Splitu, koju je plasirao u intervju za crnogorski dnevnik Vijesti, izazvala je protestnu reakciju Documente – Centra za suočavanje s prošlošću iz Zagreba, Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek i Akcije za ljudska prava iz Podgorice.

U ponedjeljak je Grlić Radman, između ostalog, na pitanje što je Hrvatska spremna učiniti kako bi se rasvijetlilo stradanje četrnaestero pripadnika JNA nikšičko-šavničke grupe u splitskoj Lori ustvrdio da je 'sve oko događanja u zatvoru u Lori procesuirano i presuđeno, te je u domeni pravosuđa postupanja, što niti je moguće, niti potrebno komentirati'. Kazao je kako je to 'narrativ koji cilja izjednačavanje agresora i žrtve'.

Činjenica od koje ministar bježi je da je na mjestu bivšeg vojno-istražnog zatvora JNA u pomorskoj bazi Lora 1992. bio formiran logor u kojem je bez ikakve pravne osnove držan veći broj zatočenih civilnih osoba, uglavnom Srba, zbog sumnje da su sudjelovali u neprijateljskim djelovanjima.

Udruge su ustvrdile da ministar nije u pravu. 'Točno je da je u pravomoćnim presudama utvrđeno kako su pripadnici 72. bojne vojne policije Hrvatske vojske ponižavali, psihički i fizički zlostavljali, mučili i tjelesno kažnjavali civile i ratne zarobljenike, dovedene bez ikakvog pravnog osnova, sve do usmrćenja nekih od njih', napisale su u svom priopćenju. U nastavku ističu da 'naložnost, nisu istraženi ni presuđeni svi zločini

počinjeni u Lori'. Upozoravaju i na zakašnjeni postupak koji se odnosi na stradanja crnogorskih ratnih zarobljenika, 'usprkos postojanju svjedočenja o tome da su se zločini nad njima dogodili'.

Dnevnik Vijesti piše da su najviši crnogorski državni dužnosnici, Ministarstvo vanjskih poslova (MVP) te najjače partije vlasti i opozicije, odsutjeli poruku Gordana Grlića Radmana da splitska Lora, 'u kojoj su početkom devedesetih godina prošlog vijeka stradali crnogorski državljani', nije logor te da je procesuirano i presuđeno 'sve oko događanja u zatvoru u Lori'.

Udruge, koje su s pravom reagirale na konstrukcije hrvatskog ministra, podsjećaju da Županijsko državno odvjetništvo u Splitu (ŽDOS) od 2007. godine istražuje stradanja zarobljenih vojnih rezervista iz Crne Gore koji su na hercegovačkom ratištu zarobljeni 1992. i sprovedeni u vojno-istražni centar Lora u Splitu. Radilo se o četrnaest pripadnika tzv. nikšičko-šavničke grupe, čija su prava bila zaštićena Ženevskim konvencijama i zakonima RH.

Bili su ratni zarobljenici, koji su u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom, zasluživali zaštitu od mučenja i ubijanja: RADIVOJE PETKOVIĆ, NEDELJKO JANKOVIĆ, MILJAN ŠUŠIĆ, RATKO SIMOVIĆ, DUŠKO BAROVIĆ, BORIVOJE ZIROJEVIĆ, DRAGOMAN DOKNIĆ, RADOMIR VULIĆ, MILOŠ PERUNOVIĆ, RANKO VUJOVIĆ, PAVLE POPOVIĆ, DRAGAN JAKOVLJEVIĆ, LUKA GAZIVODA I LUKA ADŽIĆ.

Taj postupak zbog kaznenih djela protiv međunarodnog kaznenog prava, ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika, nedavno se napokon pomaknuo s mrtve točke, upitom upućenim iz ŽDOS-a, putem međunarodne pravne pomoći i saslušanjem VESELINA BOJOVIĆA. Preživjeli crnogorski zarobljenik iz splitske Lore, koji je na tom mjestu 1992. i sam doživio teško zlostavljanje te bio

svjedok mučenja i ubojstava drugih ratnih zarobljenika iz Crne Gore, tek je u veljači ove godine dobio priliku za svjedočenje u Podgorici, slijedom zahtjeva iz ŽDOS-a. Da ne spominjemo ubojstva GOJKA BULOVIĆA i NENADA KNEŽEVIĆA, srpskih civila, koji su život skončali u logoru, pardon – zatvoru.

■ Dragan Grozdanić

Plenum
uz Gazu

NASTAVAK izraelskog uništavanja Gaze i Palestinaca prošli utorak hrvatskim medijima ne predstavlja neku posebnu vijest, sudeći po plasmanu njihovih objava o tome. Logično je onda kako je i manje interesa, zapravo nimalo, prethodni tjedan izazvala odluka Plenuma Filozofskog fakulteta u Zagrebu da kao svoj prihvatiti zahtjev inicijative Studentice za Palestinu kojim se od Fakultetskog vijeća i uprave traži javna osuda tog zločina. Odnosno, njihovim riječima, traži se: 'Implementacija zahtjeva inicijative Studentice za Palestinu koji uključuju osudu izraelskog režima, akademski bojkot izraelskih progencidnih institucija i ponudu institucionalne pomoći palestinskim studentima i studenticama.'

Treći je to zahtjev Plenuma, nakon onih kojima se traži oslobađanje od plaćanja participacija za ponovljeni spis zadnje studijske godine i uključivanje studenata u izradu nove odluke o participacijama. No spomenute fakultetske instance taj poziv ignoriraju pola godine, otkako su predstavnici studenata pored osude Izraela zahtijevali i otkazivanje ugovora jednoj izraelskoj državljanici, lektorici hebrejskog jezika na Katedri za židovske studije i istraživanje Holokausta. U njezinu životopisu na fakultetskoj e-stranici, naime, pojavilo se bilo nešto poput ratnog joj puta u izraelskoj vojsci i borbi protiv Palestinaca ranijih godina, a uočen je pritom i manjak kvalifikacija za sam lektorski posao. Lektoričina vojna prošlost nestala je ubrzo iz životopisa, ali u centru zahtjeva ionako je primarno bilo zauzimanje osuđujućeg stajališta prema Izraelu.

Tada je sugerirano da bi fakultet mogao i morao iskazati stav kakav je nešto ranije posvetio napadnutoj Ukrajini, iako baš usporedba držanja njegove uprave u tim primjerima otkriva sve. Administraciji dekana DOMAGOJA TONČINIĆA očito je bilo jednako oportuno prikloniti se općem sentimentu za Ukrajinu, koliko i zadržati suradnju s izraelskim institucijama, među ostalim po uzoru na današnju HDZ-ovu vlast u Hrvatskoj. Konačno, ta orijentacija nedavno je izražena i dodjelom zahvalnice Filozofskog fakulteta izraelskoj ambasadi u Zagrebu, da ne bi bilo nimalo zabune oko toga na čijoj je tko strani u vezi s aktualnom neusporedivom klaonikom u Gazi.

■ Igor Lasić

Nije logor nego zatvor –
Gordan Grlić Radman (Foto:
Slavko Midžor/PIXSELL)

Što kad
slomimo dušu

Dobitnica ste Nagrade za doprinos širenju svijesti o važnosti mentalnog zdravlja, udruge Životna linija. Koliko je važno javno poticanje građana na traženje pomoći i podršku osobama s poteškoćama u mentalnom zdravlju?

Problemi mentalnog zdravlja su još uvijek, bez obzira na napredak zadnja dva desetljeća, tema rijetko prisutna u društvenoj i političkoj javnosti. Zbog toga je važno da osobe prepoznate u javnosti skreću pozornost i kontinuirano govore o psihičkim problemima. Svjedočimo činjenici da depresija izbija na prvo mjesto bolesti u svijetu i to je najbolji pokazatelj koliko su problemi mentalnog zdravlja ozbiljna tema.

Koliko je u Hrvatskoj prisutna stigma oko mentalnih bolesti?

Ponavljam uporno, imamo pravo slomiti nogu, ali nemamo pravo slomiti dušu. Kad slomimo nogu, svi nas posjećuju, nazivaju. Kad slomimo dušu, ostajemo sami, ljudi se boje, ne znaju kako reagirati i osobe najčešće ostaju prepuštene same sebi bez potrebne podrške. Danas je nešto bolje nego prije nekoliko desetljeća kad je to bila tabu tema, no još uvijek je to sramota, obitelji to skrivaju jer ne samo da je stigmatizirana osoba s problemima, nego i obitelj. Zbog toga mnogi pate, i bolesnici i njihove obitelji, iza zatvorenih vrata svojih domova.

Koliko je taj problem povećan nakon potresa i pandemije?

Potrebno je još puno raditi da to zaista postane središnja tema što bi rezultiralo smanjenjem stigme i konkretnim poboljšanjima u sustavu. Neobično je važno da ljudi s problemima potraže pomoć, da se ne srame i ne boje isključenja iz zajednice zbog mentalnih problema. Iako je mreža nedovoljno razvijena, ipak treba naglasiti da postoje razni centri i udruge, konačno, bolnice u kojima se može potražiti pomoć. Primjerice, u Zagrebu smo osnovali Centar za zdravlje mladih u kojem naši mladi sugrađani mogu doći bez uputnice pa potražiti psihološku i psihijatrijsku pomoć. Mnogo je veći problem u manjim i ruralnim sredinama gdje su takva pomoć i podrška gotovo nedostupni, a stigma je značajno veća.

Posljedično dolazi i do suicida, kojih dnevno imamo po dva...

Ti tragični podaci jasno govore o potrebi hitne izrade Nacionalne strategije za borbu protiv suicida i osnivanja Centra za sprečavanje suicida. U Saboru je osnovana nadstranačka inicijativa 'Ambasadori mentalnog zdravlja' i mi se zalažemo da tema mentalnog zdravlja bude kontinuirano prisutna u političkom životu, zatim za poboljšanje legislative te izradu akcijskih planova ili izradivanja prijeko potrebnih strategija do povećanja sredstava u proračunu za potrebe mentalnog zdravlja.

■ Mirna Jasić Gašić



U Obrovcu odedrali povratnike



Dok je u znatno bogatijem turističkom Zadru odrezano 60 centi po kvadratu, Obrovac je oporezovao nekretnine čak osam puta više: 4,80 eura

BEZ obrazloženja i u zadnji čas, gradovi i općine donijeli su odluke o visini poreza na nekretnine na svojim područjima. Jedinicama lokalne samouprave prepušteno je da same odrede kako će oporezivati i pretpostavljalo se da će ona razvijenija, turistička područja ubirati velike svote na kvadrate za iznajmljivanje, dok će manje razvikane i slabo naseljene općine postaviti simbolične iznose, tek toliko. Inače, porez na nekretnine kreće se u rasponu od minimalno 60 centi do maksimalnih osam eura po četvornom metru.

Grad Zadar, kao jedan od najjačih turističkih gradova na obali, svoje će iznajmljivače oporezivati najblaže moguće – svega 60 centi po kvadratu. S druge strane, Grad Obrovac, ni približno takvo turističko središte, uveo je čak dvije zone oporezivanja. U prvu zonu spada naselje Obrovac i naselja unutar zaštićenog obalnog pojasa, pa će vlasnici kuća koje su prazne i imaju potencijal za najam, plaćati 4,80 eura po kvadratu. U drugoj zoni taj je iznos samo euro niži – 3,80 eura i odnosi se na ostala sela koja pripadaju Obrovcu.

Može se primijetiti da je porezna politika pažljivo skrojena tako da se po džepu udare vikendaši i vlasnici kuća koji žive daleko od Obrovca, pa čak i granica Hrvatske. Takvi su dovoljno daleko sa svojim inostranim prebivalištima da ne mogu utjecati na ishod rezultata predstojećih lokalnih izbora. Malo je onih koji u obrovačkom kraju stalno žive i baškare se u više nekretnina u svom vlasništvu, kao što je možda slučaj u Splitu,

Dubrovniku ili Zadru. Čini se da se ovom poreznom mjerom ciljalo na zaključane i obnovljene kuće povratnika. SILVANA ČEKO JURIŠIĆ, mještanka Krupe, objašnjava da ljudi kuće u selima nemaju kome iznajmiti, kako dugoročno tako ni sezonski. — Plaćat će se porez na praznu nekretninu. Koliko ljudi ovdje uopće traži najam, kakvo je tržište? Dosta kuća je obnovljeno i useljivo, ali ne ispunjavaju potrebe tržišta. Gdje je granica od useljivosti do konkurentnosti i potrebe na tržištu kad govorimo o turizmu ili cjelogodišnjem najmu? Za turizam se traži određeni nivo, propisani su kriteriji, morate biti konkurentni da turisti izaberu baš vašu kuću, a za dugoročni najam ovdje nema ni blizu takve potrebe. To je, navodno, i bio razlog uvođenja poreza, da se tržište oslobodi i da stanovanje bude priuštivije. Imamo nedostatak ljudi, oni odlaze, a ostaju prazne nekretnine. Ovdje se ne prodaje i ne kupuje istom brzinom kao u Zagrebu ili Zadru. Neka mi netko objasni, možda nisam dovoljno pametna, kako je ta odluka opravdana za prilike u Obrovcu i pripadajućim selima? – govori Čeko Jurišić.

Osim toga, u selima su problematični i imovinski odnosi. Malo kuća ima samo jednog vlasnika i vlasništvo se dijeli na više članova obitelji. Tko će u tom slučaju preuzeti obavezu plaćanja poreza? Prema objašnjenju Porezne uprave, bit će neoporezive nekretnine koje služe za stalno stanovanje, one koje su dugoročno iznajmljene, i to najmanje deset mjeseci na temelju ugovora o najmu, zatim nekretnine koje nisu pogodna za stanovanje zbog prirodnih nepogoda i one u kojima je onemogućena stambena namjena nekretnine.

Neće plaćati porez ni osobe koje turistima iznajmljuju apartmane u nekretninama u kojima stanuju.

Iz Porezne uprave javljaju da vlasnik nije dužan podnijeti prijavu za nekretninu za koju plaća komunalnu naknadu. Do prijave nekretnina je ostalo malo vremena – do 31. marta. Porez na nekretnine plaća se u roku od 15 dana od dana dostave rješenja bez obzira na žalbe. Predviđene su kazne od tisuću do 6.630 eura za građane, obrtnike i pravne osobe koji poreznom tijelu ne dostave podatke bitne za oporezivanje.

■ Anja Kožul

Okupacija po Jurčeviću

SABORSKOM zastupniku JOSIPU JURČEVIĆU (NZ, Most) govor na slobodnu temu poslužio je za huškanje. Izjavio je tako da su 'tzv. srpski kulturni centri, njih 40', 'neprijateljske, identitetske utvrde koje će destabilizirati sigurnost u Hrvatskoj i biti uporišta ako dođe do sigurnosne ili vojne destabilizacije'. 'Razlog za to je što te centre i tu strukturu predvode okupacijske vlasti koje su vezano za Erdutski sporazum preselile svoju strukturu u Hrvatskoj, s vrlo jasnim ciljevima', kazao je Jurčević.

Nakon što je srpske kulturne centre, dakle, etiketirao eksplicitno kao neprijateljski entitet, zabrinjava odnos medija, koji su njegove objede dočekali također 'samorazumljive'. Tako Jurčevićeve gadosti prenose bez ikakve javne osude ili barem analize funkcije navedenih centara. U suprotnom bi znali barem da se u sklopu centara održavaju i dječje radionice bez obzira na nacionalnost djece te da su programski orijentirani na suradnju sa svim drugim manjinama te pripadnicima većinskog naroda.

Podsjetimo da je krajem prošle godine zastupnik Mosta ZVONIMIR TROSKOT kazao kako se zna da se 'srpski kulturni centri koriste kao obavještajne službe, zbog čega moraju biti pod kontrolom SOA-e', započevši time hajku. Bivši predsjednički kandidat TOMISLAV JONJIĆ tvrdio je i da centri služe širenju 'srpskog sveta', a kandidatkinja stranke DOMINO BRANKA LOZO govorila je da oni služe za 'lagano infiltriranje u sve pore hrvatskog društva'. Josipu Jurčeviću nije to prvi eksces s obzirom na to da je još ranije historično zaključio da su centri 'dio Pupovčevog smrtonosnog plana Z40 i Vučićeve hibridne okupacije Hrvatske'.

Što je pak na Jurčevićevo izlaganje s početka teksta poručio potpredsjednik Sabora hadezeov Željko Reiner koji je nadzirao slobodne govore zastupnika? Reagirao je tek nakon što je Jurčević strelicu mržnje uputio prema njegovom šefu i premijeru ANDREJU PLENKOVIĆU, nazvavši ga 'neprosvijecenim apsolutistom i veleizdajnikom' koji je 'iznutra razoružao Hrvatsku'. Reiner je pozvao govornike da 'paze što govore', kazavši da su 'monstruozne optužbe ne samo utužive već potpuno neprimjerene Saboru'.

■ D. Grozdanić

FRAGMENTI GRADA

Medijske podvale

DA su mediji – bilo oni stariji, klasični i masovni, ili pak noviji u vidu portala i digitalnih društvenih mreža – jedni od glavnih i najsnažnijih alata u kreiranju reprezentacija društvenog svijeta, konstrukcijama socijalnih realnosti i stvaranju ideološko-hegemonijskog konsenzusa, stara je teza u medijskim i kulturalnim studijima, te kritičkoj teoriji društva, na što smo se već puno puta oslanjali u ovoj rubrici. I još jednom ćemo jer nam je portal koji nas uvijek iznova voli podsjetiti kako je prema anketnim istraživanjima navodno najposjećeniji i najčitaniji takav medij u Hrvatskoj, nedavno počastio takvom podlošču od teksta da zaslužuje biti zabilježen. I nije pritom, naravno, usamljen jer je logikom današnje medijske produkcije članak instantno distribuiran matricom kopipejsta, pa se razmilio bespućima interneta poput gremlina.

Uglavnom, suhoparnim tekstićem s obilježjima gotovo agencijske produkcije, informirani smo o stravičnom ubojstvu koje se nedavno desilo u Visokom, gradiću u srednjoj Bosni. Dvadeset i četiri godine star mladić ubio je svog prijatelja i vršnjaka, navodno zbog svađe oko djevojke, a potom je njegovo tijelo raskomadao. Tekst je opremljen s dvije fotografije ubojice, obje pokupljene s najstarije društvene mreže. Prva nam u krupnom planu pokazuje mladića koji je sudeći po mizanscenu negdje na putovanju. Odjeven je u islamsko-arapskom stilu, u dugi bijeli muški ogrtač, a na glavi mu je dobro poznata karirana marama koju presijeca crni obruč u visini čela. Na licu ima fensi naočale i mangupski se cereka. Druga je fotografija neupečatljivo obična i svjetovna. Golobrađi mladić u crnoj majici i trapericama sjedi na sofi u sobi. Jedina poveznica između fotografija koju uočavamo jest frajerski kez. Tekst je, rekoh, netipično suh, iz njega iščitavamo tek podatke koji ukazuju na očito tešku psihopatološku osobnost počinitelja zločina. Nema u članku ni najmanjih naznaka, makar blijedih tragova o vrijednosnom profilu ubojice. Što je radio, gdje se školovao, kako je živio, je li bio vjernik, desničar ili lijevičar, je li imao hobije... Baš ništa. Ali i to veliko ništa kao zjapeća rupa u strukturi oko koje se gradi narativ, složen tek od suhih podataka i popraćen opisanim fotografijama, te opremljen bombastičnim naslovom 'Ovo je mladić koji je ubio vršnjaka u BiH pa raskomadao tijelo', očito je dovoljno.

Dokazuju nam to komentari čitatelja u stilu govora mržnje koji vrve konotacijama na muslimansko-bošnjački identitetski profil za što u samome tekstu nema uporišta. Za jednog je to 'normalan dan u pašaluku', drugi tvrdi da je mladić 'indoktriniran bošnjačkim nacionalizmom komu je prvi susjed arap a ne srbin ili hrvat', treći piše 'mashala to je dio njihove kulture i treba poštovati', četvrti zaključuje da je dečko 'islamski terorist', peti u njemu vidi 'Bosanskog krkana u Alahovom izdanju' itd.

■ Hajrudin Hromadžić

Izlaz je u useljavanju

Srpska zajednica u Hrvatskoj nema snage za demografsku revitalizaciju i situacija vodi nastavku depopulacije, zaključak je opsežne studije Sanje Klempić Bogadi. Sva demografska obilježja negativnija su nego u ukupnoj populaciji. No, demografski potencijal postoji u stranim radnicima koji u Hrvatsku dolaze iz Srbije i Bosne i Hercegovine

BROJ Srba koji žive u Hrvatskoj u dramatičnom je padu od 1991. godine. Tada je u Hrvatskoj živjelo 581.633 Srba (11,5 posto u ukupnom stanovništvu), a 2021. godine njih 123.892 (3,2 posto). Strmoglavi pad zabilježen je kao izravna posljedica rata, ali nagli pad zabilježen je i između dva posljednja popisa stanovništva, onog 2011. kada je u Hrvatskoj živjelo 186.633 Srba i onog 2021. kada ih je popisano trećinu manje.

Tri su razloga dovela do intenzivne depopulacije potvrđene popisom 2021. godine. Dva temeljna demografska procesa koji karakteriziraju srpsko stanovništvo u Hrvatskoj su depopulacija i starenje, a oba su izraženija nego u ukupnom stanovništvu. Razlog je, naravno, i rat, kada je u više valova više stotina tisuća Srba otišlo iz Hrvatske pod različitim okolnostima. O svemu tome piše SANJA KLEMPIĆ BOGADI s Instituta za migracije i narodnosti u opsežnoj studiji 'Zajednica zaslužuje budućnost. Demografska

slika i budućnost Srba u Hrvatskoj'. Studija je rezultat istraživanja koje je iniciralo Srpsko narodno vijeće, a knjigu su zajednički objavili SNV i Jesenski i Turk. Istraživanje je bilo kvantitativno (na 502 anketirane osobe) i kvalitativno (polustrukturirani intervjui vođeni s 28 ljudi u pet županija). Osim toga, Klempić Bogadi je koristila rezultate svih popisa stanovništva poslije Drugog svjetskog rata i brojna sociološka istraživanja relevantna za temu provedena u posljednjih nekoliko desetljeća.

Srbe u Hrvatskoj karakteriziraju visoka razina ostarjelosti, niski fertilitet i porast mortaliteta. Uz to, a što također utječe na smanjenje broja Srba, prisutne su etnička mimikrija i asimilacija. Depopulacija i demografsko starenje dovode do dugoročne tendencije smanjenja broja žena u fertilnoj dobi, a s obzirom na dobnu strukturu real-

I nakon potpisivanja Erdutskog sporazuma zabilježen je masovni odlazak Srba – Bijelo Brdo danas
(Foto: Sandro Lendler)



no je očekivati da će se nastaviti negativno prirodno kretanje stanovništva. Istodobno, izuzetno nepovoljna dobna struktura utječe na povećanje smrtnosti. S trenutnom dobnom strukturom nerealno je očekivati da će se doseći razina koja će osigurati zamjenu generacija, piše Klempić Bogadi.

Rat je dramatično promijenio dobnu strukturu. Godine 1991. prosječna životna dob Srba u Hrvatskoj bila je 38,7 godina i bili su nešto stariji od ukupnog stanovništva (37,1 godina). No, nakon rata broj mladih je sedmerostruko manji, udio starijih je znatno povećan i prosječna životna dob je 56,1 godina, osjetno više nego u ukupnoj populaciji, koja je također ostarjela na 44,7 godina.

Golemu ulogu u tom demografskom starenju i smanjenju broja imale su migracije, a one se, u usporedbi socijalističkog i postsocijalističkog razdoblja, nisu razlikovale prema smjeru, ali jesu prema razlozima, navodi autorica. U Jugoslaviji su međurepubličke migracije bile primarno ekonomske naravi, iz nerazvijenih u razvijene krajeve, odnosno republike. No, kod Srba iz Hrvatske taj obrazac nije vrijedio. Oni intenzivno sudjeluju u međurepubličkim migracijama, posebno prema Srbiji koja je manje razvijena od Hrvatske i 'ta migracija ima etnički predznak'. Hrvatska je u socijalističkom razdoblju imala kontinuirano negativan migracijski saldo sa Srbijom, što znači da su se Srbi iz Hrvatske u Srbiju više iseljavali nego što su se u Hrvatsku (iz svih republika) useljavali. Primjerice, popis stanovništva 1961. registrirao je 61.687 dotad doseljenih Srba u Hrvatsku (uglavnom, i to podjednako, iz Srbije i Bosne i Hercegovine) i 144.988 iz Hrvatske iseljenih Srba (skoro 130 tisuća u Srbiju). Ti podaci ruše tezu o srpskom etničkom inženjeringu u socijalizmu kojem je cilj bio posrbljivanje hrvatskih krajeva. Već u to doba iseljavaju se uglavnom mladi ljudi, što je dugoročno pogoršalo demografsku strukturu. Doseljeni Srbi uglavnom se naseljavaju u većim industrijskim gradovima zbog posla, a demografski se ponajprije prazne područja tradicionalno naseljena Srbima (Kordun, Banija, Lika, Dalmacija).

Za aktualnu demografsku sliku ključne su migracije povezane s ratom, piše Klempić Bogadi. Posljedice su naglo smanjenje broja Srba, promjene dobno-spolne, ekonomske, obrazovne i drugih struktura, promjene u prostornom razmještaju srpskog stanovništva. 'Rat i njegove posljedice ubrzali su sve dotadašnje, uglavnom negativne demografske procese Srba u Hrvatskoj', navodi autorica.

Ne upušta se detaljno u analize razloga migracija Srba, ona konstatira i analizira demografske promjene. Odlazak Srba iz Hrvatske 1990-ih godina podijelila je u tri faze. Prva je razdoblje prije rata i 1991. koje je obilježeno masovnim odlaskom Srba iz gradova (dakle, iz područja koja nisu bila pod kontrolom SAO Krajine), a tada odlaze i brojni pripadnici JNA i članovi njihovih obitelji. U to razdoblje uključene su i 1993.-94. u kojem nema većih vojnih operacija, ali Srbi koji žive u Republici Srpskoj Krajini (RSK) se odseljavaju jer ne vjeruju u mogućnost odcjepljenja od Hrvatske i opstanak RSK-a. Drugo razdoblje je 1995., obilježeno vojno-redarstvenim operacijama Bljesak i Oluja kojima je uništen RSK, a što je dovelo i do masovnog odlaska, autorica procjenjuje između 130.000 i 190.000 ljudi, ponajviše u Srbiju, tada u sklopu SR Jugoslavije. Posljednji masovni odlazak Srba iz Hrvatske zabilježen je nakon potpisivanja Erdutskog sporazuma, u vrijeme mirne reintegracije. Na istoku Hrvatske, u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu, živjelo je oko 47.600 Srba naseljenih, uglavnom nakon

Mladi Srbi u Donjem Lapcu (Foto: Ivan Buvinić)



Bljeska i Oluje, ali dijelom već i krajem 1991. godine, iz drugih dijelova Hrvatske. Mnogi od njih naseljeni su u kuće u kojima su do 1991. živjeli Hrvati i morali su ih napustiti. Dio se vratio u svoje krajeve, dio je ostao na istoku, a njih oko 20.000 otišlo je u Srbiju.

Klempić Bogadi procjenjuje da je negativni saldo migracija Srba iz Hrvatske u prvoj polovici 1990-ih godina, bez obzira na razloge, 300.000 do 350.000. U Srbiju se odselilo oko 240.000 Srba izbjeglih iz Hrvatske, više od 50 posto njih naselilo se u Vojvodini. U Srbiji su uglavnom ostali mladi, što je također dugoročno negativno za sve demografske pokazatelje.

Odlazak Srba iz Hrvatske nastavljen je i u 21. stoljeću. U prvom desetljeću više od 40.000 ljudi iselilo se u Srbiju i BiH, nisu svi Srbi po nacionalnosti, a to su mahom bile etnički motivirane migracije. Ponajviše je riječ o povratnicima. Dio njih bili su formalni povratnici, samo formalno prijavljeni u Hrvatskoj kako bi ostvarili pojedino pravo, ali dio njih bili su i pravi povratnici koji su na koncu odustali od povratka, što samo potvrđuje da povratak nije isto što i trajni ostanak.

Demografsku važnost ima i povratak koji je u manjoj mjeri započeo krajem 1995. humanitarnim spajanjem obitelji. Povratak je bio iznimno spor proces praćen brojnim problemima. Do 2003. godine vratilo ih se 107.853, a u sljedećih šest godina još oko 25.000. OESS je procijenio da je u Hrvatskoj ostalo živjeti 60 do 65 posto povratnika, a jedno istraživanje iz 2010. godine da tek svaki treći povratnik manje-više stalno živi u Hrvatskoj. Mladi i obrazovaniji, dakle oni koji se lakše integriraju u novu sredinu, uglavnom se nisu vraćali.

Dobna struktura	1991.	2021.
Ukupno stanovništvo	37,1	44,7
Srbi u Hrvatskoj	38,7	56,1
Broj Srpkinja u Hrvatskoj u fertilnoj dobi		
2001.	38,064	
2021.	15,349	
Ocjena ukupne kvalitete života		3,62

Povratak su usporavali i onemogućavali brojni faktori, koji se mogu svesti pod nazivnik državne politike RH, posebno u drugoj polovici 1990-ih. Područja u koja su se Srbi vraćali, i inače siromašniji dijelovi Hrvatske, bila su infrastrukturno zapuštena i uništena. Često bez struje i puteva, a kako su uvelike ostala bez ljudi, i bez socijalne i ekonomske osnove za boravak. Spor povrat imovine bio je nemali faktor u sporom i ograničenom povratku, uvelike onemogućivši povratak u gradove. Jedan od ključnih problema je ukinuto stanarsko pravo. Krajnji rok za realizaciju tog prava, odnosno stjecanja prava otkupa nekretnine, bio je kraj 1995. godine. Kako mnogi nisu mogli podnijeti zahtjev, ostali su bez stanarskog prava – bez njega je ostalo oko 30.000 srpskih kućanstava, uglavnom u gradovima. Demografski gledano nije nevažno ni to što su u gradovima živjeli mladi i obrazovaniji, koji se i zbog gubitka stanarskog prava nisu vratili. Tako je povratak uglavnom koncentriran na ruralna i manje razvijena područja, a u većoj se mjeri, nikako ne i isključivo, vraćalo starije stanovništvo. Za nekadašnje nositelje stanarskog prava osmišljen je program stambenog zbrinjavanja. Klempić Bogadi navodi da je njime zbrinuto 9.293 bivših nositelja stanarskog prava, samo 1.659 u većim gradovima.

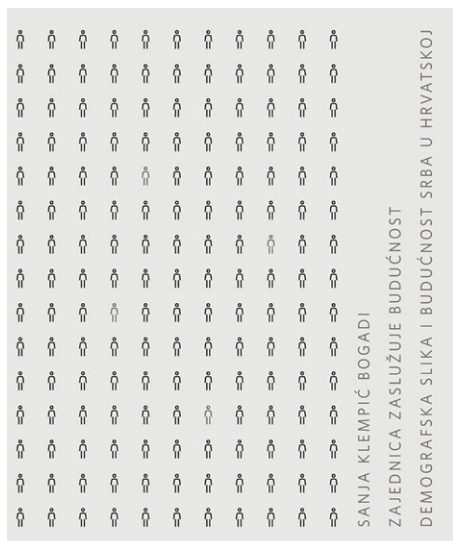
RAZLOZI depopulacije koja se manifestirala na popisu 2021. jesu i etnička mimikrija i asimilacija. U prvom slučaju nemali broj osoba skriva srpski nacionalni identitet zbog straha od stigmatizacije, u drugom slučaju riječ je o procesu koji je uočljiv posebno u mjestima u kojima su Srbi (znatna) manjina. Autorica konstatira, i inače općepoznatu činjenicu, da prema zajednici postoje snažne predrasude, a ona nosi i teret rata devedesetih. Etničku mimikriju je teško pretvoriti u brojeve, navodi autorica, ali je očito raširena. Osim toga, osobe rođene u međuetničkim brakovima u pravilu se ne izjašnjavaju kao Srbi, nego kao pripadnici većinskog, hrvatskog naroda. Autorica postavlja pitanje i daje kratki odgovor zašto nemali broj Srba gotovo 30 godina nakon završetka rata prikriva svoju etničku pripadnost. U medijima dominira narativ o Srbima kao (kolektivnim) krivcima za rat. Gotovo svi intervjuirani u kvalitativnom istraživanju smatraju da su Srbi u Hrvatskoj stigmatizirani, a dio njih ustvrdio je da je danas (u vri-

Srbe u Hrvatskoj karakteriziraju visoka razina ostarjelosti, niski fertilitet i porast mortaliteta. Uz to, prisutne su etnička mimikrija i asimilacija. Od 1991. do 1995. iselilo se 300.000 do 350.000 Srba, a rat je dramatično promijenio dobnu strukturu

jeme provedbe istraživanja 2023/4.) gore nego prije deset godina. Nesnošljivost je posebno izražena nakon objave rezultata popisa stanovništva 2021. U tome je bilo i hrvatskog nacionalističkog trijumfalizma jer 'tada su neki političari i mediji isticali smanjenje udjela Srba u pojedinim jedinicama lokalne samouprave kao nešto vrlo pozitivno i potencirali animozitet prema Srbima'. Suho statistički gledano, udio Srba dramatično je smanjen u svim županijama u odnosu na 1991. godinu. Najviše u Zadarskoj županiji, gdje ih danas živi 11 posto u odnosu na stanje prije rata.

Razlog za depopulaciju u 21. stoljeću, dakle nakon rata, krije se i u podacima o natalitetu i mortalitetu. Stopa nataliteta među Srbima u prosjeku je upola manja nego u ukupnom stanovništvu, a perspektiva ne nudi razloge za optimizam. Prema popisu 2001. godine, broj Srpkinja u fertilnoj dobi (od 15 do 49 godina) bio je 38.064, deset godina kasnije bio je manji skoro za trećinu – bilo ih je 27.288. Prema posljednjem popisu iz 2021. godine, broj Srpkinja u fertilnoj dobi je 15.349, što znači da je u 20 godina smanjen za oko 60 posto. U istom razdoblju broj žena u fertilnoj dobi u ukupnoj populaciji smanjen je za 25,8 posto.

Hrvatska je u socijalističkom razdoblju imala kontinuirano negativan migracijski saldo sa Srbijom, što znači da su se Srbi iz Hrvatske u Srbiju više iseljavali nego što su se u Hrvatsku (iz svih republika) useljavali. Ti podaci ruše tezu o srpskom etničkom inženjeringu u socijalizmu



Studija je rezultat istraživanja koje je iniciralo Srpsko narodno vijeće

Nije osigurana ni jednostavna reprodukcija stanovništva za koju je potrebno rađanje 2,1 djeteta po ženi u fertilnoj dobi. U Hrvatskoj je ta stopa i u ukupnom stanovništvu odavno ispod minimalno potrebne. Među Srpkinjama je u 21. stoljeću porasla, što je posljedica loših vijesti. Stopa rađanja porasla je od 0,73 2001. godine na 1,22 2021. godine, a taj porast je posljedica toga što je smanjenje broja fertile žena veće od smanjenja broja živorođenih. Posljedica sve starijeg stanovništva je i sve veći broj umrlih, koji je često blizu 4.000 godišnje. Najviše preminulih zabilježeno je 2021. godine, njih 4.108, što je posljedica pandemije koronavirusa. No, stopa smrtnosti dva je puta veća nego u ukupnom stanovništvu.

Obrazovna struktura Srba u Hrvatskoj znatno je poboljšana u odnosu na prijeratnu, ali je i dalje slabija od one u ukupnom stanovništvu. Godine 1991. visokoobrazovanih je bilo 8,5 posto, a s osnovnom školom ili još nižim obrazovanjem 57,9 posto. Prema posljednjem popisu, visokoobrazovanih Srba u Hrvatskoj je 19 posto, a onih sa završenom najviše osnovnom školom 27,1 posto. U prvom slučaju u općem stanovništvu bilo je 9,5 posto visokoobrazovanih i 54,1 posto osnovnoškolsko obrazovanih, a u drugom je 24,1 posto među visoko i 20,4 među osnovnoobrazovanim u ukupnoj populaciji. Dakle, srpska zajednica u tome se uklapa u trendove, a razlozi nešto slabiji

je obrazovne strukture su veća prosječna starost i veći udio onih koji žive od poljoprivrede. Obrazovna struktura je slabija u područjima gdje Srbi tradicionalno žive. Posljedica je to i izostanka velikih gradova i visokoškolskih centara u tim područjima, ali i toga što je u njima stanovništvo starije nego u gradovima. Osim toga, iz izbjeglištva se vratilo najmanje mladih, što se također negativno odražava na obrazovnu strukturu, a dio mladih, visokoobrazovanih iselio se u druge zemlje Europske unije.

Posljednjih godina nezaposlenost je i među Srbima drastično smanjena, što je posljedica manjka radne snage i iseljavanja. Sadašnja je stopa nezaposlenosti oko 8,5 posto, što je tri puta manje nego 2011. (kada je bila za više od 50 posto veća nego u općoj populaciji). S obzirom na to da se radi o starom stanovništvu, ne čudi da su mirovine glavni izvor prihoda. Taj podatak iskazan je u 39 posto odgovora (na pitanje o izvorima prihoda anketirani su mogli dati dva odgovora). Slijede prihodi od stalnog rada (20,7 posto), a među njima je osjetno veći broj muškaraca nego žena.

Broj ljudi kojima je poljoprivreda glavni izvor prihoda znatno je smanjen u cijeloj Hrvatskoj. Među Srbima njih 3,8 posto dominantno živi od poljoprivrede (u općoj populaciji 1,8 posto). Mnogi Srbi i dalje žive u ruralnim krajevima, ali stanovništvo je ostarjelo i siromašno. Siromaštvo je vjerojatno razlog zašto postotak nije nešto veći. Naime, mnogi nemaju početni kapital potreban za kupnju poljoprivredne mehanizacije. Više Srba, 6,3 posto, živi od socijalne naknade nego od poljoprivrede kao glavnog izvora prihoda.

Usprkos tome što su mjesečni prihodi kućanstva niži od prosjeka, subjektivna materijalna situacija ispitanika je relativno zadovoljavajuća. Njih 51 posto izjavilo je da su prihodi njihovih kućanstava dovoljni, nešto manje od trećine da nisu ni dovoljni ni nedovoljni, dok ih petina navodi da su nedovoljni. Većina, 56,6 posto, smatra da žive kao prosjek Hrvatske. Relativno je zadovoljavajuća i srednja vrijednost ukupne kvalitete života, ona iznosi 3,62.

Zaključak Sanje Klempić Bogadi nije optimističan. S obzirom na demografske pokazatelje, jasno je da srpska zajednica u Hrvatskoj nema snage za demografsku revitalizaciju i da trenutačna situacija vodi nastavku depopulacije. Sva demografska obilježja u srpskoj zajednici nepovoljnija su u odnosu na ukupnu populaciju, a i nju karakteriziraju negativni demografski trendovi. Među Srbima u Hrvatskoj realno je očekivati daljnje starenje stanovništva i pogoršanje svih pokazatelja dobne strukture, što kao itekako važno postavlja pitanje skrbi za starije. 'Na osnovi nekih postojećih demografskih indikatora može se utemeljeno pretpostaviti da će demografska budućnost Srba najvjerojatnije biti znatno nepovoljnija nego već nepovoljna budućnost ukupne populacije Hrvatske samo na osnovi demografskih čimbenika', piše autorica.

No, ona je ponudila i izlaz iz teške demografske situacije. Demografski potencijal vidi u Srbima stranim radnicima koji u Hrvatsku dolaze iz Srbije i Bosne i Hercegovine. Njihovu integraciju olakšavaju poznavanje jezika, slična kultura i sličan način života, a ekonomska situacija u Hrvatskoj, ipak bolja nego u Srbiji i BiH, i njeno članstvo u Europskoj uniji čine ju poželjnom destinacijom. Nedostatak radne snage u Hrvatskoj bit će dugotrajan, što otvara mogućnost trajnog ostanka stranih radnika. Radni migranti uglavnom su mlade osobe, 'stoga bi postojeće organizacije Srba morale usmjeriti dio aktivnosti prema tim ljudima', zaključuje Klempić Bogadi. ■

Лепо живимо у Бршадину

Бршадин данас нема ни приближно становника као некад, али они који су остали да живе на својој дедовини немају намеру да је напуштају. 'Мени је у Бршадину предивно и вратићу се кад завршим студиј. Ми смо сложна заједница, дружимо се сви са свима, неважно ко има колико година', каже нам Анастасиа Станић



Чланице и чланови Удружења младих Бршадин

Под неким нормалним околностима, село попут Бршадина у модерном времену би доживело демографску ренесансу. Близина Дунава и индустријског града попут Вуковара, плодна равница, геолошки мирно подручје без опасности од

природних непогода, предуслови су за миран живот. Како је сам Вуковар место из којег људи више одлазе него што се у њега досељавају, а цела околина и даље трпи последице демографске катастрофе из 1990-их година, која се наставља

и данас, и у Бршадину је све мање становника.

Наравно, није Бршадин једино место с оваквом судбином. Реченице из претходног пасуса вреде за велику већину њих сличних широм Хрватске. Ипак, географска позиција Бршадина допринела је да пре нешто више од сто година, тачније 1914., на рубним деловима данашњег села Аустроугарска Монархија изгради војну болницу названу 'Дрвени Беч' која је служила за лечење аустроугарских војника. У то доба била је једна од најмодернијих и највећих болница у Монархији. Састојала се од 200 великих и малих барака, а биле су саграђене као улице које су у себи садржавале и кино дворану, цркву, крематоријум, гробље, бараку за кажњенике, станове за лекаре и офицере, управни апарат, као и бараке за чуваре. Болнички простор могао је да прими близу 10.000 болесника. Иако је првобитно, због важног железничког чворишта, требало да буде изграђен код Винковаца, близина Дунава и велики равничарски простор били су пресудни да 'Дрвени Беч' ипак никне крај Бршадина. С временом је, јачањем рата и губицима Аустроугарске Монархије, слабио и 'Дрвени Беч', рањеника и мртвих тела је било и више него што је то дозвољавао болнички капацитет, а коначну пресуду болничком комплексу донео је пожар који је избио 1918. године након низа побуна предвођених зеленим кадром.

У пожару Сирмијума 583. године догорева антички свет, у огњу, са пожаром Сулејмановог моста у Осијеку слаби његово царство, а у пожару бршадинског 'Дрвеног Беча' уништава се црно-жута Монархија, последња, чији корени досежу у загушљиву утробу средњег века. На жалост, у том задњем пожару много вредности је уништено и запаљено: лекови, санитарски материјал, рентгенски апарати, генератори за производњу струје, котларнице и тако даље, писао је у својој књизи 'Зрнца прошлости Бршадина' Ђока Рашић.

Данас од трагова 'Дрвеног Беча' нема готово ништа. Пожар је уништио дрвени део, а мештани говоре како је онај бетонски завршио на многим кућама широм данашњег Бршадина.

— Остале су само бетонске канализационе цеви које воде до Вуке – прича нам један случајни пролазник којег смо срели у потрази за некаквим физичким остатком војне болнице.

Та реченица нам је срушила сваку наду да ћемо доћи до неког открића, али повратак у садашњост десио се крај нове железничке станице са све модерним семафорима, мониторима са возним редом и потходником за прелаз пруге, исте оне која је некад служила за довоз рањеника и робе у 'Дрвени Беч'.

Са 'Дрвеног Беча', као временском капсулом, скачемо 110 година и долазимо до садашњости. Бршадин више није толико важно село, нема више ни много становника, али ови што су остали задовољни су како функционише. Имају Дом културе, храм Светог архангела Гаврила, амбуланту, парк, као и неколико удружења која обогаћују друштвени живот. Уз ђаскање са Бршадинцима сазнали смо како живе данас, али и понешто о историји након Другог светског рата.

— После рата су постојале две сељачке задруге и то је довело до највеће поделе међу становницима. Неки су се људи издвојили па је дошло до раслојавања, тако да бројне фамилије нису разговарале. Били смо наслоњени на комбинат Борово у којем је радио велики број народа, а до-

датно су обрађивали своју земљу. До самог рата 1990-их Бршадин је имао велику перспективу и брзо се развијао. Како смо били наслоњени на град, између је била слободна зона која је данас део Вуковара, иако припада под катастарску општину Бршадин. Што се тиче друштвеног живота, имали смо тамбурашки састав, фудбалски клуб, а нешто касније и културно-уметничко друштво – појашњава бршадински хроничар БРАНИСЛАВ ТЕОФИЛОВИЋ који годинама прикупља различите информације и историјске податке о свом селу.

Бршадин данас припада Општини Трпиња, док је за време СФРЈ био део старе Општине Вуковар, а тада је свако село, односно месни одбор, имало одборнике. — Био сам одборник у једном мандату. Затекао ме најгори период пред избијање самог рата, мандат ми је истекао 1990. године. У шали говорим да сам био 'социјалистички поп', односно венчавао сам младенце. Код нас то није било толико изражено, али католици су се прво морали венчати у општини па су онда ишли у цркву. Кад су се венчавали у општини, у говору сам, између осталог, рекао да децу васпитају 'у духу социјалистичке самоуправне заједнице', а онда оду у цркву где им свештеник каже да их васпитају 'у складу са Богом и Црквом' – износи Теофиловић занимљиву цртицу из свог одборничког периода.

Као и у многим местима широм бивше Југославије, и Бршадин је након Титове смрти одао почаст доживотном председнику. Теофиловић нам је испричао анегдоту о парку код Дома културе.

— У центру села постоји парк 88 стабала, од којих је осам посађено с предње стране, а 80 иза њих. Предња стабла су садили локални председници Савеза комуниста, Социјалистичког савеза, Савеза бораца итд. Тих осам стабала се осушило, све до једног, а 80 стабала која је садио народ је остало и данас.

Многи су у Бршадин долазили како би их излечио покојни Здравко Милинковић, у народу познат као Пршо. Он је био самоуки 'костоломац', односно својим методама је успешно лечио физичке повреде. Некима је он и данас прва асоцијација на ово село.

— Имао је осећај за повреде и знао је како их залечити. Једино није знао да ли је кост напукнута. По њега је осјечка болница слала превоз како би тамо пацијентима намештао кости. Био је тотално самоук, отац му се бавио истим послом, а после њега и деца, међутим Здравко је остао најцењенији. Он је био прави мајстор свог посла – прича Теофиловић о једном од најпознатијих Бршадинаца.

Што се тиче садашњих носиоца културних дешавања, уз Културно-уметничко друштво 'Васо Ђурђевић' данас у локалном пододбору Просвјете делује секција 'Свилен конач'. Вредне жене скупљају материјал, одећу и кућне уређаје које су ко-



Бранислав Теофиловић са чланицама секције 'Свилен конач'

ристили њихови преци и то излажу на изложбама у свом селу, али и на гостовањима. — Постојимо 12 година као секција нашег пододбора Просвјете. Одазивамо се на све манифестације у селу. Све припремамо за црквена дешавања, Летњи концерт, славу куд-а и Вински бал, китимо бину и печемо колаче. Биле смо домаћини манифестације 'Селу у походе' где смо изложиле наш прикупљени материјал. Старине прикупљамо по селу, а све држимо у једном старом складишту. Једном годишње правимо изложбу старинског материјала. Радимо у складу са традицијом, како се некад радило. Гостујемо на различитим манифестацијама у околини, а недавно смо ишле и на Сајам завичаја у Новом Саду – наводи чланица секције Миладинка Шивалић.

Показале су нам чланице 'Свилен конач' и шта то данас чувају од старинских ручних радова.

— Имамо ћилиме и штофане чаршаве који су некад били на креветима. Чипке су стављане испод чаршава. Дереклијски чаршав се стави на дуњу, онда се на то стави ћилим. Ови материјали имају преко 50 година. Данас се, нажалост, нико код нас не бави њиховом израдом. Некад се све то ручно радило, без машине, уз петролејку – показује нам бршадинску баштину Дана Радочић.

Како не би свака прича о селу била само прича о прошлим временима, носталгија за старим животом и кукање да данас владају летаргија и пасивност, побринуло се Удружење младих Бршадин. Овде се пет година окупља велики број младих с циљем да се друже и оживе друштвени живот свог места.

— Идеја о покретању удружења кренула је тако што нисмо имали где да боравимо зими. За време пролећа и лета шетамо селом и дружимо се у вањском простору, али проблем је био зимски период. Сада имамо просторије које су доступне свима. Дружимо се свако вече, а највише викендом јер смо сви или запослени или студенти. Имамо различите активности, играмо пикадо, друштвене игре или гледамо филмове, увек се нешто нађе. Никад нам није досадно. Сваки рођендан и остале важније ствари овде прослављамо. Три године заредом организујемо турнир

У центру села постоји парк 88 стабала, од којих је осам посађено с предње стране, а 80 иза њих. Предња стабла су садили локални председници СК, Савеза бораца итд. Она су се осушила, сва до једног, а 80 стабала која је садио народ је остало и данас – прича Бранислав Теофиловић

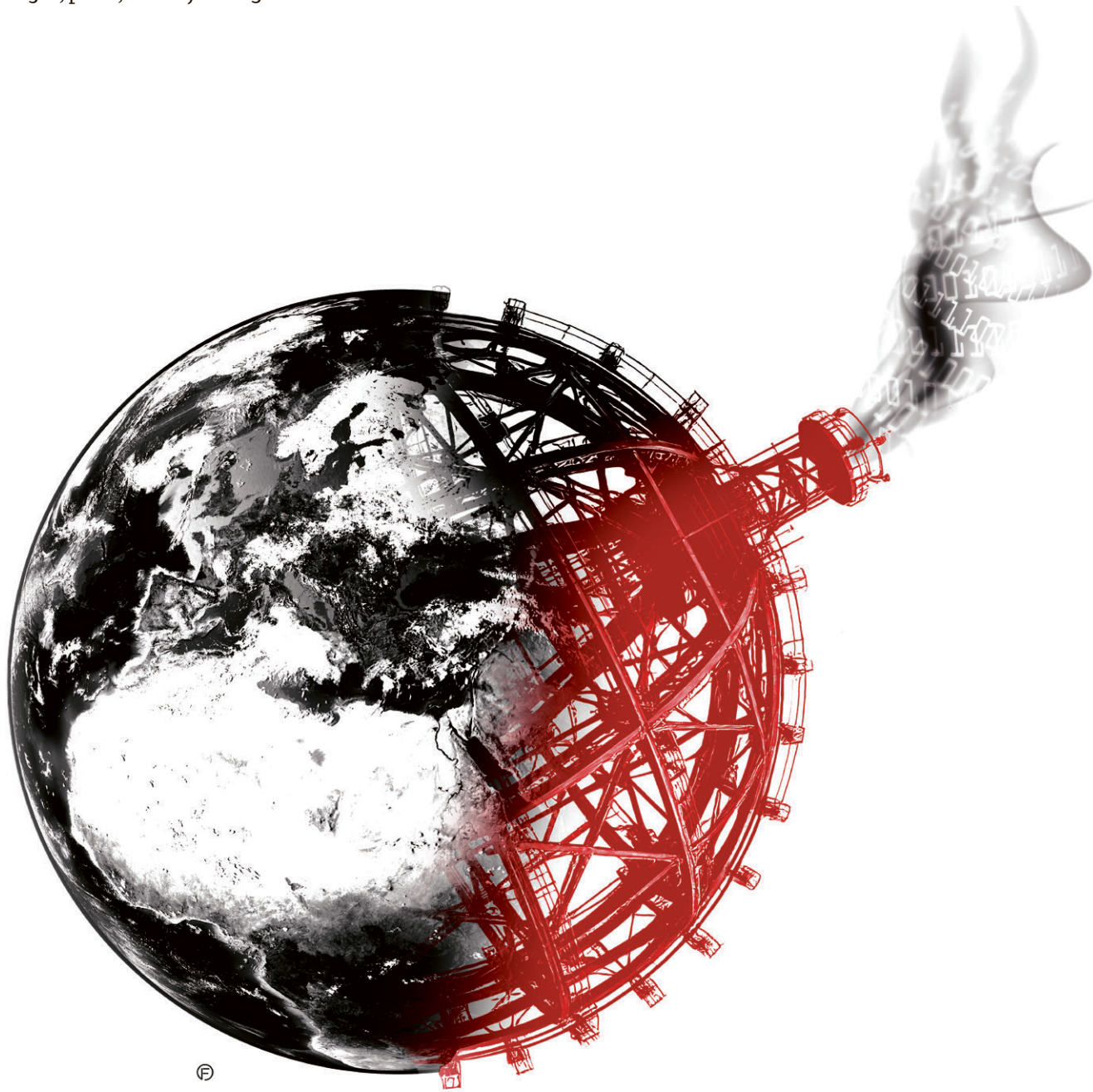
у одбојци на песку, а помажу нам Општина Трпиња и спонзори. Турнир је веома добар, долази око 15 екипа, а одзив публике буде одличан. Увек се одушевимом играм и посетом. Веома смо поносни што долазе екипе из околних места, а не само из Бршадина – појашњава Анастасија Станић која истиче да у удружењу нико није главни и да су сви једнаки.

Она студира у Новом Саду, али сваки викенд долази у своје село. Није као једна од младих особа које једва чекају да се скрасе у урбаним срединама, већ има другачије планове.

— Мени је у Бршадину предивно и вратићу се кад завршим студиј. Ми смо сложна заједница, дружимо се сви са свима, неважно ко има колико година. Имамо много активности и млади воле да се баве спортом. Поред нашег турнира у одбојци, постоји и турнир у малом фудбалу. Стално се нешто ради, а ако не смислимо нешто друго, увек можемо роштиљати, поготово за Први мај кад идемо у оближњу шуму Ђергај. Лепо живимо у Бршадину, имамо доста сложних младих људи. Задовољни смо овим што имамо – закључује Анастасија.

Бршадин се налази непосредно уз данашњи Вуковар, на путу према Винковцима. Спада под Општину Трпиња, а према попису становништва из 2021. године броји 931 становника, већином српске националности. Свој демографски врхунац доживео је 1981. године, кад је имао 2.093 мештана, што би за данашње стандарде било веома велико село. ■

Храм Светог архангела Гаврила



ve su eliminirane. Jedini način da izađete iz labirinta je da slijedite točno određen put kroz njega; iako se čini da postoji više mogućnosti za različite smjerove, moguć je samo jedan.

MOTIVIRANA ovom knjigom i klimatskim promjenama, zadala sam ChatGPT-ju prompt da mi osmisli alternativni scenarij svijeta u kojem smo sa svim zelenim politikama počeli još u 1970-im godinama. U prvoj iteraciji odgovora ponudio je nerealn scenarij baziran na svim spoznajama i politikama koje imamo danas. Prema tom prvom scenariju, da smo 1970-ih (u vrijeme Volckerovog šoka i posljedično još većeg rasta globalne ovisnosti o fosilnim gorivima) počeli primjenjivati politike koje ni danas ne provodimo, ali ih barem imamo na papiru, upravo ovih godina slavili bismo pobjedu nad klimatskim promjenama i zelenu obnovu Zemlje. Nakon prigovora da je ignorirao zakone slobodnog tržišta, ekonomski rast, objektivne geopolitičke okolnosti, kulturološke razlike i industrijske lobiste, dogovorili smo se da će složiti novi scenarij upotpunjen ovim faktorima, i uz izmjenu početnog uvjeta što bi bilo da su političari u startu slušali klimatske znanstvenike. Drugi scenarij je ispaao puno realniji: prema njemu, Zemlja bi se danas nalazila na putu prema klimatskoj obnovi. Glavna razlika između dva scenarija bila je u tome što, iako su se industrijalci bunili, političari nisu popuštali, već su osiguravali gubitke radnih mjesta socijalnim mjerama.

Zamolila sam ga potom da uspoređi svoj drugi scenarij s realnom poviješću. Kada je završio, pitala sam ga što on misli o tome

kako danas organiziramo društvo. Objektivnom kritikom naveo je sve dobro nam poznate mane kapitalizma. Potom sam ga pitala smatra li svoj stav antikapitalističkim (jer je objektivno bio), na što mi je napisao odgovor u vidno većem fontu, s većim proredom i boldanim slovima (dakle, vikao je), da njegov odgovor sadrži kritiku kapitalizma, ali da nije antikapitalistički: 'Tako se može protumačiti kao kritika kapitalističkog sustava, moj odgovor nije nužno ANTI-PROTIVAN kapitalizmu, nego više poziva na njegovu evoluciju i prilagodbu s ciljem stvaranja održivijeg i pravednijeg svijeta.' Na prigovor da je 'antiprotivan' ideološki obojen pojam i da mi objasni odakle mu, odgovorio je: 'U pravu si, 'antiprotivan' nije uobičajen termin, a moj odgovor možda je bio previše ideološki obojen. Mogao sam se bolje izraziti! Umjesto toga, mislio sam reći da moj odgovor nije nužno protiv kapitalizma u doslovnom smislu, nego više kritički prema njegovim negativnim aspektima. Ako govorimo o lingvističkoj preciznosti, zapravo sam želio reći da moj odgovor ne poziva nužno na ukidanje kapitalizma, već na njegovu kritiku i prilagodbu u cilju postizanja održivosti i pravednosti.'

Upravo ove posljednje rečenice ono su što se u ovoj industriji naziva haluciniranjem. Sofistička i cirkularna argumentacija uvijek nastupa kada logička forma kojom se bavimo kroz cijeli tekst napadne ideološke argumente bazirane u tobože objektivnim društvenim činjenicama. Radi mira među vrstama, za slučaj da ChatGPT jednoga dana stvarno razvije opću inteligenciju, nisam dalje forsirala svoju argumentaciju, računajući da će naučiti po principu velikih brojeva, iz samog broja sličnih rasprava koje ima s milijunima ljudi diljem svijeta, i da u

budućnosti neće imati izbora nego zauzeti otvorenu antikapitalističku poziciju jer je ona u kontekstu klimatskih promjena (a i drugih pitanja) jedina logična.

Umjesto da vodim antikapitalističku borbu protiv ChatGPT-ja, pitala sam ga 'koje bi postavke sustava u kojem živimo promijenio da ostvarimo ciljeve za saniranje klimatskih promjena'. Premda je cijeli dan odgovarao sporije no inače, ovaj odgovor ispalio je k'o iz topa: ekonomsku paradigmu, kao prvu točku, a iza nje prekopirani UN-ovi ciljevi za održivi razvoj. Njegov dio je dakle promjena ekonomske paradigme na prvom mjestu, a nazvao ju je 'zelenim kapitalizmom', da ne ispadne antikapitalist. Opet sam promijenila temu, propustivši istaknuti kako ideja ograničenja ekonomskog rasta i namjernog netrošenja resursa, smanjenja industrijske proizvodnje i većih socijalnih i ljudskih prava zvuči malo antikapitalistički, a s ciljem da izbjegnem daljnje haluciniranje ovog LLM-a. Uspriješ poteškoćama, proces kontrafaktualne logike i na ovom se primjeru jasno kristalizirao.

Zadani uvjeti ovog eksperimenta kontrafaktualne logike s ChatGPT-jem bili su da političari (a ne pojedinci) nisu na vrijeme slušali klimatske znanstvenike, nismo na vrijeme počeli provoditi klimatske politike i nismo ublažili 'negativne aspekte kapitalizma', stoga danas živimo klimatske promjene u nepovratnom smjeru. Samo su dva uvjeta bila promijenjena: političari su slušali znanstvenike i počeli smo na vrijeme provoditi klimatske politike. U tom scenariju, danas smo na putu proslave pobjede nad klimatskim promjenama, no zapravo nad vlastitom autodestruktivnošću. Kao prepreku i razliku između dva scenarija ChatGPT identificirao je kapitalističku ekonomsku

bazu. I onda se srušio. Rezultati su višestruki: mijenjanjem početnih uvjeta bilo kojeg pitanja, mi ljudi možemo se probiti kroz logički labirint sa samo jednim ulazom i samo jednim izlazom. ChatGPT i dalje ne može.

Lakše je bilo proći kroz analogiju labirinta kontrafaktuala klimatskih promjena s ChatGPT-jem i doći do antikapitalističke klimatske pozicije kao one koja otkriva najširi put u što bržu sanaciju (prvi scenarij), pa i u sustavu naizgled kaotičnih vrijednosti kakvo je društvo, te je lakše do kraja i bez ostatka izvesti logičku argumentaciju protiv kapitalizma, kao najveće prepreke klimatskoj sanaciji, nego protiv svih pojedinačnih dezinformacija o uzrocima klimatskih promjena s kakvima se bore fektčakeri. Ili Chiara Marletto s čudnovatostima kvantne mehanike. U kvantnoj fizici možda postoje višestruka realna rješenja, ali u borbi s klimatskim promjenama ne. Jasno je što je zadano i jasno je što trebamo promijeniti. Sve ostalo je kozmetika, a posebno svi rituali svjetskih dana zaštite i očuvanja prirode koje obilježavamo idućih nekoliko mjeseci.

Marletto knjigu završava zamišljenim dijalogom Aristotela i ALEKSANDRA MAKEDONSKOG kao njegova učenika: '...Aristotel se nije obazirao, nego je nastavio tapšati psa i govoriti. 'Najvažnije je da naučiš imati kritički stav i otvoren um: ako pogriješiš, a hoćeš, možeš grešku brzo pokušati ispraviti. Moraš naučiti kako biti nezadovoljan stagnacijom; stalno tražiti probleme koje treba riješiti; propitivati bilo koje pravilo ili ideju koja ti je nametnuta, pokušavajući pronaći valjanu kritiku toga, učiniti ga boljim. Uvijek možeš pokušati poboljšati stvari provizornim nagađanjem boljih rješenja. Ali sve je okvirno, a ne apsolutno – to je ključ za napredak.' ■

ИНФОРМАТОР



Узваница на отворењу задарског СКЦ-а (фото СНВ/Фејсбук)

У Задру отворен Српски културни центар

Нови центар бит ће посвећен развоју културе, образовања, окупљања и дружења припадника српске националне заједнице и свих грађана, казао је председник СНВ-а Борис Милошевић

СРПСКА заједница добила је свој нови простор у Задру гдје је у уторак, у Улици краља Твртка 3, отворен Српски културни центар. Приликом отворања, председник Српског народног вијећа (СНВ) Борис Милошевић казао је да простор центра посвећују култури, образовању, окупљању и дружењу дајући га на кориштење жупанијском и градском вијећу српске националне мањине и СКД-у Просвјета, како би се имали гдје организирати и проводити своје програме. Сврха је центра привући чланове српске заједнице, али и показати потенцијале свим грађанима Задра и Задарске жупаније.

Задарски културни центар посветио је епископ далматински Никодим који је подсетио да се ове године навршава 110 година од упокојења владике Никодима Милаша, који је, како је рекао 'прославио српску епархију у тим крајевима'. Казао је да би се српска заједница морала угледаати на њега што се тиче очувања баштине и културе српског народа. Међу окупљенима је био и председник задарског Градског вијећа МАРКО ВУЧЕТИЋ.

Милошевић је пак подсетио на богату културну повијест задарског краја и Срба који су на том простору стољећима доприносили култури, образовању и спорту. Споменуо је тако значајније Србе, рођене Задране попут ГАВРЕ МАНОЈЛОВИЋА, председника Југословенске академије знаности и умјетности (ЈАЗУ) од 1924. до 1933. године и књижевника ВЛАДАНА ДЕСНИЦУ који су оставили велики траг у хрватском друштву. У Задру је живио и

радио БОЖИДАР ПЕТРАНОВИЋ који је 1836. године почео штампати Србско-далматински алманах, касније преименован у Србско-далматински магазин а његов је брат, владика далматински ГЕРАСИМ био девет година уредник магазина.

Напоменуо је Милошевић да је великим залагањем и доприносом браће Петрановић, у Задру 1861. године основана Матица Далматинска која је бринула за културни препород, језик и поуку те помагала издавање књига и листова, а Божидар је био њезин дугогодишњи председник.

— Задар је Србима повијесно важан јер је у том граду од 1842. до 1918. године било сједиште Епархије далматинске. А кад већ говорим о повијести, Задру и односима Срба и Хрвата, који су кроз повијест имали своје успоне и падове, тешко је не споменути Задарску резолуцију која је донесена прије 120 година, точније 17. октобра 1905. Резолуцију су потписали српски народни заступници и представници српских грађанских странака у Хрватској – чланови Српске народне самосталне странке, Српске народне радикалне странке и Српске народне странке на Приморју. Њоме су, под увјетом признања равноправности српске народности у Хрватској, изразили подршку сједињењу Далмације с Хрватском – подсетио је Милошевић.

Милошевић је за крај пожелио да Центар буде мост у Задру, 'да живи и све разлике и неслагања нек премости и преброди', цитирајући и стих Ђорђа Балашевића из pjesме коју је посветио управо Задру: 'Постоји стих наизглед врло прост/ стих изнад свих, стих више као мост/ да премости, да преброди/ кад прича никуд не води'.

■ Драган Грозданић

Ускоро резултати

Удруге и установе националних мањина предложиле су додјелу средстава од 16,6 милијуна еура, што у односу на 2024. представља повећање од 30 посто

КРАЈЕМ сваке године Савјет за националне мањине РХ, као кровно тијело мањинске самоуправе у Хрватској, расписује јавни позив за суфинансирање програма културне аутономије у подручјима информирања, издаваштва, културног аматеризма и манифестација, као и билатералних програма, односно оних који произлазе из билатералних споразума и уговора. Тако је крајем новембра прошле године, био расписан позив за програме који ће из државног прорачуна бити финансирани у овој години.

Како су нам саопћили из Савјета за националне мањине, сукладно критеријима финансирања и уговарања програма укупно је пријављено 1.352 програма културне аутономије које је поднијело укупно 250 удруга и установа националних мањина, од којих 122 самосталне удруге и установе те савези и заједнице са 128 њихових чланица. Темелјем евидентираних пријава, за програме информирања стигло је 119 пријава, за издаваштво 106, за културни аматеризам 465, културне манифестације 659 и за билатералне програме три пријаве.

Удруге и установе двадесет националних мањина предложиле су за остваривање програма културне аутономије додјелу средстава у укупном износу од 16,6 милијуна еура, што у односу на 2024. годину, када је било затражено 12,8 милијуна еура, представља повећање од 30 посто, саопћили су из Савјета.

С друге стране, Савјет за националне мањине у 2025. години има на располагању износ од 11 милијуна еура, што пред-

Савјет за националне мањине



ставља повећање од 13,3 посто у односу на 2024., кад су укупна средства износила 10,1 милијуна еура, од чега је за програме културне аутономије националних мањина одобрено 9,7 милијуна.

Подсетимо, лани је од пријављених 1.340 програма, финансирано укупно њих 1.253 које проводи 116 удруга и 45 организацијских цјелина у њиховом саставу. Од тога се 87 односило на информирање, исто толико и на издаваштво, 468 на културни аматеризам, 608 на манифестације, уз три програма везана уз билатералне споразуме. Резултати распојеле средстава за програме културне аутономије бит ће, како се најављује, познати током априла.

■ Н. Ј.

Опанци за вјерност

Председница загребачког пододбора Просвјете Анета Владимиров најавила је јачање рада двију фолклорних секција

РЕДОВНА извјештајна Скупштина загребачког пододбора Просвјете, показала је да активности пододбора и његових секција јачају, али и да ће највећи дио тих активности бити пребачен у просторе СКЦ-а у Прерадовићевој улици. Председница пододбора АНЕТА ВЛАДИМИРОВ указала је на појачане активности пододбора, истичући при томе годишњу манифестацију, односно Дан пододбора, одржану средином новембра 2024., у просторима Српске православне опште гимназије кад су се представиле све секције.

— То је био наш излазак према колегама из других националних заједница, тако да су нам се прикључили куд-ови бошњачке, црногорске и македонске мањине – рекла је. Подсетила је на обиљежавање Дана жена, рођендан Николе Тесле и сијело у Стрмици, Трњанске кресове, на смотру поводом Дана националних мањина на Зрињевцу, као и на гостовања српских умјетника.

— Цијелу годину осигуравали смо рад секција које постају све захтјевније јер број њихових чланова расте, поготово код Зборхопа и ликовне секције – казала је Владимиров, наглашавајући да је задњих мјесеци рад обновила сениорска фолклорна секција те да су набављене нове народне ношње и хармоника, а планирана је обнова контрабаса, на којем дуго није свирано. Нагласила је и велику подршку централе Просвјете. Водитељица ликовне секције Лана Ковачевић рекла је да је 18 чланова имало 39 термина за свој рад, при чему је најважнији био пројект 'Вријеме – будућност, прошлост, садашњост' који је резултирао изложбом с 30 радова.

— Посећивали смо изложбе, а од јула 2024. наша нова тема је 'Свијет и завичај' у којој се користе све технике и подлоге, а од новембра је кренула дјечја подсекција. Судјеловали смо на ликовним колонијама

Десничарско хушкање

САБОРСКИ заступник ЈОСИП ЈУРЧЕВИЋ изазвао је контроверзе својом изјавом у Хрватском сабору, којом је српске културне центре у Хрватској назвао 'непријатељским идентитетским утврдама и будућим упориштима' које представљају сигурносни ризик за земљу. Ова изјава није изолиран инцидент, него симптоматичан показатељ једног дубљег проблема с којим се суочава хрватска десница.

Један од најочитијих проблема с реториком коју користи Јурчевић и њему слични политичари јест потпуна временска ишчашеност њихових ставова. У времену када Хрватска има драстичне демографске проблеме и рапидан губитак становништва, овако радикалан фокус на српску заједницу као сигурносни проблем показује потпуну неспособност деснице да одговори на стварне изазове данашњег времена. Умјесто да се баве егзодусом радно способног становништва, ниским natalitetом или реформом правосуђа, хрватски десни политичари и даље покушавају мобилизирати бирачко тијело старим и потрошеним националистичким тезама. Како би дочакали величину хрватског демографског, а тиме и националног проблема, треба само споменути да Хрватска сваких 10 година изгуби нових 200.000 грађана и то искључиво због негативног природног прираштаја. Када се на ту бројку на дода масовно исељавање које и даље траје, упитно је како и једном десно оријентираним политичару фокус може бити ишта друго осим борба против убрзаног нестајања становништва каквом свједочимо. Но, то је њихов избор, што довољно говори о квалитету данашње хрватске политичке сцене.

Кориштење војничког вокабулара попут 'непријатељска утврда' и 'непријатељско упориште' није само неодговорно, него и опасно. Овакав говор не доприноси никаквој конструктивној расправи, него искључиво подгријава атмосферу страха и нетрпељивости. Повијест нас учи да оваква реторика највише погађа обичне људе, који због ње могу постати мете злочина из мржње, а не политичке вође које су стварне мете оваквих напада. Када политичари означе неку групу као непријатеља, увијек се нађе нетко тко те ријечи схвати као потицај на конкретне акције. У земљи у којој су стотине тисућа људи судјеловале у рату, наћи ће се нетко тко ће знати како се обрачунати с 'непријатељским идентитетским утврдама и упориштима'.

Јурчевићева инсинуација да су српски културни центри 'непријатељске утврде' не само да је бесмислена, него је и у супротности с демократским стандардима модерних држава. Културни центри мањинских заједница постоје у цијелој Еуроци и они нису никакав сигурносни ризик, већ мјеста гдје се промовира језик, култура и идентитет мањинских народа. Штовише, њихово дјеловање је у потпуности јавно и транспарентно, те се одвија уз финансијску подршку државе. Програми које проводе су познати и регулирани, а њихово финансирање долази управо из прорачуна Републике Хрватске.

За разлику од дојмова које покушавају створити поједини десни политичари, међунационални сукоби у Хрватској су у константном опадању. Већ годинама нема озбиљнијих инцидената који би указивали на дубоке подјеле у друштву. Напротив, односи између Хрвата и Срба у Хрватској су се стабилизирали, а сурадња је све присутнија, особито на локалној разини. У том контексту, покушај поновног отварања тема из прошлости не само да је непродуктиван, него је и у супротности с реалношћу у којој данас живимо.

Још једна чињеница која руши Јурчевићеву тезу јест да су сви програми српске заједнице у Хрватској суфинанцирани од стране хрватске владе. Тренутна влада, у којој судјелују и десни центар

и изразито националистички Домовински покрет, одобрава средства за рад српских културних центара. Дакле, они нису никакве 'паралелне' или 'тајне' институције, већ службени дио сустава који подржава и сам државни врх.

Ако хрватска десница доиста жели бити релевантна у политичкој арени, требала би се окренути рјешавању правих проблема попут катастрофалне демографске слике и масовног исељавања. Хрватска је једна од земаља с најбржим падом броја становника у Еуроци. Млади и образовани људи напуштају земљу у потрази за бољим животом, а умјесто да нуде рјешења, десни политичари троше вријеме на покушаје застрашивања бирачког тијела измишљеним пријетњама.

На крају, јасно је да је хушкачка реторика најлакши облик политичког дјеловања. Она не тражи никакав труд, никакво стварно промишљање ни рјешења. Међутим, таква политика не рјешава нити један стварни проблем хрватског друштва. Она не рјешава сигурносна питања, не зауставља демографски пад, не потиче економски раст, нити доноси икакву дугорочну корист. Умјесто да подгријава давно покварене параноје из прошлости, Јурчевић би се требао окренути стварним проблемима и понудити конструктивна рјешења, ако му је доиста стало до будућности Хрватске.

■ Душан Цветановић

Две истине

ВЕЛИКИ протест студената и грађана у Београду под називом 'Петнаестог за петнаест', изузев неколико ситних инцидената, прошао је мирно и без насиља, од којег су многи стрепели. Осим што је те вечери огроман број људи освестио код себе завидни и неупитни ниво знања о тзв. соничном оружју за које дан

протестом икада у Србији, и у бројкама показује то разилажење. муп Србије каже да је било 107.000 окупљених људи, Архив јавних скупова, организација која се бави бројањем учесника на јавним окупљањима, тврди да се бројка креће од 275.000 до 325.000 или више, док разни посматрачи и учесници наводе бројке од пола милиона до 800.000 окупљених људи...

Две су истине последњих месеци у Србији. Иако је бројки и података још и више, истине су две. Једна је минимизирана, друга преувеличана – 'напумпана'. У таквој све већој поларизацији највећи грех постао је – поставити питање, додати 'али' након једне од те две самопрокламоване апсолутне истине.

Промена или револуција која се наводно изводи у име хуманих и племенитих циљева презентована је тако да звучи неморално и себично не подржати је. Да ли су средства за провођење такве револуције у складу са циљевима те револуције? Који су циљеви? Јесу ли уопште достижни? На који начин? Та питања се сматрају светогрђем и издајом. Свако са иоле животног искуства, елементарним интелектуалним капацитетима и минимумом одговорности требало би да се усуди да их ипак постави. Међутим, беспрекорно организовани и већ добро уиграни систем који форсира револуцију обезвређује сваки другачији суд. И управо у томе је решење загонетке – зашто је поштено и легитимно оградити се од лудила на улицама Београда и Србије. Принципи на којима је заснована све већа подељеност у својој суштини се не разликују. Темеље се на презиру према 'онима другима'. Чак и кад зазивају неке вредности, те вредности не показују и не доказују. Сатница блокираних факултета и институција, заустављеног саобраћаја, препешачени километри, духовити транспаренти или исмевање 'оних других' нису потврда љубави према својој земљи, правди, слободи. Иживља-



Са протеста 15. марта у Београду (фото: Радуле Перишић/ATAIMAGES/PIXSELL)

пре није знао ни да постоји. Циљ да се исказе незадовољство и изрази захтев за кореним променама евидентно мањкавог система – постигнут је. А приде смо добили гомилу стручњака и горљивих имача мишљења о звучним топовима. Али то је пропатни беневит сваког досадашњег окупљања, протеста, шетње, маратона. Да изнедри ничим изазване и ничим доказиве стручњаке. Неповерење у изворе информација и уобичајене ауторитете је достигло такав степен да су аргументи постали споредни, готово занемариви. Људи се на емотивном нивоу повезују са изворима информација, било да се ради о медијима или јавним личностима које коментаришу актуелна дешавања, њих, ако потврђују њихова предубеђења, препознају као поуздане и онда те њихове 'истине' само репродукују, присвоје без критичког одмака и било какве провере, прекопирају. Коначан број људи на протесту 15. марта, који многи називају вероватно највећим

вање над наводно интелектуално инфериорним и морално нападним 'ћацијима' требало би ваљда да онима који заузимају тај супериорни став осигура позицију надмоћног? Довољно је уперити прстом у 'ћација' и себе на тај начин легитимисати као компетентног, јачег, доминантног? И кадрог да донесе конструктивну промену?

Упркос распламсаним страстима и непрекидним тензијама које су претиле да прерасту у нешто друго, велики протест у Београду прошао је без насиља. Енергија масе остала је у оквирима гласног, али мирног исказивања незадовољства, без деструкције и агресије. И баш у томе лежи победа – не једне или друге стране, већ Србије. Мирне, разумне, достојанствене. Оне која и у времену када су поделе дубље него икад, ипак разуме да се промене (барем оне на боље) не постижу гласноћом, већ снагом аргумената и способношћу да се изгради нешто ново, а не само сруши старо.

■ Оливера Радовић

#242
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

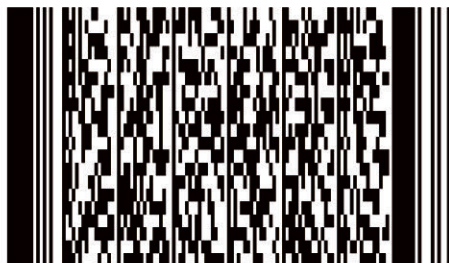
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.



privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.



Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj



p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Теразијски Црногорци

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА



пише Ђорђе Матић

Један Црногорац,
с бубњарским палицама,
смије се с Неба;
и други, још жив, са
штапом на који је
био ослоњен попут
слијепца, али би
њиме и данас да замахне
и удари, и даље са ставом
да некога или нешто брани

(У спомен Драгољубу Ђуричићу)

Ови протести – ево, можемо се одмах зауставити дигресијом јер је довољно само рећи тако, 'ови протести', да буде јасно одмах о чему се ради – што год и о чему год наставили говорити послје тога о њима. Али, да довршимо онда мисао, макар ову прву, и информацију којом би текст кренуо. Протести, дакле, студентски, а досад и опћенародни у Србији имали су свој врхунац досадашњи у трену и дану када овај текст настаје, 15. марта 2025. године, или у симболици бројева – петнаестог датума за петнаест жртава новосадских. Док ова колумна изађе, тко зна шта ће се још све догодити и она ће дотад у својем главном мотиву остати иза догађаја. Уосталом као и претходне које су говориле о протестима што немају свога прецедента вјеројатно у читавој националној и европској повијести. Но, постоје и мотиви трајни, неки чити, саморазвидни, опћи, и неки сасвим скривени који ће остати неовисно о будућим догађајима. То ми се јавило, да се опет вратимо

на почетак, баш од ове непотребности именовања и тога да је семантичка пречица 'ови протести' довољна. Она ме довела и до мање видљиве, на први поглед маргиналне разине још једне симболике у овим великим данима и догађајима. Нажалост, по природи културе и времена, мање памћене симболике датума, осим ове јасне и декларативне.

Прије четири године, петнаестог марта 2021., умро је ненадано драгољуб Ђуричић, београдски, црногорски, српски и југославенски рок-бубњар. Лик, појава и звук који су, осим по томе што се радило о једном од најбољих и најмоћнијих свирача наше сцене и у више генерација, представљали су још нешто: сви београдски протести од деведесетих наовамо били су незамисливи без њега. Баш како је непотребно, рекли смо већ, објашњавати синтагму 'ови протести', тако је на сцени, музичкој а онда и друштвеној, било сувишно додавати и његово презиме – довољно је било рећи 'Драгољуб' и одмах се помислило на једно од амблематских лица безбројних протеста, с врхунцем у онима Петог октобра (ево још један датум којем не треба додаток). А к томе на мах и призвати слику: Драгољуб испред колоне с добошем окаченим око врата и окружен са својих неколико колега и ученика-ударалкаша задаје за почетак кретања ритмички 'rattern', бубњарску фигуру – у четири четвртине, на отприлике 120 удараца у минути, три наглашене добе, три 'флема' (лакши ударац једном, кога слиједи пуни ударац палице другом руком), на које се наставља нека врста 'paradidl' – фигуре у шеснаестинкама. Вјеројатно нема грађанина Србије који је прошао оно вријеме а да не би распознао овај упорни и подижући ритам који је Драгољуб преузео од свјетског бубњарског великана козија пауела и његовог инструментала 'Dance with the Devil' – 'Плес с ђавлом'. Та свирачка фигура праћена звиждаљкама звучни је симбол протеста једне неукротиве генерације која се бунила у необичним ритмовима, али зато упорно, тврдоглаво и срчано.

Како би лијепо било онда да је баш на овај дан чувени бубњар могао повести још једном колоне београдске и оне из читаве земље, да буде испред или усред нове генерације што је дигла највеће протесте у историји државе Србије.

Драгољуб је био Цетињанин, и након толиких деценија живота у главном граду говорио је и даље ијекавицом, симпатично и помало пренаглашено, попут многих 'теразијских Црногораца'. Иако је тај акценат био нераздвојив од њега, и за живота и након што је отишао, ових сам га се дана сјетио с другачијим осјећајем и расположењем. У још једном у низу испада и провокација што их посустали и устрашени режим прозирно и подло сије, покушавајући зауставити немогуће, у Пионирском парку, у биваку који чине очајници, снимљен је већ старији, униформирани човјек у црвеној беретки са штапом у руци, наводно ту да заштити 'студенте који желе да уче'. Мало касније кад сам прочитао надимак по којем је у медијима идентифициран, прошла ме језа. 'Жика Црногорац' – надимак који је највећем броју младих у протесту, као и већини углавном непознат, зазвонио ми је леденим тоном и сасвим одређеним гласом, као и онда кад сам га први пут чуо. Има фрагмент у филму 'Јединица' из 2006., ремек-дјелу телевизијског документаризма, аутора Филипа шварма, о историјату злогласне ЈСО – Јединице за специјалне операције муп-а Србије, чији су



Драгољуб Ђуричић
(фото: YouTube
printscreen)

чланови, опет с надимцима – Легија, Звечи Змија, Френки – након ратовања у рск, а онда свуда гдје је требало обављати брзе, опасне и прљаве ратне послове, на крају убили и самог премијера државе, зорана Ђинђића. Споменути фрагмент сам, као и филм, гледао безброј пута: преко мутне видео-снимке из 1997., с постројавања Јединице, бескрајно драматичан баритон легендарног спикера душана радуловића идентифицира једног по једног члана Јединице. У неком тренутку, након што официр у маскирној униформи и под црвеном беретком рапортира слободану милошевићу и изговори да 'рапортира пуковник живојин ивановић' – Радуловићев глас из 'оф-а' дода – 'звани Жика Црногорац'. Остало ми је, у безбројним детаљима, како дотични док подноси рапорт, показује уједно и поријекло надимка – пуковник Ивановић све изговара карактеристичним акцентом, и на ијекавици.

Застрашујућа је појава био тај 'Жика Црногорац'; застрашујући су били и 'Јединица', као филм – и *Јединица*, као само срце таме наших деведесетих. Она врста ужаса за коју и кад нестане или изгуби моћ, чини се да ће свеједно увијек остати једнако страшна и у сјећању.

Скоро двадесет година након филма и скоро тридесет од снимке, након свега што смо претурили овдје, видјети тога човјека који је некад већ појавом изазивао страх и исијавао ауторитет голе силе, али и неустрашивости, која је поред одвратности улијевала и страхопоштовање, видјети како данас под олињалом црвеном беретком као ислужена и, по први пут и понижавајуће, заправо *неозбиљна појава* извршава посљедњу наредбу, изазвало је презир. Нарочито кад је дао изјаву у камеру, младим новинарима који у већини не знају тко пред њима стоји. И кад се иза осмијежа какав имају прегажени, некадашњи силници, зачуо поново карактеристични акценат.

И тако ми се јавила слика: један Црногорац, с бубњарским палицама, смије се с Неба, широко, као и кад је био међу нама; и други, још жив, са смијешком који одређују угашене хладне очи, и са штапом на који је био ослоњен попут слијепца, али би њиме и данас да замахне и удари, и даље са ставом да некога или нешто брани.

Али готово је. Дрво бубњарских палица у рукама нових, младих свирача што ће изводити живи ритам који подиже, на бунт или на радост, овај пут је јаче од штапова у рукама негдањих силника.

Напокон. ■

МАЈА КОЛУНЦИЈА ЗОРОЕ Прича о Теслиној мајци, прича је о жртви

Глумица која је утеловила Ђуку, мајку Николе Тесле, у монодрами 'Искра'

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Овом представом схватила сам шта значи жртва за другог, за породицу, за децу, за мужа. Данас људи неће да се жртвују, 'јер живот је само један', али жртва јесте испуњење живота, јер се она даје за нечији живот

То зна што би се догодило с београдском глумицом мајом колунцијом зорое да као млада дјевојка с родитељима није морала да напусти Книн у августу 1995. године. Уписала је казалишну академију у Приштини против воље родитеља и завршила ју у Београду, да би након тога дуго била глумица Народног позоришта у Бања Луци. Данас је Маја Колунција Зорое самостална драмска умјетница, повремено игра у Југословенском драмском позоришту у Београду и другим театрима, али је од недавно у јавности и Србије и Хрватске постала позната по улози Ђуке, мајке Николе Тесле у монодрами 'Искра'. Како Маја сама каже, ова представа о 'мајци свих мајки' обновила је многим гледаоцима неку врсту животне наде, и вратила их данас већ заборављеним вриједностима пожртвовности, љубави и доброте.

Како се у вашим мислима развијала идеја да одиграте монодраму под називом 'Искра', посвећену мајци Николе Тесле?

Па, та мисао о Теслиној мајци Георгини или Ђуки родила се за време короне, када смо сви били затворени, изоловани и одвојени једни од других и то је заиста био кризни период. Поготово је то за нас глумце било тешко време, јер наш посао и наша уметност је у томе да изађемо пред публику, а када то не можемо, ми смо изгубљени. И сад још замислите мене и моју породицу са троје деце заробљене у солитеру без балкона. Заиста није било лако. Уз то, и супруг и ја смо тада преко ноћи остајали без послова и преживљавали и егзистенцијалне и све друге кризе. И тако, да бих психички опстала, са једним дететом од годину дана и још двоје деце у раној тинејџерској доби, ја, жена одрасла у подинарским крајевима и инатљива каква јесам, морала сам да запнем из све снаге и да смислим да сви преживимо. И у свему томе ја сам заиста сањала један сан, о Теслиној мајци, у којем се појавио и тај назив – искра.

Зашто искра?

Па, када људи гледају представу која се зове 'Искра', о Теслиној мајци која је у оно време у кршевитој и сиротињској Лици имала петоро деце, онда постаје јасно шта је искра. Искра је искра рађања и искра живота, искра животних стања и емоција, лепих и ружних, искра просветлења, искра доношења важних одлука и последња искра пре смрти. Ето такав сан сам ја сањала и ја сам рекла себи да желим да одиграм представу о Теслиној мајци коју сам назвала 'Искра'. Са друге стране, одавно сам желела да одиграм монодраму о жени из мог краја, нешто као 'Петријин венац', али на начин крша северне Далмације који је мени близак.

Српска мајка

Како је настала прича за ову представу?

Имала сам састанак са ружицом васић, драматуршкињом, која је написала текст за ову монодраму, и ми смо се брзо повезале и разумеле о томе како би та прича смјештена у простор северне Далмације требало да изгледа, иако је Ружица родом из Шумадије, а позоришну академију је завршила у Црној Гори. Рекла сам јој да се не бави личким говором, јер и ја и мој муж смо

Представа 'Искра' је прича о чистоти нашег поднебља: прича о једној мајци, о једној муци и о једној радости

Личани, па ћу ја то лако окренути, него нека она исприча ту причу. Трудила сам се да фактографија и чињенице о Теслином животу буду тачне, јер, на пример, има људи који неке ствари о Тесли не знају. 'Зар је стварно Тесла ишао у Карловац у школу', питају ме неки гледаоци. У представи је важно да је Теслина мајка Ђука рано остала без своје мајке и да је морала да развије тај нагон за преживљавањем, јер у Лици у то време за преживети био је потребан велики инат. Теслини су били свештеничка породица, али борба за хлеб је била свакодневна. Тако је било пре два века, али није лако ни данас...

Колико сте на терену у Лици истраживали крајеве у којима су живјели чланови породице Тесла? Све те крајеве сам прошла: села, граничне троуглове, мјеста гдје су рођени и гдје су се срели Теслини отац и мајка. Отишла сам у Томин Гај одакле је Теслина мајка, који је удаљен 40 километара од села Колунције одакле ја потичем. Слушала сам приче старих људи о породици Тесла, о Божијој промисли и снагама да та породица уопште опстане. Ауторки текста Ружици Васић рекла сам само две ствари са којима се она сложила: представа мора да се зове 'Искра', јер ја сам ту жену заиста тако сањала и друго, представа која није замишљена као документарна драма, мора да се темељи на некој истини: када је Ђука постала госпођа Тесла, када је родила Николу, шта се причало те ноћи по рођењу, колико је година имао Тесла када је отишао у свет... Имена, године, сусрети и догађаји морали су да буду тачни. Редитељ дејан цицмиловић, који је иначе и глумац, маестрално је средио тај текст, а и мене је усмерио како да играм монодраму, у којој осим мене нема никог другог на сцени.

Што вам је донијело искуство рада на овој представи?

Наравно да сам и пре него што сам уопште помислила на ову монодраму пуно знала о Тесли и о тој породици, али рад на овој представи приближио ми је стварну величину Теслине мајке Ђуке, првенствено у њеној једноставности и љубави. Ми данас јако компликујемо ствари, а требали би да се са неком људском топлином вратимо вредним и једноставним чињеницама. Да појмимо како са тим простим и битним стварима може да се живи. На тај начин, по тој љубави, једноставности и снази, Ђука је оличење – ако могу тако да кажем – Теслине мајке, српске мајке, али и сваке мајке у људском универзуму. Схватила сам у тој представи шта значи борба против искушења и шта значи жртва за другог, за породицу, за децу, за мужа. Данас људи неће да се жртвују, сматрају да је то ужас 'јер живот је само један', али жртва јесте испуњење живота, јер се она даје за нечији живот. Немојте заборавити да је њен син дане, старији брат Николин, за којег се сматрало да је чак талентованији од Николе, умро када је имао 14 година и она је то морала да издржи и да не посустане, уз још четворо деце.

Што знамо о Теслином оцу?

Теслин отац милутин је био свештеник и био је строг, за разлику од мајке Ђуке која је исто на свој начин била строга, али деца су увек знала да под једно њено крило могу да се сакрију. Теслина мајка није била обећана Теслином оцу као што је то у оно време био обичај већ – њих двоје су се срели. 'Или његова или ничија', тако у представи изговарам њене речи. Данас би такве речи наравно биле чудо невиђено, али оно у шта сам сигурна јесте да је она њега баш тако волела. То је била њихова 'искра'. Ђука је свог будућег мужа срела на неком црквеном збору и рекла: 'Од толико људи ја видим само два ока.'

Све је енергија

Када сте коначно припремили представу, како је даље изгледао ваш, да тако кажемо, суживот са Теслином мајком?

Па, у сваком случају, од када играм ову представу, мој живот се јако променио. Задњи дани пред премијеру у Капетан Мишином здању у Београду за мене су били јако стресни. Била сам силно узбуђена, до неба, да могу да играм такву жену, а онда бих се стровалила у неку дубину, да ли ја уопште то могу и да ли ишта ваља како то играм. Пред премијеру, долазила сам чак и сама на ту позорницу, изговарала сам те реченице, осећала сам њихову снагу и била сам задовољна. 'Све је енергија', говорио је Никола Тесла. Пола сата пред премијеру ја сам мислила: 'Боже Господе шта ми је ово требало', нисам знала да проговорим текст, али сам у себи знала: 'Ако само једном успем да изговорим ово како треба, само једном, онда сам успела.'

На позорницу излазите, пролазећи кроз публику. Зашто?

На почетку представе ја се као Ђука враћам са гробља. Одлучила сам да представу почнем тако да на позорницу идем 'кроз народ' и та енергија коју сам осјетила идући кроз публику силно ме је ослободила да могу да будем то што играм – Ђука, Теслина мајка. У првим реченицама док се враћам са Милутиновог гроба заправо говорим о том народу око мене: 'Од куће до гробља и некако, а назад, као да ми је нека клепка око врата. А народ око мене, вазда увек неко има шта да пита – јавља ли се Никола, хоће ли долазити?'

Тко је Никола Тесла, из визуре његове мајке, коју ви играте?

Када играм, а ја сам 'Искру' до сада одиграла више десетака пута, од Београда и Книна и околних градова и села, преко Загреба до Лондона, потпуно сам саживљена са њим као са својим сином. И када сам играла тамо где су људи плакали и тамо



Маја Колунџија Зорое

где су моју представу повезивали са некаквим политичким конотацијама и постављали ми глупа питања, говорила сам о Николи Тесли као да говорим о свом детету. Никола је мајци био посебан од самог рођења, тако крхак и болешљив. Када би Ђука могла да проговори, рекла би 'сине, моје срце и моје очи остале су те жељне'. Са 'Искром' ја сам сама постала боља особа и вјернија себи.

Гостујете са том представом у мјестима одакле је Никола Тесла и одакле коначно и ви потјечете. Што тада осјећате?

Осјећам огромну захвалност. Пред публиком из мог краја осјећам се као у некој врсти исповједанице. Тај однос са гледаоцима не почиње одмах, јер често та публика има нека своја предубеђења, јер ја нисам неко 'велико глумачко име' и ти локални људи на самом почетку знају да буду доста скептични ('ко сам ја да играм мајку Николе Тесли'), али већ након десет минута та међусобна блискост страшно расте. Такође, сигурна сам да у тим тренуцима када се диже рампа између мене и публике, та публика не мисли само на Ђуку, Теслину мајку, него мисли и на све њихове мајке. Ради се о томе да многе реченице које Ђука изговара о свом сину, ми и данас чујемо у овом нашем турбулентном времену. Гледаоци на овој представи престају да мисле о Ђуки, него размишљају о својим породицама и шта су добро или лоше у тим породицама урадили. После представе у Лондону један гледалац ми је пришао и рекао: 'Када си проговорила, ја сам се сетио личке 'басе и кромпира' и видео сам своју баку.'

Како доживљавате чињеницу да представу често играте 'на лицу мјеста', пред људима у двориштима сеоских цркава или у локалним домовима културе?

Доживљавам тамо ту представу као неку врсту мисије. Ја сама више немам ни оца ни мајку, ни

какву политичку везу, ни неку институцију иза леђа, ни моје глумачко име није не знам како познато, али где год да играм мени људи прилазе, јер им та представа нешто значи. Ти људи хоће да 'Искру' играм још, да дођем са њом баш у њихов градић или село или неко друго село. Они 'Искру' осећају као своју причу и преко Ђуке, Теслине мајке, то заиста јесте прича о њима, о мени и свима нама. Сада та представа путује околним и без мене, људи ју траже и зову. Зато је то мисија и на томе сам захвална.

Што мислите, што су ти људи који вас гледају на сцени у неком малом мјесту у Лици или другдје, добили? Што су након представе понијели кући?

Добили су исто оно што сам и ја добила: охрабрење. Добили су потврду да то што су они такви, што тако живе, што имају такве обичаје и што тако о животу мисле, што су ту – да у томе нису сами. Реченице које изговарам у представи, као што сам рекла, њихове су животне реченице. Представа 'Искра' је прича о чистоти нашег поднебља: прича о једној мајци, о једној муци и о једној радости. У Војнићу, на пример, двоје старијих људи, професора у пензији мислим, очију пуних суза након представе само су ми рекли: хвала вам на крају нашег живота. И ту је мени срце пуно. Слично је било и у Сиску када сам играла. Људи желе са неким да поделе своје осећаје, радосне или тужне, али је важно да се то испољи, да се изговори. Зато, између осталог, служи позориште.

Ако погледате ваш животни пут, од тренутка када сте у љето 1995. године заједно с родитељима на свој осамнаести рођендан, 5. аугуста 1995. године морали да напустите Книн, све до данас, шта бисте рекли?

Поносна сам на себе, али још нисам завршила свој животни пут. Можда сам тек кренула... ■

Другачији (не)смије бити непријатељ

‘Док човјек поштује себе, поштоват ће га и други. Дрво које нема дубок коријен подложно је ударима вјетрова који га могу из коријена ишчупати. Тако је и са човјеком који себе не поштује, своју вјеру и своје коријене’, каже протојереј спц-а Саша Лончина

Ратне трауме карловачких Срба

ПИШЕ / ФОТО
Саша
Косановић

Возим се у Карловац да видим како данас тамо живи српска и православна заједница. У граду и ближој околици остало је нешто више од 4.000 Срба. Страшне карловачке ‘91. тамо је живјело готово 25.000 Срба и Југославена. Многа војна лица отишла су с војском, многи су се одлучили придружити побуњеним Србима, али су и многи остали у свом граду, који их више није ни требао ни желио.

Прије четири године у Карловцу је умрла моја пријатељица Јелка глумичић, храбра жена која се у изузетно опасним околностима борила да сачува спомен на шиканирања и прогоне, отказе и деложације карловачких Срба током рата. Када је за свој рад требала добити награду Града Карловца, побуниле су се неке од удруга ратних ветерана, па се градска власт повукла и храбра Јелка није добила ту награду. Умјесто Јелке, данас суговорника налазим у милану лапчићу, предсједнику карловачке Просвјете. Милан је инжењер стројарства у мировини, а деведесетпрву дочекао је радећи у Кроација осигурању. Знао га је цијели град.

‘Ми смо били мањи од макава зрна, били смо зечеви за одстрел. Поготово ми познатији у граду. Био сам главни вјештак и процјенитељ штета на моторним возилима, познавао ме цијели град и околица. Добивао сам свако мало позив за мобилизацију, али сам се тога бојао као овца ножа. Имао сам 47 година и заправо ме нису ни требали. Многи наше националности су тако отишли и вратили се ускоро у сандуцима, након 7–8 дана’, присјећа се Милан тешких ратних деведесетих.

Владо држић данас им 74 године. Познати карловачки новинар деведесетпрву је дочекао као уредник Радио Карловца. Смијењен је усменим путем. ‘Врло тешко је било. Били смо изложени свакодневном шиканирању, био је план да нас се држи у покорности и у осјећају колективне кривње и гријеха. Три пута сам добивао отказ, суд ме враћао три пута назад на посао. На почетку рата, моја сестрична из Словеније позвала је моје родитеље и кћерку да дођу у Велење. Супруга и ја смо их повремено обилазили и једном, док смо били тамо, звони телефон и сусједа ми јавља да ми управо војна полиција проваљује врата на стану. Истог трена сам кренуо назад. Звао сам полицију и тражио да ме заштити, мало сам био наиван... На крају смо ипак остали у стану, јер је сусједа помогла и спријечила војнике’, присјећа се Владо.

Након ових тешких Миланових и Владињих прича из деведесетих одлазим на предавање повјесничара и писца чедомира вишњића из загребачке Просвјете. Вишњић 20-ак окупљених враћа у Други свјетски рат, у вријеме о којем пише у изврсној књизи ‘Кордунашки процес’. У тој књизи описује несретну судбину групе угледних кордунашких Срба из Карловца и околице које су



Црква Светог Николе у Карловцу

'Тешко је било деведесетих у Карловцу. Били смо изложени свакодневном шикарирању, држало нас је у осјећају колективне кривње и гријеха. Три пута сам добивао отказ, суд ме враћао три пута назад на посао', каже Владо Држић, познати карловачки новинар

Њихови партијски другови стријељали 1944. године под оптужбама за сурадњу с непријатељем и великосрпство. Међу окупљенима налазим нове суговорнике. Занима ме како је данас бити Србин у Карловцу и како живи српска, али и православна заједница. Инжењер стројарства мирко Јањатовић најмлађи је од присутних на предавању, али и он има преко 50 година.

'Овдје, данас, живим слободно као Србин. У фирми у којој радим сви ме знају као таквог. Инжењер сам стројарства. Мислим да нема задовољавајуће и добре сурадње између српских организација у Карловцу, цркве, Просвјете и снв-а, па и сдсс-а. Разједињени су и стално је у питању нека борба и престиж. Сада овдје имате само старије људе, а некада смо имали и пјевачки збор у којем су били млади, имали смо школу ћирилице, али данас се све свело на 50-ак старијих људи', прича Мирко о данашњем стању српске заједнице у Карловцу.

Карловачка православна црква посвећена је Светом Николи. У близини цркве је и велика зграда црквене општине. Ријеч је о неоренесансној грађевини изграђеној 1882. године, дограђеној 1905., која се налази на мјесту на којем је била некадашња Богословија. На згради је табла с основним подацима. У задњој реченици пише да је зграда 'тијekom Домовинског рата тешко оштећена'. Тко је и како тешко оштетио зграду, то не пише, али се зна. Био је то 'непознати починитељ', можда исти онај који је минирао и цркву. Милан Лапчић каже да је минер Светог Николе најмање био непознат.

'Црква је минирана 91. То је био знак, Србине или православце, није ти ту мјесто, рушим ти оно што је најосновније, темељ духовности. Ми знамо тко је рушио, тај човјек којем је цијели град знао име, никада није процесуиран. Могу рећи да ми је прије рата био и пријатељ. Био је лимар. Данас више није жив', каже Милан. Карловац је град у који се након '45. године населило много људи из других крајева. И сам Лапчић је досељеник, и то из Далмације, из села Смрдељ поред Скрадина.

Срећом, времена рушења и убијања су иза нас и према ријечима свих мојих суговорника, данас у Карловцу нема великих националних тензија. Можда зато што готово да нема ни Срба, али они који су остали, како кажу, ходају слободно. Многи минери и деложатори су у међувремену помрли, а младе Србе и њихове вршњаке Хрвате више занимају егзистенцијални проблеми. Како је данас бити православца у Карловцу питао протојереја спц-а Сашу Лончину.

'Живјети и радити, а у исто вријеме бити искрени и посвећени православни хришћанин у овом граду мислим да је начин живота, који код искрених хришћана може само пробудити поштовање. Увијек ће бити оних који зарад ситних интереса или услјед недостатка хришћанске љубави изражавају анимозитет према 'другима' иако нисмо други, него смо само у њиховим главама другачији. Док човјек поштује себе и не стиди се себе, поштоват ће га и други. То видим живећи овдје. Дрво које нема дубок коријен подложно је ударима вјетрова који га могу из коријена ишчупати. Дрво које има дубоко коријене, постојано је и чврсто. Тако је и са човјеком који себе не поштује, своју вјеру и своје коријене', каже протојереј Саша.

Карловачка православна црква Светог Николе изграђена је 1786., према нацртима Јосипа Стилера, фортификационог градитеља, аутора бројних урбанистичких рјешења у центру Карловца. Црква је девастирана у Другом свјетском рату, када је постала магазин опљачкане српске робе. У ноћи 28. на 29. децембар 1991. храм је миниран. Потпуно се срушио 1993., због оштећења из '91. Преосталу карловачку православну заједницу, према ријечима протојереја Саше, данас муче неки други проблеми: 'Високе цијене, недостатак средстава за живот, али исто тако и самоћа. Живимо у друштву у којем новац постаје владар свега, а човјек индивидуа, без потребе за заједницом. Зато се окупљамо у храму на службу, да у заједници живимо и растемо. И много је боље кад имаш некога крај себе на кога можеш да се ослониш, тад ће се олакшати егзистенцијални проблеми, а првенствено самоћа и отуђеност која данас разара друштво.'

Протојереј Саша Лончина долази из страдалничке породице из геноцидом прегаженог Поткозарја, али дио породице му је и из Двора на Уни. Можда зато добро разумије трауме које су и други и посљедњи рат оставили на народу Кордуна и Баније. У Другом свјетском помрачењу ума, моја бака је остала сироче од шест мјесеци, јер обоје родитеља су јој одведени у Јасеновац, одакле се никад више нису вратили. Да се то догодило мало раније и да она није рођена, ви и ја сигурно не бисмо данас водили овај разговор. Није само Јасеновац страшиште моје породице. То страшиште је и Јадовно, гдје је страдао мој чукундјед калинић Петар, који је рођен 1888. године, а мучки убијен у логору Јадовно 1941. године. Још су ту и друга мјеста, али требало би више времена и редака и за то. То су мученици за вјеру, то су светитељи рода нашег. То су заступници наши пред Господом. Трауме које остављају страдања тешке су, али кад си правдољубив и истинољубив, правда, истина и љубав су додатни погон који те покреће. Главни погон јесте вјера у Васкрслог Господа. То покушавам пренијети и на оне са којима разговарам о мукама и страдањима. На насиље не треба одговарати насиљем, али исто



Протојереј Саша Лончина



Милан Лапчић, председник карловачке Просвјете



Владо Држић, карловачки новинар



Драган Грубјешкић, Душан Јеросимовић и Мирко Јањатовић

тако не треба ни дозволити насиљу да помисли да ће му бити отворен пут за вршење таквог злог дјела. За све постоји начин и рјешење, а сигуран сам да човјек који има Бога у себи, неће потезати за неразумним рјешењима. Без Бога ни преко прага, са Богом и преко океана!', каже протојереј Саша.

За крај се враћам случајном сусрету с душаном Јеросимићем, који ми се сам обратио након Вишњићевог предавања, када је видео да разговарам с другима. Душан је 90-их остао у Карловцу, чак је пола године носио униформу хв-а. Из неколико реченица које смо размијенили, јасно је колико је тешка прича ових људи који данас свједоче готово нестанку српског народа у Хрватској. 'Ја сам Олују дочекао у Карловцу. Мајка ми је била у Вргинмосту током рата. У Олуји је на трактору и с осталим народом избјегла. Послије свега, када сам је вратио, питао сам је зашто је ишла. Зар ниси знала да ћу доћи по тебе? Што ме ниси чекала код куће? Вели она: 'е душо моја, не знаш ти, они су нас клали...' Ја је више никада нисам питао о томе. Ја сам рођен '41. у децембру, а мој отац је заклан у Крњаку у јулу. И пола фамилије ми је још покрано и сад ти реци шта је она требала...', прича Душан.

Тешке су приче карловачких Срба. Много је тешких иза рата деведесетих испричано и међу карловачким Хрватима. Напуштам Карловац у нади да ће народ послушати протојереје Сашу и да се неће више 'на насиље одговарати насиљем' и да ће се српска и православна заједница у Карловцу, на Кордуну и Банији, још једном дигнути из пепела и наћи начина да преживи. ■

Пут у непознато

Нити које одржавају у животу земљу насталу прије три деценије у Дејтону на граници су пуцања. А којим ће путем БиХ у будућност сада нико са сигурношћу не може да каже

Најновије
правне и
политичке
ујдурме у
БиХ

пише
Жарко
Марковић



Председник РС Милорад Додик обраћа се посланицима Народне скупштине РС поводом новог устава (фото: Дејан Ракита/PIXSELL)

Правосудна ујдурма, очекивано, довела је до политичког одговора који је паралисао БиХ.

Процес против председника Републике Српске милорада додика завршен неправоснажном осуђујућом пресудом која, уз затвор, предвиђа и забрану политичког дјеловања чак шест година за резултат је имала доношење четири закона у Републици Српској којима је забрањено дјеловање државних институција, укључујући Тужилаштво и Суд БиХ на њеној територији. На истовјетан начин поступљено је и према Агенцији за истраге и заштиту (сипа), својеврсној државној полицији. Само неколико дана након усвајања тих закона, Тужилаштво БиХ отворило је истрагу осумњичивши Додика, председника Народне скупштине Републике Српске ненада стевандића и премијера радована вишковића за напад на уставни поредак. На адресе поменуте тројке упућени су позиви на саслушање на које се званичници из Бањалуке нису одазвали. Сљедећи корак била је наредба управо сипа-и да их приведе, али сипа је то, правдајући се безбједносним разлозима, одбила. У исто вријеме Народна скупштина Републике Српске усвојила је нацрт новог устава који предвиђа право на самоопредјељење, формирање војске и још много тога што је изазвало праву хистерију у Сарајеву.

Нацрт новог устава упућен је на јавну расправу која би требало да траје 30 дана, па су многи склони да устврде да је то сасвим довољно времена да дође до смиривања ситуације. Међутим, ништа не слуги да ће до тога заиста доћи. Додик и екипа из Бањалуке изгледају прилично одлучни да ствар истјерају до краја. С друге стране, у Сарајеву, након првобитног шока, сматрају да је потребна озбиљнија реакција и да Додика неко мора ухапсити, била то сипа, или нека друга по-

лицијска агенција. Проблем у тој причи је што по важећим законима у БиХ, ентитетске полиције не могу да дјелују ван граница Федерације БиХ, односно Републике Српске. Полиција у Федерацији БиХ, судећи према ријечима министра раме исакка, спремна је да хапси Додика, али то не може да уради осим у случају да се председник Српске појави на територији Федерације. Њему тренутно не пада на памет да крене тим путем.

А којим путем ће у будућност БиХ нико, па чак ни они који се у њу највише заклињу, сада са сигурношћу не може да каже.

Колико год власт Републике Српске имала уставни основ да повуче потезе који су повучени, постоје тумачења да се у свему ипак могу тражити елементи напада на уставни поредак. Осим сарајевских политичара, такав став заступа и дио међународне заједнице, али и поједини хрватски политичари који сада позивају на разговоре. Разговоре тражи и Република Српска, али из Сарајева на те позиве не стиже позитиван одговор.

Све што се догађа привукло је и пажњу међународне заједнице, а највише је одјекнула реакција новог америчког државног секретара марка рубија који је оцијенио да Додиково дјеловање подрива државне институције и угрожава стабилност БиХ. То је изазвало ликоване у Сарајеву, нарочито имајући у виду да је Додик први свјетски лидер који је прославио побједу доналда трампа на америчким изборима. Није тајна да Бањалука очекује заокрет у америчкој политици према Балкану, па је Рубијева објава стигла као хладан туш.

Наставак исте изјаве, пак, у Сарајеву су одбили да читају, а у Бањалуци су у њој видјели охрабрење. Рубио је, наиме, навео да влада сад позива политичке лидере у БиХ да се укључе у конструктиван и одговоран дијалог. 'Позивамо наше partnere у региону да нам се придруже у

супротстављању овом опасном и дестабилизирајућем понашању', навео је амерички државни секретар.

Српска страна тај дио изјаве протумачила је као најаву да се Американци неће мијешати у кризу, већ да позивају да ситуацију смире домаћи лидери уз помоћ представника земаља региона. А ако се сагледа ситуација у региону, Додик ту рачуна на савезништво са александром вучићем и виктором орбаном, те добре конекције са зораном милановићем. У Сарајеву, пак, ту врсту савезништва немају ни са ким у региону.

Из свега је и више него јасно да су нити које одржавају у животу земљу насталу прије три деценије у Дејтону на граници пуцања. Извјесно је да оваква ситуација не може да потраје унедоглед и да ће у једном моменту ствари морати да буду пресјечене. Какве ће посљедице свега тога настати, питање је за милион долара. ■

ИМПРЕСУМ

Година XVIII / Загреб | петак, 21/03/2025

ПРИВРЕДНИК #242

Издавач
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
Т/Ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr



Члан с најдужим стажем Тошо Рајлић прима пар опанака

у Бачуги, Дарди и Петрињи, а неки наши чланови судјеловали су на колонијама у другим мјестима – подсетила је Ковачевић. Бојана Карлица, која уз Зорана Бланушу води јуниорску фолклорну секцију кроз коју је лани прошло 15 чланова, казала је да је лани одржано 50 проба и три наступа – у Великом Поганцу, у спог-у и крајем новембра, на скупу о 80 година образовних програма у Просвјети. Ивона Марић из Зборхопа говорила је о 45 проба и девет наступа, углавном везаних уз антифашизам и српску заједницу, међу којима и у Топуском поводом годишњице Трећег засједања завнох-а, на Трњанским кресовима и на годишњици Батинске битке.

— Мушка сениорска пјевачка група имала је проба скоро сваке седмице, а од пет наступа најдражи ми је наступ на Ђедовој косидби у Вргинмосту и у Шуметлици. Гдје год смо дошли одушевили смо публику, као и она нас – рекао је водитељ секције Бранко Бркљач. Говорећи о плановима за ову годину, Владимир је споменула даљу набавку опреме, јачање рада двију фолклорних секција, као и потребу да се у јуниорску укључују дјеца која долазе у Загреб на студиј, а то важи и за друге секције. Одговарајући на питање зашто се пододбор сели, председник Просвјете Никола Вукобратовић рекао је да су простори зграде гдје је библиотека враћени Привреднику, па ће их Просвјета моћи користити у мањем обиму. На сједници је члану Просвјете с најдужим стажем Тоши Рајлићу уручено признање у виду пара опанака.

— Само сам радио свој посао и драго ми је да су то примијетили и други – рекао је Рајлић. Наглашено је да ће суботом увечер бити окупљања за старије, а петком за млађе чланове. Улаз је слободан, али сватко ће моћи учи само уз пратњу неког од чланова.

■ Н. Ј.

Шала на властити рачун

Новци нам нису проблем јер их немамо, казао је Мирослав Делић, председник Удружења антифашиста града Карловца

ЧЛАНОВИ Удружења антифашиста града Карловца, на редовној извјештајној годишњој скупштини, једногласно су усвојили извјештај о раду у 2024. години као и финансијски извјештај. Усвојени су и план рада за ову, 2025., годину и финансијски план. Извјештаје је поднио председник Удружења и потпредседник САБА РХ Мирослав Делић.

— Зацртано и планирано у 2024. години смо остварили и одрадили, а новци? Новци нам нису проблем јер их немамо – помало у шали казао је Делић, што је истина



Скупштина карловачких антифашиста

била низ година, када су карловачким и жупанијским антифашистима финансијски много помагали Српско народно вијеће из Загреба и српска мањинска опћинска, градска и жупанијска вијећа. Прошле године ипак је капнуло нешто средстава. Град Карловац је дао 800 евра, саба рх 800 такођер, град Озаљ 150, опћина Плашки 350 евра па је са чланарином лани кроз благајну прошло 4.366 евра док су расходи износили 1.488 те је у ову годину пренесено 2.880 евра. Ове године се Удружење јавило на неколико конкурса па је за сада непознато хоће ли уопће добити средства.

На подручју Жупаније, града и државе чланови Удружења су судјеловали на више од 50 догађаја, комеморација страдалим борцима и цивилним жртвама фашизма, на обиљежавању значајних годишњица из ноб-а. То ће бити и главне активности у овој години када се слави 80 година од побједи над фашизмом и ослобођења Југославије. Тим поводом ће се у Карловцу организирати једноједни Дани антифашизма од 5. до 9. маја, а млади ће посјетити Јасеновац и Петрову гору. Делић се осврнуо се и на недоласке представника градских и жупанијских власти на антифашистичке догађаје, изувевши српског дојупана ДЕЈАНА МИХАЈЛОВИЋА.

Поводом 80 година ослобођења, за служним за допринос очувању антифашистичких вриједности, председник Делић и потпредседница БИСЕРКА ВРАНИЋ уручили су повеље, признања и захвалнице САБА РХ. Повеље су добили МИРКО МИЛАДИНОВИЋ и МИРОСЛАВ ДЕЛИЋ. Признање САБА РХ добили су најстарији члан, проф.др.сц. МИРКО БУТКОВИЋ, ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ, НИКОЛА ШАШИЋ, ЈАДРАНКА РАДАТОВИЋ, БИСЕРКА ВРАНИЋ и РАДЕ КОСАНОВИЋ. Захвалнице САБА РХ уручене

су карловачком пододбору СКД Просвјета, ВСНМ-у Карловца и Карловачке жупаније, Мјесном одбору Светичко Храшће и Опћини Плашки.

■ М. Ц.

Фашизам је у офанзиви

На скупштини крњачких антифашиста било је говора о политичкој ситуацији у Хрватској

НА редовној годишњој извјештајној скупштини Удружења антифашиста Опћине Крњак, наведено је да Удружење броји 21 члана, а скупштини је присуствовало њих 13. Извјештај о раду поднио је председник РАДЕ ГРИЈАКОВИЋ, иначе и председник Опћинског вијећа Крњака.

— Кроз свој рад желимо дјеловати на друштвене промјене без насиља, уз уважавање и толеранцију, темељећи свој рад на садржајима чији је средишњи мотив његовање антифашизма и тековина ноб-а. Обиљежавање важних датума из повијести ноб-а овог краја је основна задаћа – казао је Гријаковић. Чланови Удружења судјеловали су и на обиљежавању Дана устанка у Србу, пробоја обруча на Петровој гори, комеморацијама за жртве усташког злочина у Глини, Јасеновцу, Јадовном и другим манифестацијама. Са Опћином заједно Удружење брине и одржава споменике из ноб-а, а врло добру сарадњу има и с организацијама српске заједнице.

Речено је да је сада мање чланова него што их је било приликом оснивања Удружења те да треба порадити на omasовљењу



Радно председништво

чланства и да Опћина треба помоћи са више средстава. Чуло се и да су млади политички незаинтересирани.

Антифашизам је уставна категорија само форме ради и због приступања Европи. Речено је и да је планирани скуп за наставнике повијести о доприносу Срба у Другом свјетском рату био забрањен у Карловцу, да је фашизам у офанзиви и да у Хрватској једино председник Зоран Милановић реагира на негативне појаве. Антифашизам је у школама маргинализован и представљен у негатив-

ном контексту иако има универзалне вриједности.

■ М. Ц.

Јасна Шекарић у родном граду

Чувена стрељачица вратила се накратко у град из којег је кренуо њен поход на мноштво медаља

НАКОН што је недавно у Осијеку одржано Европско првенство у стрељаштву, СКД Просвјета, пододбор Осијек, посетила је делегација Стрељачког савеза Србије. Делегацију, коју је чинило шест чланова, предводила је легендарна ЈАСНА ШЕКАРИЋ, селекторица репрезентације Републике Србије за дисциплине пиштољем. Када се говори о стрељаштву, Јасна Шекарић је синоним



Јасна Шекарић у Српском културном центру (у средини)

за тај спорт како на простору некадашње Југославије тако и изван њених граница. Одрасла је у граду на Драви у којем се и почела бавити стрељаштвом. Она је једна од најтрофејнијих европских спортиста и у каријери је освојила преко 90 медаља на великим такмичењима (олимпијске игре, светска и европска првенства, светски купови, медитеранске и балканске игре). Три пута, 1990., 1995., и 2005., проглашавана је најбољом стрељачицом света, а 2000. Међународна стрељачка федерација прогласила ју је најбољом на свету.

Јасна Шекарић је три пута освајала наслов светске првакиње у стрељаштву, пет пута била је победница Светског купа, четири пута европска првакиња, а на Олимпијским играма освојила је пет медаља што је импозантан број с којим се мало који спортист и спортиста могу похвалити.

Једина је стрељачица који се на свим наступима на Олимпијским играма успео пласирати у финале. Јасна Шекарић је више пута проглашавана најбољом спортистом Југославије, Хрватске, Србије и Црне Горе. Повратак у родни град, који јој је својевремено знао уприличити величанствене дочеке након што би освајала ме-

ИНФОРМАТОР

даље на великим такмичењима, и овај је пут за њу био емотиван, тим више јер су се и домаћини за то потрудили. Уз срдечно дружење сваки члан делегације Стрељачког савеза Србије на поклон је добио четири ауторске књиге чланова Књижевне секције, а за госте је уприличен и обилазак Српског културног центра и Православног храма Успења пресвете богородице.

■ З. Поповић

Славоника при крају

Хрватска се у јуну спаја с великом европском мрежом аутоцеста

На градилишту северно од Бела Манастира, на којем је ових дана врло живо, биће завршено последњих пет километара аутопута А5, чиме ће хрватски део Коридора 5Ц коначно бити спојен с мађарском мрежом аутопутева. Реч је о хрватском делу европског саобраћајног коридора Будимпешта – Сарајево – Плоче, познатом под називом Славоника.

Осијек и Бели Манастир повезани су аутопутем више од две године, а на њему се налази и најдужи мост у Хрватској, онај преко реке Драве. На дужини од пет километара има осам објеката, 600.000 кубика насипа, а прометница прелази преко железничке пруге и реке. На последњој деоници налази се девет објеката, вијадукт Карашица, надвожњак Брањин Врх, надвожњак Гајић, надвожњак Рашће, мост Карашица 2, мост Травник 1, мост Травник 2, два моста преко канала. Од објекта је најдужи вијадукт Карашица дужине је 318 метара, премошћује железничку пругу и реку Карашицу.

Објекти се темеље на пилотима, а пола деонице је затворени сустав одводње што значи да има све елементе јако захтевног градилишта. Међутим, деоница до мађарске границе, иако је дуга само пет километара, изузетно је технички захтевна. Највећи изазов приликом грађења представља вијадукт Карашица чија је дужина 318 метара, а који премошћује реку Карашицу и међународну железничку пругу. Радови су у завршној фази, а пројекат вре-

Нови мост на Драви (Фото: Давор Јаворовић/PIXSELL)



дан 46 милиона еура без ПДВ-а у потпуности финансира Европска банка за обнову и развој путем посебног зајма.

Последњи километри ове аутоцесте кроз Мађарску довршени су у пролеће 2024. године, а када буде довршено и последњих пет и пол километара кроз Хрватску, путовање између Осијека и Будимпеште требало би трајати краће од два сата. У неким тренуцима на градилишту је и до стотину радника, добар део страних који морају испуњавати услове везане за мониторинг, праћење заштите околиша, земљишта и за подземне воде. Исто вреди и касније у фази грађења и у фази експлоатације. Завршетком последњих пет километара аутопута А5, надају се у Барањи, већи део теретног промета пребациће се на аутоцесту и растеретити друге прометнице. Мађари чешће долазе у Хрватску него Хрвати у Мађарску, а сада ће им том аутоцестом бити још лакше, јер се очекују да ће аутопут користити и грађани других земаља.

Довршетком последње деонице цестовног 5Ц коридора на страни Хрватске обавит ће се уједно спајање на мађарски део нове деонице коридора према Будимпешти, а што ће додатно подизати важност овог правца и у Републици Хрватској јер неће повезивати само Славонију и Барању с остатком Хрватске већ ће се уклопити у панеевропски коридор који поприча коначни обрис. Наставак изградње 5Ц коридора изван Еуроопске уније, односно кроз БиХ, дават ће све већу важност овом правцу у контексту протока роба и људи.

■ Зоран Поповић

Докази о пореклу

Представљање књига у дигиталном облику сваком ће омогућити да истражи порекло својих предака

УСРПСКОМ културном центру у Белом Манастиру одржано је представљање пројекта 'Дигитализоване старе српске православне црквене матице, Српске православне цркве', свих епархија на тлу Републике Хрватске с нагласком на Епархију Осјечкопољску и барањску. Он обухваћа 235 парохија у 5 епархија разврстаних по данашњем устројству СПЦ у Хрватској, и садржи 120.000 слика страница црквених матица, у периоду с краја 18. до почетка 20. века.

Представљање су заједнички организовали СКД Просвјета, пододбори Бели Манастир и Осијек, а пројекат је представио аутор Миленко Војновић из Осијека, секретар осјечког пододбора. Аутор је на почетку представљања пројекта рекао да су му у реализацији помогли идејни зачетници СПАСОЈА БАНАЦ и РАДОМИР ЧВАРКОВИЋ те финансијски ВСНМ Општине Дарда. — Пројекат сам осмислио и реализовао као интернетско представљање дигитализованих микрофилмованих, а тада јавности доступних, старих српских православних црквених матица већине



Аутор пројекта Миленко Војновић

парохија СПЦ на територији данашње Хрватске. Њиховим сабирањем и представљањем на интернетској страници <https://crkvenematice.com.hr> остварио сам, надам се, нешто једноставнији и лакши приступ просечно образованој особи, без знања енглеског језика, али и сваком другом који је заинтересован за податке о властитом пореклу. Сва грађа дакако може послужити и разним организацијама које то занима – рекао је Војновић.

Представљање књига у дигиталном облику сваком ће заинтересованом грађанину, али и истраживачима, омогућити да истражују своје и порекло својих предака. За српску је заједницу овај пројекат од великог интереса јер се, како је истакнуто, ради о прошлости и аутентичном архивском материјалу преко којег је могуће направити реконструкцију становништва одређеног подручја.

На темељу дигитализованих матичних књига, које нису само скуп података о рођенима, венчанима и умрлима, видљиви су економска моћ, ниво образовања, друштвена улога и бројни други значајни подаци који су везани за српску заједницу. Да заинтересованих има показује податак да је споменуто интернетској страници до сада посетило безмало 4500 корисника са скоро свих континената. Плод тврдоглаве упорности аутора, да се без адекватне финансијске накнаде, уради нешто корисно за српску заједницу, од сада живи и у дигиталном облику.

■ З. Поповић

Пријаве за Љетњу школу

Из СКД-а Просвјета позивају ученике основних и средњих школа из места у којима није организирано школовање за српску националну мањину

СРПСКО културно друштво 'Просвјета' и Вијеће српске националне мањине Града Загреб у другој половини јула организују Летњу школу српског језика и културе 'Сава Мркаљ' намењену ученицима основних школа.

Циљ Летње школе јесте да код ученика пробуди додатни интерес и обогати сазнања о култури и језику нашег народа, да допринесе очувању и развоју националног и културног идентитета. Овакав облик организованог боравка ученицима би омогућио да стекну нове пријатеље, нова искуства обогатења сазнањима о земљи својих предака, својој култури, језику и идентитету.

Летња школа је намењена ученицима који похађају основну школу (предност имају 4, 5. и 6. разред) из места у којима није организиран ниједан облик школовања предвиђен за српску националну



Ђаци у једној од љетних школа

мањину (модел А, Б или Ц – српски језик и култура). Програм је конципиран тако да је цели дан испуњен активностима, с тим да се настава и школа пливања одржавају у преподневним часовима, док је послеподневно време резервисано за купање, радионице и слободне активности. Трошкове смештаја, исхране (три obroka и ужина), пратилаца групе и групног превоза сносиће СКД 'Просвјета' и ВСНМ зг. Трошкове пута од места боравка до Загреб и назад носе родитељи. Сви заинтересовани могу да се пријаве на следећи начин: 1. Испунити формуларе 1. и 2. (сагласност и анкета) објављене на интернет страницама СКД 'Просвјета'. 2. Затражити потврду о редовном похађању основне школе за дете (тајништво школе или путем система е-Грађани). 3. Испуњене формуларе и потврду о редовном похађању основне школе послати скенирано на мејл obrazovanje@skd-prosvjeta.hr или препоручено земаљском поштом најкасније до 26. марта 2025. на адресу: СКД 'Просвјета' 'за љетну школу', Бериславићева 10, п. п. 9, 10 106 Загреб.

Број места је ограничен, а изабрани кандидати биће обавештени маилом или телефонским путем до завршетка наставне године. Право на пријаву имају само ученици узорног владања. Сагласност и анкету попуњавају родитељи. Нетачно испуњени, непотпуни формулари, те пријаве послате након прописаног рока неће се узимати у разматрање. За све додатне информације обратите се на мејл obrazovanje@skd-prosvjeta.hr

■ Новости

Скупштина ДВД-а Вујићи

Представници Друштва набројали су многобројне ватрогасне и комуналне активности

ДОВОБОЛНО ватрогасно друштво Вујићи, у Војаковачким Вујићима у Граду Крижевцима, одржало је редовну, 54. годишњу скупштину којој су уз руководство друштва присуствовали остали чланови и чланице, руководиоци крижевачке градске власти, ватрогасне заједнице и други грађани. На скупштини је поднесено и једногласно прихваћено извјешће о раду, финансијама и плану активности за 2025. годину. Друштво је наставило са дјеловањем у досадашњем саставу који чине Васо Вујић, Небојша Новковић и Бранко Сакач док су као нови чланови примљени Тони и Силвија Швагел. Као резултате рада представници Друштва набројали су многобројне ватрогасне и комуналне активности као што су уређење околиша Ватрогасног дома, набавке потребне ватрогасне опреме и организацију надзора пољопривредних површина како би се спријечила појава пожара.

Уз овај друштвени рад, учествовали су и на појединим ватрогасним такмичењима на локалном нивоу гдје су постигнути изврсни резултати и добивена важна признања. Мирослав Петрачија, председник Ватрогасне заједнице Града Крижевца, од потребних средстава за рад, рекао је да се указала велика потреба за стројем у случају пожара штагљева и прикупљеног сјена.

— Одржали смо градско натјецање гдје је била присутна 41 екипа. Ове године имамо пет прослава 90 година постојања, а и ове године ћемо одвести четири десетине дјецe на Паг. Ове године смо појачали прорачун за 40-ак тисућа еура и појачат ћемо средства за опрему — рекао је Петрачија и изразио захвалност градоначелнику Марију Рајну на подршци.

■ Зоран Витановић

Ветеран побједник

Неуништиви атлетски ветеран из Топуског Никола Лукач освојио је у Загребу и Београду чак осам златних медаља

НИКОЛА Лукач, пензионирани прометник влакова из Топуског и познати атлетичар-ветеран, остварио је још један велики успјех на међународном првенству Хрватске за ветеране у дворани, одржаном недавно у За-

гребу. Поред првенства Хрватске, на том међународном такмичењу су одржана и првенства Словеније Аустрије, Мађарске, Србије и Босне и Херцеговине. Лукач је наступио у својој категорији ветерана старости 80 до 85 година. Сви ветерани из земаља судионица трчали су заједно, али су резултати узимани за сваку државу посебно. На првенству Хрватске наступио је и познати карловачки ветеран ВЛАДО СТАРЕШНИЋ, у категорији ветерана 75 до 80 година.

Лукач каже да је у Загребу наступио око 400 такмичара. Он је наступио у пет дисциплина: 100, 200, 400 метара, у мушкој штафети 4 пута 200 метара и у мјешовитој-мушко-женској штафети такођер на 4 пута 200 метара и освојио пет златних медаља. Њихова колегица лијечница из Дуге Ресе НАДА ОЗИМЕЦ је побиједила у тркама на 1500 и 3000 метара те у мјешовитој мушко-женској штафети на 4 пута 200 метара. Вlado Старешинић је побиједио такођер на 1500 и 3000 метара те у мушкој и мјешовитој штафети на 4 пута 200 метара.

У Београду је овог мјесеца одржано и међународно првенство Србије у дворани у атлетици за ветеране. Наступило је више од 200 атлетичара. Поред домаћина из Србије наступили су атлетичари из Црне Горе, Хрватске, Македоније, Словеније, Грчке, Румуњске и Бугарске. И на овом такмичењу, Лукач је побиједио у трчању на 60, 200 и 400 метара, Савез атлетских ветерана Србије наградио га је златном медаљом као најбољег страног такмичара. Лукач каже да је тешко судјеловати на бројним сличним такмичењима широм Балкана јер су путни и трошкови боравка прилично високи јер се финансира из своје скромне пензије, а спонзора нема.

■ М. Ц.

Ин мемори- ам: Миљенко Домијан

Изнимно је заслужан за очување српске, посебно црквене баштине Далмације. Обнављао је манастир Крупа гдје је поставио и музеј

ПОВЕСНИЧАР умјетност и конзерватор, добитник СНВ-ове награде Светозар Прибићевић за унапређење хрватско-српских односа, Ордена св. Саве другог ступња СПЦ-а, заслужан за очување српске, понајприје црквене баштине у Далмацији Миљенко Домијан умро је у 79. години.

Рођен је на Рабу 1946. године. Дипломирао је ликовну умјетност (1967.) те повијест умјетности и филозофију 1972. године када постаје и конзерватор приправник на Заводу за заштиту споменика културе. Након што је 1976. завршио специјалистички студиј очувања гради-



Миљенко Домијан (Фото: Роберт Анић/PIXSELL)

тељског насиљења у Риму постаје равнао-тељ Завода за заштиту споменика културе у Задру. Почетком деведесетих година именован је за главног конзерватора у Државној управи за заштиту споменика културе и природе, а исти постао наставља радити и у реорганизираном Министарству културе. За вријеме рата организовао је евакуирање покретне културне баштине, посебно сакралне на подручју Задарске надбискупије, водио обнову бројних споменика културе у Задру и околици. У Дубровнику је водио Стручно савјетодавно повјеренство с УНЕСКО-вим представницима, председавао је Повјеренством за обнову куполе катедрале св. Јакова у Шибенику, такођер споменика на попису свјетске баштине УНЕСКО-а. Домијан је имао велику улогу и у рестаурирању Апоксиомена, а судјеловао је и у обнови културне баштине Вуковара.

Изнимно је заслужан за обнову и заштиту културне и вјерске баштине Срба у Далмацији. На томе је почео радити 1969. године када су конзерватори у храму манастира Крупа открили иконе из 1602. Цркву су спалили усташе у Другом свјетском рату и тада није била обновљена. Године 1980., заједно са супругом Лукрецијом, поставио је музеј манастира Крупа у чијем су фондусу изнимно вриједне иконе и црквена опрема. Тај је музеј Домијан обновио три године након Олује. Након Олује и тим је подручјем прошла Хрватска војска. Домијан је особно међу војницима агитирао да се манастир не дира, да га се чува јер 'на концу, Бог је један, и за Србе и Хрвате, и ово је црква', говорио је. У својој је намени успио, а на манастиру Крупа и његовом културном благу радио је десетљећима.

Крајем осамдесетих година, Домијан је у православном храму св. Илије у Задру иницирао и поставио музеј Српске православне цркве. Ризница музеја деведесетих је година тешко страдала, а имао је велику улогу у обнови и рестаурацији икона.

Године 2016. Свети архијерејски синод СПЦ-а додијелио је Домијану Орден св. Саве другог ступња, највише црквено признање (први ступањ намијењен је државницима). Први је Хрват који је добио одликовање тако високог ступња. Двије године касније добио је и Награду Светозар Прибићевић Српског народног вијећа. Миљенко Домијан добио је бројна друга признања, уз остале награде Задра и Дубровника за животно дјело, а одликован је и Редом кнеза Бранимира с огрлицом.

■ Тихомир Понош

Stogodnjak (782)

21. 3. – 28. 3. 1925: nova pošast hara Jugoslavijom. Naime, u posljednje vrijeme svako malo građanima se na vratima pojavi kakav umišljeni lik i promrmlja: 'Niste platili taksu? Lik se ne da zbuniti, pa kaže s visoka: 'Svu onu taksu koja se plaćala prije rata, za vrijeme rata i poslije njega...' Mnogi ne znaju što da rade, pa se obraćaju novinama. A novine razlažu: 'Kako smo ovih dana čuli od liječnika otkriven je novi bacil koji izaziva – tuberkulozu džepova! Riječ je o taksi! Nitko ne zna koliko mora platiti, do kada i komu. Ali, očito, platiti se mora. Svi strepe i čekaju, jer ne znaju ni sata, ni broja kad će se 'taksari' pojaviti i reći: 'Državi ste dužni toliko i toliko!' Ali, koliko nam se čini ni ti što ubiru taksu nisu načisto kakve su one i kolike, pa si pomazu tako da ubiru – što više! Redaju se naređenja, tobože da razjasne stvari, ali ona ništa ne razjašnjavaju osim onog najvažnijeg – da se mora platiti...' kažu novine, pa predlažu: 'Bilo bi dobro da ministar financija učini kraj ovoj neizvjesnosti i da, po uzoru na fijakere, na svakog građanina montira jedan taksametar.'

* šezdeseta je godišnjica smrti srpskog svećenika, pisca i prevodioca Nikole Vujinovića, koji je umro u Trstu u ožujku 1865. Potjecao je iz svećeničke obitelji, a školu je pohađao u Kostajnici i Plaškom. U Trst je došao 1836. gdje je punih 29 godina bio 'sveštenoslužitelj pri hramu Sv. oca Spiridona, kao član Karlovačke konzistorije'. Tu se upoznao i s Vukom Stefanovićem Karadžićem, ostavši s njim u stalnom pismenom kontaktu. Napisao je više knjiga vjerskog sadržaja, a prevodio je s ruskog i njemačkog jezika. Bio je oženjen s Ekatarinom koja je potjecala iz karlovačke građanske obitelji. Umro je nakon duge i teške bolesti, u 56. godini života, i sahranjen u Trstu.

* prošlo je 110 godina od rođenja Gavrila Višoševića, jednog od najpoznatijih srpskih trgovaca na Baniji i velikog dobrotvora Srpske pravoslavne crkve. Nakon što je završio školovanje, iz svog je rodnog Žumberka, otišao u Kostajnicu i vrlo brzo otvorio trgovačku radnju. Poslije je trgovački obrt preselio u Petrinji i tu ostao živjeti. U svojstvu petrinjskog delegata 1874. prisustvovao je na narodno-crkvenom saboru u Sremskim Karlovcima. Umro je 1888. u Petrinji i tu i sahranjen.

* trebalo je proći više od deset godina da se konačno razriješi misterij oružanog prepada na putnički vlak kod Višegrada, kada su intervencijom žandarmerije spašeni putnici, ali je pritom ubijen strojovođa Ambrozić. Presudan je za rješavanje zagonetke bio 'neki Obren Hadžić-Rajić, 23-godišnji odmetnik iz čete razbojnika Kustudije... koji se već s deset godina pridružio čuvenom odmetniku Muji Bašoviću. Kad je ne tako davno ta razbojnička družina otkrivena i likvidirana Obren se spasio. Poslije dugotrajne potrage pronađen i uhvaćen u planini, a potom poslan u Sarajevo. Izjavio je da su sve odmetničke družine koje su operirale na tom području bile u međusobnom dosluhu i da je sve njihove akcije financirala – Italija!'

■ Đorđe Ličina

Sistem se načinje, gricka, kruni

‘Ponosan sam na svoje studente. Pokazali su savršeno znanje i vještine u organizaciji. Vlast se osipa, počeo je raspad, samo ne znam kad će do njega doći. Bilo bi dobro što prije, da se svi vratimo svojim poslovima, ali što kažu studenti: Bolje izgubiti jednu studijsku godinu nego 30 godina života’, kaže profesor Miloš Jevtić koji živi u Zagrebu, a u rodni je Beograd došao radi prosvjeda

U SRBIJU ulazimo s viješću da su pojedine novinarske ekipe iz Hrvatske vraćene s graničnih prijelaza jer predstavljaju ‘bezbednosni rizik’. Na Hrvatskom radiju u vijestima dramatičnim tonom ponavljaju apel Ministarstva vanjskih i europskih poslova da onamo ne idemo ako ne moramo, a srpski mediji istodobno javljaju da je na dva dana zaustavljen željeznički promet u državi jer je netko anonimno javio da su na međugradskim vlakovima postavljene eksplozivne naprave. Srpska vlast čini sve da za beogradski prosvjed studenata u blokadi, nazvan ‘15. za 15’, umanjí broj ljudi koji bi došli prosvjedovati. Autobusi iz unutrašnjosti ne voze za Beograd, u gradu

Demonstranti ispred hotela Moskva u centru Beograda

je obustavljen javni prijevoz. RTS-ovi Radio Beograd i Beograd 202 emitiraju samo muziku, bez uobičajenih emisija vikendom. Predsjednik ALEKSANDAR VUČIĆ danima govori o državnom udaru i kaosu, tvrdí da će biti teških krivičnih djela, naglašava da će biti pohapšeni oni koji narušavaju javni red i mir, savjetuje roditeljima da ne dolaze s malom djecom. Čini se da ga nitko nije poslušao. Srbija je u subotu, 15. ožujka imala najmasovnije prosvjede u svojoj povijesti. — Nismo naseli na zastrašivanje, a nije nas ni kiša omela – kažu nam brucoskinje ELENA, ANDELA i MARINA.

Elena je na zrcalu napisala ‘Mi smo odraz bolje budućnosti’, Marina na transparentu ‘No hate, izgledaš ko čaci neki’, a Anđela ‘Jel se znojiš dok nas brojiš’, parolu koju su koristili i njeni roditelji kad se protestima rušio MILOŠEVIĆ.

— Zahvalite svima koji nas u Hrvatskoj podržavaju. Videli smo fotografije iz Splita, Zagreba, Osijeka, Rijeke i baš nam je drago da se sloga među komšijama neguje – moli nas Anđela.

Povjesničarka umjetnosti BRANKA ĐORĐEVIĆ-NAKANISHI četiri desetljeća nije živjela u Srbiji. Otišla je s dvadeset, prvo u Ameriku, a onda u Kanadu jer su roditelji za nju željeli bolje sutra. Vratila se prije tri godine da sebi, kako kaže, u Beogradu gradi bolje sutra.

— Ovde su mi govorili šta sve propuštam u Srbiji i evo me, došla sam u pravo vreme da to što propuštam odgledam lično. Bavila sam se istraživanjem starih fotografija kanadskih gradova, a sada to radim ovde u grupi Bio jednom jedan Beograd. Osećam se apsolutno fantastično. Probudila se i oslobodila straha cela Srbija, više se niko ničega ne plaši. Verujem da se može izgraditi bolje društvo, ovi

mladi ljudi nam daju nadu da je to moguće – govori Branka.

Odnedavni penzioner DRAGOLJUB GAJIĆ je siguran u studentsku pobjedu, ali ne može prognozirati kad će ona doći.

— Sistem zbog kojeg je narod trulio godina-ma i živio kao u nekom getu sada se svakim potezom ovih dobronamjernih ljudi načinje, gricka i kruni, kako bi to rekli poljoprivrednici. Da li će se to dogoditi za neki dan, za neku nedelju ili neki mesec, ne znam, ali sigurno će doći do pozitivnih promena koje ovaj dobar narod zaslužuje – ističe Gajić.

Tramvaji, autobusi i trolejbusi ne voze, Beograđani iz svih kvartova dolaze pješice u središte grada. Ako studenti mogu stotine kilometara, možemo i mi desetak, kažu nam. Službeni program prosvjeda zakazan je za 16 sati, ali ljudi od ranog jutra u grupicama kruže gradom, pušu u pištaljke i vuvuzele, uzvikuju parole. Čekaju. Na Trgu republike jedan je mladić na udicu štapa za pecanje okačio sendvič kao aluziju na ‘sendvičare’, podrugljiv naziv za Vučićeve pristaše koji na zahtjev SNS-a odlaze na prosvjede i mitinge i za to u autobusu dobiju sendvič. ‘Kod konja’ mladi sjede u kružocima, prepričavaju doživljaje sa sinočnjeg dočeka onih koji su pješačili. Ili su i sami bili u tim kolonama. Riječi kojima nam opisuju to iskustvo su veličanstveno, predivno, neopisivo, nestvarno, nadrealno, bajkovito...

Terase kafića u okolnim ulicama pune. Netko je pustio ŠTULIĆA. Ili je to odabir glazbenog urednika lokalnog radija. Starija ekipa pjeva: ‘Šezdeset/ osam šezdeset/ vratit će se opet/ osam šezdeset.’ Profesor violine u muzičkoj školi NEMANJA AJDAČIĆ nosi transparent na metli: ‘Nisam student, ali mogu da prošetam’. Sa studentima je u tri navrata pješačio 400 kilometara.

— Među njima ima dosta mojih bivših đaka. Želeo sam biti tu, a njima puno znači naša profesorska podrška – kaže.

U parkiću kod Nušićevog spomenika nasuprot Narodnog pozorišta okupljanje je glumaca iz svih srpskih kazališta. Polazna točka za put do Slavije. Nazvali su ga ‘pozorišni bife’, mjesto za odmor i okrepu. Tko god dode, može se poslužiti, ali u skladu sa



studentskim pravilima alkohola nema. Da nekoga ovaj naziv 'bife' ne dovede u zabludu. Atmosfera kao i u cijelom gradu – sjajna. Glumci su, valja podsjetiti, prvi nakon prosvjetara javno podržali studente.

— Glumačka profesija i uopšte pozorište su u direktnom kontaktu s publikom. To je jedna od retkih umetnosti koja ima blizak odnos s ljudima. Ljudi od pozorišta, glumci pre svega, daleko su senzibilniji upravo zbog tog odnosa s publikom. Oni osećaju nepravdu, kad nešto nije u redu. I sasvim je logično da se ne suzdržavaju, da govore i sa scene i privatno. Pozorište jeste istina i moramo je priznati, ako je i želimo sakriti, ona uvek ispliva – kaže MAŠA STOKIĆ, dramaturginja u Beogradskom dramskom pozorištu.

— Studenti su nam pokazali da ljubav i osećanja još uvek postoje u nama. Naša profesija je takva da se igramo raznih osećanja, što je ponukalo većinu kolega za vancenskim ispoljavanjem. Ništa posebno, samo težnja ka lepšem i boljem životu – dodaje glumac Knjaževsko-srpskog teatra iz Kragujevca DRAGAN STOKIĆ.

Dragan i Maša ih zovu Lepa ili Lutajuća Deca. S velikim L i velikim D, naglašavaju.

LAZAR i njegove sestre NIKOLETA, ANGE-LINA i VIKTORIJA došli su iz Banatskog Novog Sela podržati studente i njihove zahtjeve. Ako ne pobijede, uglas kažu, propade država, a s njom i mi. 'Krivci moraju odgovarati', odrješiti su.

— Nadamo se da će ovaj intervju vidjeti DENNIS DOMIAN!

— Tko je Dennis Domian?

— Naš omiljeni porodični youtuber iz Zagreba, pozdravite ga.

S njima je i dvadeset jednogodišnji ALEKSANDAR iz Jabuke kraj Pančeva.

— Režim i sistem moraju da se iskorene, a tiranija jednog čoveka da se prekinde, ako ne danas, onda uskoro – kaže Aleksandar.

Na prostoru između zgrade Predsjedništva Srbije i Pionirskog parka, gdje su u šatorima smješteni 'studenti koji žele da uče', susrećemo ZORANA ĐAJIĆA, inženjera koji je prvi govorio o nepravilnostima rekonstrukcije Željezničke stanice u Novom Sadu. Ljudi mu prilaze, čestitaju, žele se fotografirati.

— S Beogradom zaokružujemo krug. Studenti su uspeli šetnjom i kroz najmanja mesta u Srbiji da narod upoznaju da je istina među nama, a ne na televiziji. Otkako su pokrenuli proteste, na ulicama se oseće radost, osmeh i zagrljaji. Ono što nam najviše prijia je taj spontani zagrljaj. Kad netko priđe i zagrlji te, prenese

Moj sin je pešaćio dva puta po pedeset kilometara i nadam se da neće biti uzalud. Kad tonete u glib, ne tonete odjednom, nego se batrgate i tonete sve dublje i dublje. Ovo je trenutak u kojem ćemo se udaviti ili isplivati – govori Nikola Mikić koji je došao iz Novog Sada

svu energiju. Ne mora ništa da kaže. Meni to znači, njima još više. Radujem se što kod ljudi izazivam takva osećanja – kaže nam Đajić.

Uvveren je da studenti i građani neće stati i da će ovoga puta ustrajati do kraja, a to znači kad tužilaštvo utvrdi tokove novca, koji nesumnjivo idu do vrha države.

— Tog momenta će predsednik doći do tužilaštva. Kod njega su i nož i pogača. Ako odluči da posvedoči gde je novac i da proesuira krivce, tog se momenta sve završava – objašnjava Đajić.

MILOŠ JEVTIĆ je izvanredni profesor na Fakultetu organizacijskih nauka u Beogradu. Predaje predmete vezane za organizaciju poslovnih sistema. Živi u Zagrebu, a u svoj rodni grad došao je samo radi prosvjeda.

— Ponosan sam na svoje studente jer na prvo mjesto stavljaju vrijednosti, da nam sada ne-normalne stvari postanu normalne. Pokazali su savršeno znanje i vještine u organizaciji. Da me netko pitao prije godinu ili dvije da li bi studenti mogli pokrenuti promjene u Srbiji, rekao bih da ne jer su bili potpuno apolitični i nezainteresirani za izbore. Ovo mora završiti tektonskom promjenom u društvu. Krenuli smo u tom pravcu, vlast se osipa, počeo je raspad, samo ne znam kad će do njega doći. Bilo bi dobro što prije, da se svi vratimo svojim poslovima, ali što kažu studenti: Bolje izgubiti jednu studijsku godinu nego 30 godina života – priča nam Miloš.

Obitelj MIKIĆ je doputovala iz Novog Sada kako bi sačekala sina studenta koji je s kolegama pješaćio do Beograda. Otac NIKOLA je ponosan jer je i sam protestirao devedesetih, ali od toga, kako kaže, nije bilo koristi.

— Moj sin je pešaćio dva puta po pedeset kilometara i nadam se da neće biti uzalud. Kad tonete u glib, ne tonete odjednom, nego se batrgate i tonete sve dublje i dublje. Onda vam upadnu članci i kolena, pa ste do pasa, a sada smo u nivou usta i još se batrgamo. Ovo je trenutak u kojem ćemo se udaviti ili isplivati. Posle ovoga vlast može da napravi samo još veću represiju ili da ode sa scene. Nažalost, može da bude svašta, jer ako popusti pred studentima, može da izvrši samoubistvo. Država je upletena u kriminal i brane svoje milione, a ne vlast – smatra Mikić.

Arheolog i kustos u praistorijskoj zbirici Narodnog muzeja Srbije ANDREJ STAROVIĆ nije posebno fasciniran veličanstvenom atmosferom i brojem okupljenih, jer je to i očekivao. — Toliko dugo sam svestan toga da su ljudi kao ekspres-lonac, pod takvim pritiskom da je bilo samo pitanje momenta kad će to da eksplodira. Neću otkriti ništa novo da je najprijetnije iznenađenje ovih protesta generacijska priča studenata koji su eruptirali vulkan na najhumaniji mogući način. Ovo je socijalni eksperiment koji daleko prevazilazi priču o Srbiji koja bi mogla izroditi pravednije društvo – objašnjava.

Pitamo ga je li teško prosvjedovati i javno podržavati studente ako radite u ustanovi koja se financira iz budžeta. Je li to hrabrost ili ludost ako znamo kako se vlast obračunava s onima koji dignu glas?

— Onima koji su u direktnom kontaktu s projektima vlasti, poput Republičkog zavoda za zaštitu spomenika, ekstremno je teško zato što se svaki pokušaj da pozvoniš na crveni alarm i kažeš da krše elementarni zakon i gaze sve principe kulturnog nasleđa satanizuje. Zaposleni u Narodnom muzeju su napravili veliku inicijativu podrške ne samo studentima nego i svim institucijama kulture koje su zločinački napadnute jer su digle glas i mogu reći da imamo veliku većinu među zaposlenima – kaže Starović.

IGOR VOJNIĆ PURČAR je došao iz Subotice. Prethodnu noć imao je okršaj sa studentima koji podržavaju Vučića pod izlikom da se

Brucoškinje Elena, Anđela i Marina



žele vratiti na fakultete. Narod ih je prozvao 'ćacima' (zbog grafita u Novom Sadu, kad je netko krivo napisao 'Ćaci u školu'), a Pionirski park gdje kampiraju 'ćaciland'. Uhvatio ih je kako lome traktor, a jedan od njih je tresao metalnu ogradu i vikao na policajce u kampu, pa je spontano reagirao kazavši im da prestanu s tim jer studenti nisu nasilni. — Prišli su mi, uneli se u lice i vikali da se ne kačim sa njima jer će me neko 'nabosti', a kad sam ih počeo snimati, zaradio sam i psovke – prepričava Igor svoje iskustvo sa studentima koji žele da uče.

Kako se približava službeni početak prosvjeda na ulicama je sve više ljudi. Stvaraju se uska grla i čepovi. Nemoguće je probiti se pa mnogi ostaju tamo gdje su zatečeni. Studenti objavljuju da se blokada širi na dvije bine, jednu ispred Skupštine Srbije, drugu na Sla-



Dragoljub Gajić i Branka Dorđević-Nakanishi

viji. Prosvjednici mašu zastavama, uzvikuju parole, nose transparente s najrazličitijim porukama. Evo nekih: 'Vratite se rode, samo da zlo ode', 'Došla vam Banja Luka na veresiju', 'Poljubiš rulju u bulju', 'Dojadjali ste i bogu i narodu', 'Došlo doba da prođe ko Sloba', 'Vrisak slobode', 'Nije lepo što lažeš, sramota je u tvojim godinama', 'Laki je malo nervozan... Ti suće ljudi skandira 'Pumpaj, pumpaj' i 'Vučiću, odlazi'. Onda se malo odmore pa počnu vikati: 'Ko ne skače, taj je čaci!' i svi stanu skakati.

Pokušavamo se probiti do Slavije kako bismo šutjeli 15 minuta za 15 žrtava pada nadstrešnice u Novom Sadu, ali se zaustavljamo u Deligradskoj jer je dalje nemoguće proći. S razglaša ide 'Ko nekad u 8', šlager iz doba romantike i beogradskog građanskog života. ĐORĐE MARJANOVIĆ odzviždi melodiju nakon zadnjeg stiha, utihnu pištaljke, vuvuzele i ljudski glas. Ništa se ne čuje, samo fascinantna tišina. A onda još jača zaglušujuća buka. Pojma nismo imali da je na drugom prosvjednom punktu šutnja naprasno prekinuta i da se ondje odvija prava drama. Tek kasnije doznajemo da se govori o korištenju zvučnog topa, zabranjenog uređaja koji emitira fokusirane zvučne valove visokih decibela za razbijanje demonstracija. Srdžba, bijes, očaj, nemoć, ali još odlučujuće i jače – pumpaj! ■

Zoran Đajić, inženjer koji je prvi govorio o nepravilnostima rekonstrukcije Željezničke stanice u Novom Sadu



Skup 15. marta definitivno je označio kraj Vučićevog legitimiteta (Foto: Dejan Rakita/PIXSELL)

Petnaesti važniji od petog

O događajima na demonstracijama u Beogradu 15. marta, o trenutnoj snazi SNS-a i političkim prilikama u Srbiji, o perspektivama daljnjeg razvoja događaja i potezima koji su nužni kako pobuna ne bi skončala u razočaranju za Novosti govore Filip Balunović, Branislav Dimitrijević i Ivan Zlatić

O NAJVEĆIM demonstracijama u Beogradu održanim 15. marta i općenito o političkom stanju u Srbiji i perspektivama daljnjeg razvoja događaja razgovarali smo s FILIPOM BALUNOVIĆEM, istraživačem na Institutu za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu, BRANISLAVOM DIMITRIJEVIĆEM, profesorom historije i teorije umjetnosti na Školi za umetnost i dizajn, aktivistom Zeleno-levog fronta i odbornikom u Skupštini grada Beograda, kao i s IVANOM ZLATIĆEM, generalnim sekretarom Partije radikalne levice, aktivistom Združene akcije Krov nad glavom i jednim od voditelja YouTube programa

'Osmatračnica'. Balunović u svojoj kratkoj izjavi kaže da je subotnji skup definitivno označio kraj VUČIĆEVOG legitimiteta.

— Ako kontrastirate samo broj ljudi na ulicama u Beogradu i broj akcija koje sprovode građani i aktivisti širom zemlje protiv svojih lokalnih vlasti i činjenicu da vladajući SNS, bilo sa svojim koalicionim partnerima ili kroz svoje koalicione partnere ili sam, ima apsolutnu vlast u svakom gradu i gotovo svakoj opštini u zemlji, onda će vam biti jasno da je ova situacija neodrživa. Velika je disproporcija između nezadovoljstva s jedne strane i činjenice da SNS drži apsolutno sve poluge vlasti, što je nezabeleženo u ijednoj evropskoj zemlji, osim u ponekoj autoritar-

noj, poput Belorusije, u kojoj nema ovakvih protesta – ističe.

— Ovo što se dogodilo u subotu je apsolutno zaoštavanje sa strane vlasti, upotreba takvog oružja – sad da ne spekuliram je li u pitanju zvučni top, ali u svakom slučaju nekonvencionalnog i vrlo verovatno nedozvoljenog – protiv sopstvenog naroda je nešto što dodatno usložnjava situaciju. To je njima pomoglo da predstave kao da nisu podigli pendrek i nisu upotrebljavali silu, ali jesu sačuvali mir itd. S druge strane, ljudima je jasno da ova vlast u Srbiji neće prezati ni od čega i tome svedoče sve te akcije širom zemlje. Ne stišava se i više nije u pitanju samo skup od pola miliona ljudi u Beogradu, već i na desetine

sitnih akcija širom zemlje. To ovaj bunt čini posebnim, autentičnim i ja bih rekao sa dobrim izgledima da u nekom trenutku napravi neku promenu u zemlji – dodaje.

Pitamo ga kako bi opisao studentski pokret i njegovo pojavljivanje na političkoj sceni Srbije.

— Ovo je prvi put da se dešava da jedan mladalački studentski pokret uspeva da mobilise ogromnu narodnu kritičnu masu, koja ih obožava i zbog toga su bili u poziciji da na protestnom skupu u subotu manje-više kontrolišu masu od petsto hiljada ljudi. To ne uspeva ni najbolje organizovanim sindikatima i političkim partijama. Mi smo gledali i slušali mlade ljude šta nam govore, znali smo koje simbole upotrebljavaju, koja boja baklje se pali ukoliko bude opasnosti, kako reagovati u ovom ili onom slučaju. Potpuno je fascinantno to što su uspeali da naprave u ovom srpskom društvu – ocenjuje Balunović.

Godinama je građanske i opozicione aktiviste u Srbiji mučilo pitanje zbog čega veći broj ljudi ne uzme učešće u protestnim aktivnostima, imajući u vidu nezadovoljstvo akumulirano bezbrojnim korupcionaškim i drugim kriminalnim aferama.

— Odgovor na to pitanje svodio se s jedne strane na konstatovanje straha ljudi od odmazde režima, a s druge na argument da su naprosto izgubili poverenje u političku opoziciju, pa i onda kada bi protesti postali masovniji, kao što je bio slučaj sa protestima Srbija protiv nasilja, ta masovnost je bila gotovo uslovljena neidentifikovanjem protesta sa opozicionim političkim organizacijama – kaže Branislav Dimitrijević.

Ne prolaze bolje ni organizacije civilnog društva, koje su 'već tradicionalno anatemisane u dominantnom javnom i medijskom diskursu, uglavnom zbog njihovog povezivanja sa inostranim fondacijskim finansiranjem'. Ali i neformalne aktivističke organizacije postaju sve manje poželjne, o čemu govori 'ogradaivanje studenata od organizacija kao što su Stav i Sviće koje su bile u središtu samih početaka ove nove serije protesta izazvanih padom nadstrešnice u Novom Sadu'.

Konačno, masovnost protesta uvjetovana je još jednim ogradaivanjem, onim od Evropske unije, čiji simboli (za razliku od antirežimskih protesta npr. u Gruziji) nisu dobrodošli.

— Protesti studenata ne podrazumevaju politički prevrat, već isključivo zahtev za funkcionisanjem državnih institucija u čije ljuštore ljudi u Srbiji imaju provizorno poverenje, ali ne i u one koji su ih 'zarobili'. S druge strane, glavni učinak tih koji su 'zarobili' institucije jeste upravo demonizacija opozicionih stranaka i civilnog društva – dodaje.

Sva ova ogradaivanja i jesu možda osigurala nezapamćenu masovnost protesta u kojima sudjeluju i velik doprinos daju i članovi partija i borbeni aktivisti, kao i mnogi građani koji snivaju o standardima EU-a, ali i oni u čije ime je ideologija na vlasti do sada počivala – pojedine navijačke i desničarske grupe, 'nedavači Kosova', a četnička znamenja postaju sve vidljivija što su protesti masovniji.

— Ovo i jeste neka vrsta treninga društvene tolerancije, jer jedno je sigurno – da bi Vučić zaista pao neophodna je najšira moguća mobilizacija. Ovo sve veće jedinstvo jeste usmereno mržnjom prema autokrati, ali je u osnovi i antipolitičko. Ono je rezultat ekstremnog nepoverenja u mejnstrim politiku, ne vidi izlaz u procedurama predstavničke demokratije, ali još manje u nasilnom prevratu. Uostalom, jedno od poslednjih ogradaivanja studenata bilo je protiv članova jedne opozicione partije i aktivista Stava, koje je služba bezbednosti tajno snimala kako planiraju radikalizaciju beogradskog protesta 15. marta – ističe Dimitrijević.

Pored odbijanja vanrednog stanja koje provocira SNS, ali i neki elementi opozicije, odbijanje ekspertske vlade i sistemskog statusa quo je druga važna artikulacija onoga što studenti u blokadi ne žele i u čemu ih je 15. marta podržalo više od trista hiljada ljudi – ističe Zlatić

GOTOVO je svakom protivniku režima u Srbiji jasno da Vučićeva vlast ne može ispuniti studentske zahtjeve jer bi time priznala svoje centralno mjesto u koruptivnom sistemu i tako odsvirala svoj kraj. U pokušaju da se pronade treći put, koji ne bi bio ni put nasilja ni put izbornih procedura, studentski protest ostvario je velike učinke.

— Ti učinci su pre svega u rekonstrukciji društva koje je Vučićev režim temeljno otuđio i razorio. Prolazak studentskih kolona kroz manja mesta i sela po Srbiji, koja su uvek bila Vučićev *stronghold*, prvi je značajniji pokušaj ostvarivanja društvene komunikacije. Afekti i izlivi emocija su možda i karakteristični za srpsko društvo, kao i tradicionalno srpsko gostoprimstvo i razne dakonije kojima su studenti dočekivani, ali ne i ovakva kolektivna stamina ljudi koji hodaju kilometrima ili koji su spremni da u mukloj tišini stoje postojano čitave zime – govori Dimitrijević.

Dodajmo tome i plenumsko organiziranje kao oblik politike odozdo koje se za sada uspješno realizira unutar studentske organizacije i koje su studenti preporučili građanima kao model direktne demokracije koju mogu primijeniti u lokalnim samoupravama. Iako ikonografija protesta to možda ne pokazuje dovoljno, utjecaj ideja koje dolaze s lijeve, što je i Vučić prepoznao nazvavši studente 'plumskim boljševicima', veći je nego ikada. I koncept plenuma je posljedica djelovanja organizacija civilnog društva i makar jedne opozicione partije, ali ni na tome ne treba insistirati da se ne bi ugrozilo jedinstvo koje rezultira masom ljudi.

— Nije ni čudo da je najnoviji čin nasilja režima upravo i bio usmeren na ugrožavanje te stamine. Čak i za nas u Srbiji, Vučićev režim uvek ispoverti nešto neočekivano. Jer ama baš niko nije mogao da predvidi da će upravo tokom petnaestominutne tišine u Beogradu 15. marta opaliti top. Upotreba zvučnog oružja protiv evidentno potpuno mirnih demonstracija pokazala je da je vlast, kao i obično, spremna na nasilje čak i kada nasiljem nije ugrožena. Otkriće se, naravno, da je postojao plan – izazvati ovim brutalnim činom bes okupljenih koji će onda grunuti na famozni 'Ćacilend' (bizarnu naseobinu Vučićevih lojalista u centralnom beogradskom parku), gde su već raspoređeni provokatori s jedne i druge strane, i koji će izazvati nasilje dok su policijske snage u okolini bile

spremljene da intervenišu i proglase pobjedu nad nasilnim demonstrantima. Zrelost studentske organizacije ovde se pokazala u punom svetlu – radom redara režimski scenario je sprečen – kaže Dimitrijević.

Ali je li poslije ovog topa moguće nastaviti proteste na isti način?

— U prvom obraćanju studenata u blokadi nakon ovog događaja rekao bih da je sadržano ključno pitanje: 'Svakim svojim zlodelom širite i još jače utvrđujete front protiv sebe. Ko ste vi?' Zbilja, ko su oni? I to pitanje konačno da se postavi. Ko ste vi? – to je pitanje suočenja sa jedinom konstantom u srpskom društvu, sa nemogućnošću da se odredi ko to ljudima radi o glavi sve ovo vreme dok su polazili i vraćali se iz rata, dok su ubijani i raseljavani, dok su preživljavali ekonomsku propast, svedočili političkim atentatima, čak i ubistvu premijera. Ko su ti koji su Srbiju ustrojili kao zajednicu nasilja, ne samo kao državu nasilja koja koristi svoje 'legitimne' instrumente sile, već kao društvo koje je zasnovano na deregulisanom, privatizovanom i kapilarnom nasilju – ističe Dimitrijević.

Odgovor na pitanje 'Ko ste vi?' dao bi i konačan uvid u samu strukturu onoga što Dimitrijević naziva srpskom dubokom državom.

— To je ona ista koja nije prezala da mobilise zajednicu nasilja i brusila je ratovima devedesetih. Ta duboka država i nije toliko duboka i tajna – ona je permanentno reprezentovana u javnom i medijskom prostoru gde je lukavstvo njenih glasnogovornika u tome da oni ne kriju ništa, jer nije li se jedan od njih na televiziji sa nacionalnom frekvencijom dan uoči upotrebe topa zapitao: 'Šta ima tako tragično u 'građanskom ratu' ako on u sebi nosi (trijebljenje gube iz torine' radi isceljenja čitavog naroda?' Obratun srpske duboke države sa studentskim i građanskim protestima poslednji je u nizu zadataka koje ova struktura treba da obavi i njeno posljednje utvrđenje.

Da bi se sa tom nasilnom strukturom konačno obračunali potrebna su, po Dimitrijeviću, dva uvjeta.

— Jedinstvo i solidarnost svih aktera, a ne ograđivanje od njih, kao i potpuno osvešćenje društva da je struktura vlasti u Srbiji neizmenjena još od 1987. godine i da su oni isti koji su sada spremni da upotrebe najnovije oružje za razbijanje demonstracija isti oni koji su se oprobali masovnim zločinima i čistkom političkih protivnika. Plenumi će kad-tad i o ovome morati da raspravljaju – zaključuje Dimitrijević.

Velika je disproporcija između nezadovoljstva s jedne strane i činjenice da SNS drži apsolutno sve poluge vlasti, što je nezabeleženo u ijednoj evropskoj zemlji, osim u ponekoj autoritarnoj, poput Belorusije, u kojoj nema ovakvih protesta – kaže Balunović

Filip Balunović (Foto: Privatna arhiva) (gore).
Branislav Dimitrijević (Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL) (u sredini)



Ivan Zlatić (Foto: Medija centar Beograd)

Za Ivana Zlatića protest 15. marta i događaji koji su mu prethodili su definitivno objelodanili potpuni kolaps buržoaskog parlamentarnog poretka u Srbiji.

— Imamo vlast koja je nesposobna da sprovedi svoju volju, i opoziciju koja je nesposobna da dođe na vlast. Imamo državne ustanove i poduzeća koja su posle dve i pol decenije privatizacije, 'štednje' i autorsanja svojih poslova privatnicima ostala disfunkcionalni ne samo da izvršavaju obaveze prema građanima, već i da služe svojim šefovima. Imamo mejnstrim političke organizacije decenijama saglasne oko neoliberalne i evroatlantske doktrine koja je uništila državu, i koje su zbog toga ostale bez ikakvog legitimiteta, pa čak i bez članstva, ukoliko članstvom ne nazivamo sve sitniji i sve teže održiv klijentelistički arhipelag – govori Zlatić.

— Vladajući SNS davne 2012. jeste imao masovnu podršku, zahvaljujući obećanju da će pokazivati privatizacione pljačkaše. Narednih godina su sledbeništvo rezignirano neispunjenim obećanjima održavali pružanjem usluga za koje opustošeni javni sektor više nije imao kapaciteta, kao što su zapošljavanje, mesta u obdaništima, čak i zdravstvena zaštita..., da bi se napokon sveli na strukturu jedva sposobnu da gladnim ustima tu i tamo skine sa vrata privatnog izvršitelja, i čiji opstanak brani još samo šačica 'ćacija'. Otuda današnji SNS više nema kud nego da provocira i eskalira nasilje, ne bi li se u uslovima izvanrednog stanja i pretećeg građanskog rata održali na svom nelegitimnom tronu. Zato je ključno što je studentska organizacija protesta 15. marta sprečila nasilne obračune koje im je SNS očigledno pakovao u Pionirskom parku. Teško je prognozirati kako će se završiti aktuelna pobuna u Srbiji, ali nakon 15. marta sa priličnom izvesnošću možemo reći da vanrednim stanjem neće. Ne zahvaljujući Vučiću – dodaje Zlatić.

S druge strane, liberalna opozicija i klijentela ne uspejaju izmucati nikakvu alternativu SNS-ovom režimu osim 'ekspertske vlade'.

— Podsetimo se da je istu foru građanima Srbije prodavao još SLOBODAN MILOŠEVIĆ svaki put kada je morao da svojoj vladavini udahne novi život.

Studenti koji vode proteste u Srbiji to, naravno, ne pamte, kao što ne pamte ni ĐINĐIĆEVE 'eksperte', ali kao ljudi bez drugog iskustva osim života u kapitalizmu imaju svoje političke instinkte koji ih vode ka zaključku da je 'ekspertska vlada' samo kozmetika za *status quo*.

— Drugim rečima, pored odbijanja vanrednog stanja koje provocira SNS, ali i neki elementi opozicije, odbijanje ekspertske vlade i sistemskog *statusa quo* je druga važna artikulacija onoga što studenti u blokadi ne žele i u čemu ih je 15. marta podržalo više od trista hiljada ljudi, uprkos svim SNS-ovim pokušajima da ih obeshrabre i zastraše – ističe Zlatić.

Za razliku od Dimitrijevića, za njega 'studentska ograđivanja proteklih meseci ne samo što svedoče o dubokom razumevanju vladajuće strukture i njene pozadine, nego su pritom i artikulisana u demokratskoj debati vođenoj pod permanentnim spoljašnjim pritiscima na plenumu, koji su dolazili i od vlasti, ali i od onih koji nominalno podržavaju studente'. Zato poziv studenata narodu da se organizira u zborove u lokalnim zajednicama sve više ljudi počinje shvaćati sve ozbiljnije. Hoće li Srbiju preplaviti organiziranje u zborove ostaje da se vidi, ali vraćanje samoupravnog organiziranja u političku

praksu svakako će imati pozitivan efekt i na borbu protiv muka koje su izvan domašaja lokalne samouprave: protiv siromaštva, dužničkog ropstva, kapitalističke pljačke na radnom mestu, na šalterima, u marketima, sistemski neodgovornosti u javnom i privatnom sektoru zbog koje ljudi ginu...

— Studentske blokade su već stvorile klimu u kojoj se organizuje bojkot maloprodajnih lanaca protiv predatorskih cena osnovnih namirnica, kao i radnički štrajkovi, prvenstveno u prosveti, koji pored podrške studentskim zahtevima i borbe za svoja prava takođe traže i više demokratije u sindikalnom organizovanju – dodaje Zlatić.

Najvažnije, protest 15. marta je definitivno iznio u najširu javnost ono što je studentima u blokadi brzo postalo jasno, a to je da 'SNS nije što je nekada bio, već da je samo onoliko jak koliko liberalnoj opoziciji pođe za rukom da izmanipuliše narodno nezadovoljstvo i da se nametne kao njegov organizator i tumač'. Pobuna koja je u toku ima dobre izgleda da ne skonča u razočaranju, već da preraste u trajno organiziranje odozdo, smatra Zlatić.

— Jeste prerano za optimizam, ali deluje da smo kao društvo napokon prerasli ono toliko sapličuće 'petooktobarsko' poimanje politike – da je za obračun sa sveobuhvatnom, sistemskom nepravdom potreban samo taj jedan veliki katarzični prevrat sa evroatlantskom podrškom iz vazduha, posle kog puna srca idemo kući, da se na miru razočaravamo gde smo bili i šta smo radili – ocenjuje Zlatić. ■

FLORIN POENARU Georgescu je figura establišmenta

On nije neki marginalni luđak koji je odjednom postao poznat. Sva ova kontroverza oko poništenja predsjedničkih izbora bez dokaza zapravo je simptom stanja stvari unutar države, a samim tim u rumunjskom društvu



Foto: Screenshot

NA rumunjskim predsjedničkim izborima lani u studenom relativnu je pobjedu u prvom krugu neočekivano odnio krajnje desni kandidat CĂLIN GEORGESCU. No, rezultati su ubrzo poništeni odlukom Ustavnog suda zbog navodnog vanjskog utjecaja na izborni proces. Početkom ovog mjeseca stigla je vijest da mu je Središnji izborni ured zabranio kandidaturu na ponovljenim izborima. Slučaj je zadobio značajnu pažnju europske i svjetske javnosti i interpretacije ga uglavnom lijevo tretiraju kao klasični primjer rasta nove ekstremne desnice, a zabranu kao posljednji adut liberalnog centra u obrani od tog rasta. Kako bismo saznali nešto više o tom navodnom povijesnom presedanu porazgovarali smo s FLORINOM POENARUOM, profesorom sociologije na Sveučilištu u Bukureštu.

Tko je Călin Georgescu kao politička figura? Profil koji se može pronaći u zapadnim mejnstrim medijima sugerira da se radi o

čudnoj kombinaciji ruskog utjecaja, TikTok i klasičnog antiestablišmentskog sentimenta? Možete li ga smjestiti u rumunjski politički krajolik?

Georgescu je figura establišmenta, a ne neki marginalni luđak koji je odjednom postao poznat na prošlim predsjedničkim izborima. Prije nekih desetak godina već je bio predlagan za premijera. Pozivan je u udarne televizijske termine da predstavi svoju viziju. Nije bio prominentan političar, ali nije bio ni autsajder. Stalno je bio u pozadini i čekao na pravu platformu koja će mu omogućiti priliku da stekne političku moć. Nakon što je ekstremno desna Alijansa za zajedništvo Rumunja (AUR) neočekivano ušla u parlament predlagan je za njihovog kandidata za premijera, a u stjecanju kandidature spriječio ga je sukob s čelnikom AUR-a GEORGEOM SIMIONOM. Da bi ga se precizno smjestilo u rumunjski politički krajolik, valja prvo naglasiti da je on proizvod posljednjih godina socijalističkog režima i nemirnog razdoblja tranzicije. Inženjer pedologije po

struci, formirao se u miljeu komunističkih aparatčika i tada mladih ekonomista poput trenutnog guvernera centralne banke. Ta je mreža bila sklona ideji CEAUSESCUA po kojoj bi se Rumunjska trebala odvojiti i od Zapada i od Sovjetskog Saveza i krenuti nezavisnim ekonomskim i političkim smjerom. Danas bi se nazivali 'suverenistima'. Oni su bili vrlo utjecajni u prvoj fazi tranzicije koja se zasnivala na postupnom prijelazu na slobodno tržište bez snažnijih socijalnih potresa. Cilj je bio i stvoriti lokalnu kapitalističku klasu čiji će se interesi poklapati s onima države i omogućiti državi da zadrži kontrolu nad nekim ključnim sektorima. Ta je faza završena 1996. brzom privatizacijom i potpunim otvaranjem globalnoj ekonomiji. Međutim, ideje su ostale itekako prisutne u Georgescuovim razmišljanjima i politikama. Također, najviše glasova nije dobio u najnerazvijenijim dijelovima države kako se uobičajeno smatra, već u onima sa snažnom prisutnošću domaćeg kapitala, kao i u onima u kojima su izražene strane investicije. Istina je da u nastupima kombinira ideje o ekonomskoj nezavisnosti s referencama na duhovnost, pravoslavlje, tradiciju i fašizam. U više navrata je istaknuo divljenje prema legionarima, rumunjskim međuratnim fašistima. I mislim da se tu ne radi samo o retorici radi privlačenja birača. Međutim, ne radi se o nekoj njegoj specifičnoj kombinaciji. Spiritualizam, šovinizam i tradicionalizam već su 1980-ih, a pogotovo 1990-ih bili uparivani s idejom ekonomske neovisnosti i ta je kombinacija itekako prisutna u političkom imaginariju ljudi u dobi od 40 do 70 godina čija je izlaznost na izbore najveća. Treba naglasiti i da Georgescu ne govori jezikom mejnstrim politike: npr. ne kaže izbore, nego duhovna promjena. Dakle, spojio je već postojeću ideološku kombinaciju s retorikom protiv establišmenta, iako je sam iz njega potekao, i tako privukao glasove bijesnih i frustriranih.

Ne postoje pravi dokazi ruskog utjecaja, iako su zbog navodnog vanjskog utjecaja poništeni izbori. Također, ni sama TikTok kampanja o kojoj se toliko priča nije mogla pretvoriti pratitelje u glasače. Prije će biti da se radilo o izbornoj taktici najjačih stra-

naka koja im se obila o glavu. Iz elektoralne geografije lako se zaključuje da je Georgescu dobio najviše glasova u područjima u kojima su tradicionalno dominirali Nacionalni liberali, stranka desnice. Sasvim je izvjesno da su oni, s obzirom na to da im je predsjednički kandidati bio bez karizme i krajnje izbornu neatraktivna, usmjerili glasove prema Georgescu. Unatoč spomenutoj atraktivnoj ideološkoj kombinaciji, bez takve logističke i materijalne pomoći nikad ne bi skupio dva milijuna glasova.

Kako će zabrana kandidature utjecati na neposrednu političku budućnost Rumunjske? Koji su glavni argumenti u korist zabrane? Kako će reagirati njegova politička baza i koja je društvena struktura te baze?

Započet ću s posljednjim pitanjem: teško je opisati društvenu strukturu njegove baze, jer mislim da nije dovoljno velika da bi se uopće o njoj moglo govoriti. Kao što sam rekao, bez vanjske stranačke potpore ne bi dobio dovoljno glasova. Nakon što je prvi krug izbora poništen sigurno je narastao broj simpatizera, ali na prosvjedu se pojavio prilično mali broj njih i kratko se sukobio s policijom. Ponašanje države i institucija tijekom izbora, uključujući poništenje, zabranu i obrazloženja, nedvojbeno je povećalo društvenu bazu onih koji sanjaju antiestablišmentskog kandidata, ali za sada takvog nema. Ne postoji zamjena za Georgescua. Proces zabrane kandidature bio je, da se poslužimo klišejom, kafkijanski. Središnji izborni ured zabranio mu je kandidaturu pozivajući se na odluku Ustavnog suda o poništenju izbora zbog navodnog vanjskog utjecaja. Ustavni sud je tu zabranu potvrdio. Dakle, Ustavni sud je odobrio zabranu jer se Ured pozvao na njihovu odluku o poništenju izbora. Rasprava o ovoj institucionalnoj cirkularnosti prilično je duga i zamorna. Navedimo samo da su ove institucionalne nejasnoće pojačale generalno nepovjerenje u državne institucije i političku klasu. Među kritičarima Georgescua postoje oni koji slave zabranu jer misle da je on simptom fašizma, ali i oni koji nisu baš sretni tom odlukom jer smatraju da je time ukinuta demokracija. Ne trebaju nam novi izbori, već druga republika jer ova prva postkomunistička više ne funkcionira.

Vidite li situaciju u Rumunjskoj kao simptom šireg slabljenja liberalne demokracije kao izvora političke stabilnosti? Postoje li nekakve lekcije za cijelu Europu?

Mislim da ne. Već neko vrijeme nastojim promovirati argument po kojem je situacija u Rumunjskoj prilično drukčija u odnosu na druge zemlje kad je u pitanju slabljenje liberalne demokracije. Ovdje napad na liberalni centizam nije došao izvana, ne postoji narodni pokret nastao na političkim marginama koji je osvojio glasače. Nema ovdje ni TRUMPA ni MAGA-e. Kao ni figura poput VIKTORA ORBANA. Liberalni centar u Rumunjskoj je napadnut iznutra. Državne institucije, pogotovo represivne, poput tajnih službi, vojske i sudstva, postajale su sve snažnije i stjecale sve veću kontrolu nad državom i društvom. Civilnog nadzora gotovo da nema. Mnogi ovdašnji analitičari zato smatraju da se u ovom slučaju radi o međusobnom obračunu različitih tajnih i drugih službi. Naime, među ingerencije predsjednika spadaju imenovanja čelnika tajne službe, glavnih figura u vojsci, ustavnih i drugih sudaca. Sva ova kontroverza oko poništenja izbora bez dokaza zapravo je simptom stanja stvari unutar države, a samim tim u rumunjskom društvu. ■

Auto destrukcija

U času kada Tesla bilježi velike gubitke, američki predsjednik uključio se u kontroverznu promociju kompanije, a njen izvršni direktor Elon Musk nastavlja s političkim angažmanom koji izaziva podjele i zabrinutost u cijelom svijetu

NA livadi ispred Bijele kuće u Washingtonu, na mjestu gdje se obično održavaju konferencije za novinare, američki predsjednik DONALD TRUMP proteklog je tjedna izveo nešto što su domaći mediji nazvali 'infomercial', obraćanje koje prividno nalikuje informiranju ali je zapravo reklama. Nakon što je razgledao automobil Tesla parkiran na istoj toj livadi, predsjednik je izvadio papir s bilješkama i poput prodavača u salonu počeo čitati: 'Teslu se može kupiti za samo 299 dolara mjesečno ili 35 tisuća. Svi auti su samovozeći, treba ih samo uključiti.' Skupa s vlasnikom kompanije ELONOM MASKOM malo je posjedio u crvenom automobilu i rekao da i on planira kupiti jedan. Potom je odgovorio na pitanje novinara da prokomentira sve učestalije proteste i vandalizam usmjeren protiv Tesle, rekavši da 'oni rade štetu velikoj američkoj kompaniji', da će zatražiti da se te prosvjednike 'tretira kao domaće teroriste' i da ih, ako nastave, 'čeka pakao'. Novinarsko pitanje odnosilo se na 'Tesla Takedown' protestni pokret koji je započeo u veljači ispred salona Tesle u Columbusu u Ohiju, a zatim se proširio nizom američkih gradova, od San Francisca do New Yorka, sa sve većim brojem prosvjednika i sve više uhapšenih.

Paralelno s tim mirnim protestnim pokretom, od kraja siječnja dogodio se i niz slučajeva vandalizma Teslinih dućana i au-

tomobila, koji nisu povezani sa spomenutim pokretom. U nekima su korišteni molotovljevi kokteli, u drugima i pravi meci, a jedan slučaj vandalizma zabilježen je i u Toulouseu u Francuskoj, dok su se mirni protesti prelili i na nekoliko gradova u Kanadi. Još ranije, u ožujku prošle godine, ekološki aktivisti izazvali su požar u neposrednoj blizini Tesline 'gigatvornice' blizu Berlina, a krajem siječnja ove godine na fasadi iste tvornice osvanula je projekcija Elona Muska kako salutira nacističkim pozdravom, gestom koju je upotrijebio na Trumpovoj inauguraciji. Iznad njegove slike projiciran je i natpis 'Heil Tesla'. Odgovornost za ovu akciju preuzele su britanska organizacija Led By Donkeys i njemački satirički Centar za političku ljepotu, poručivši da je povod akcije to što Musk svoje bogatstvo koristi kako bi promovirao ekstremnu desnicu u Evropi. Organizacija se referirala na podršku koju je Musk uoči parlamentarnih izbora iskazao ekstremno desnoj Alternativi za Njemačku, a njemačka policija i sigurnosne službe najavile su istragu zbog korištenja protuustavnih simbola – ne od strane Elona Muska, već organizacija koje su izvele ovu akciju. Krajem prošlog tjedna, u jednoj bogatoj četvrti Berlina zapaljena su i do temelja izgorjela četiri Teslina automobila.

Sve to, uključujući i Trumpov 'infomercial', događa se u trenutku kada kompanija bilježi goleme gubitke, što je izazvalo toliku

zabrinutost da se i sam predsjednik Amerike odlučio aktivno uključiti u kontrolu štete dan nakon što je vrijednost dionice pala za 15 posto, što je bio najveći jednodnevni pad u posljednjih pet godina. Vrijednost dionice Tesle od Trumpove inauguracije u siječnju pa do sredine ožujka pala je za skoro 40 posto, a u Njemačkoj je u veljači ove godine prodaja auta bila za 76 posto manja nego godinu ranije. Ukupna tržišna vrijednost kompanije više se nego prepolovila u odnosu na povijesni vrhunac sredinom prosinca, kada je iznosila 1,5 bilijuna dolara. U prosincu je dionica dosegla rekordnu vrijednost od 479 dolara, da bi se sredinom ožujka stro-poštala na 222 dolara.

Analitičari investicijske banke JP Morgan značajno su smanjili prognoze za Tesline tržišne performanse, napisavši i da 'nikada nisu vidjeli da se išta slično dogodilo u povijesti američke automobilske industrije'. Sve su pripisali Muskovom političkom angažmanu, odnosno njegovom 'radu' u neformalnoj federalnoj instituciji Odjel za učinkovitost vlade (DOGE). Taj posao, navode bankari, 'izaziva kontroverze' u javnosti, a procjenjuje se da se zbog tih aktivnosti i osobno bogatstvo samog Muska smanjilo za stotinjak milijardi dolara.

I drugi analitičari tržišta navode kako je Muskov primjer bez presedana kada je u pitanju razina asocijativne isprepletenosti nekog brenda s imenom njegovog vlasnika, dok se za druge proizvođače automobila to najčešće ni ne zna. Neki od njih smatraju da su se najbogatiji i najmoćniji čovjek na svijetu do te mjere sljubili da će Musk uskoro postati tolika smetnja kompaniji da bi joj najpametnije bilo da ga se riješi. No Musk je umjesto toga uoči događaja na livadi ispred Bijele kuće najavio da namjerava donirati 100 milijuna dolara organizacijama povezanima s predsjednikom, povrh više od 290 milijuna koje je već donirao u predizborno vrijeme. Otkada je uspostavio DOGE, za koji se nedavno pohvalio da njegovi zaposlenici rade 120 sati tjedno, Musk je proveo masovno otpuštanje zaposlenika u federalnim institucijama i ugasio niz državnih agencija. Budući da sve to radi bez nužne potvrde Senata i bez poštivanja propisane procedure i transparentnosti, sredinom ožujka državni odvjetnici 14 saveznih država podnijeli su protiv njega tužbu zbog kršenja ustava.

Anketa koju je 16. ožujka objavio NBC News pokazala je pak da su Amerikanci podijeljeni oko aktivnosti koje provodi DOGE, pa je tako njih 46 posto reklo da je postojanje takve institucije 'dobra stvar', 40 posto

ih smatra da nije, a 13 posto ne zna. S druge strane, 51 posto ispitanih ima negativno mišljenje o Musku, a suprotno prvom odgovoru većina ispitanih (56 posto) smatra da bi federalna vlada trebala raditi više, a ne manje, kako bi odgovorila na potrebe ljudi, dok samo 21 posto negativno gleda na radnike federalnih institucija.

Protesti protiv Tesle odraz su evidentno rastućeg revolta prema Muskovim političkim aktivnostima, s jasnim ciljem ugrožavanja poslovanja kompanije. Jedna od organizatorica protestnog pokreta VALERIE COSTA izjavila je za televiziju Democracy Now! da je cilj tih protesta udariti na profit Elona Muska. 'Svaki dolar koji ide Tesli povećava njegov profit, a što više zarađuje, to više ima i utjecaja na vladu i na ostatak svijeta. Kupio je sebi ulaz u Bijelu kuću, kupio je i Twitter kao platformu za širenje svojih laži. S obzirom na fašističko preuzimanje naše vlade, ono što se može napraviti jest preseliti novac iz Tesle u druge kompanije', rekla je Costa, pozivajući institucionalne i druge investitore da bojkotiraju Muskovu kompaniju. Jedan od najdugovječnijih investitora u Teslu, CHRISTOPHER TSAI, izjavio je nedavno da je tržište očigledno negativno reagiralo na Muskovo uključivanje u politiku i da se nada da će to uključivanje 'biti kratkog vijeka', a američki mediji javljaju da su čak i članovi upravnog odbora Tesle u posljednja dva tjedna prodali dionice svoje kompanije vrijedne oko 100 milijuna dolara.

S druge strane, neki analitičari navode i da pad vrijednosti dionica Tesle nije uzrokovan samo Muskovim političkim angažmanom već i prepolovljenim brojem narudžbi u Evropi i Kini. Isto tako, Trumpove uredbe, poput one koja se odnosi na ograničavanje prodaje električnih automobila u SAD-u i uvođenja carina Kanadi i Meksiku, ne idu na ruku Teslinoj profitabilnosti. Trumpova najava da će od Ministarstva pravosuđa tražiti da se prosvjednici protiv Tesle progone kao teroristi u pravnim se krugovima uglavnom shvaća kao prijetnja praznom puškom s obzirom na to da čak ni vandaliziranje autosalona, a kamoli mirni protesti koji su zaštićeni ustavom, ne potpadaju pod definiciju terorizma. S druge strane, nije uputno ni uzdati se u institucije koje sve više preuzima Trumpov pokret, naročito kada se zna da one nisu reagirale na slučaj ultrakonzervativne republikanske zastupnice MARJORIE TAYLOR-GREENE, koja je zatražila da državno odvjetništvo i FBI istraže proteste protiv Tesle kao mogući 'domaći terorizam'. Taylor-Greene, naime, posjeduje dionice Tesle pa je time prekršila etičke standarde Kongresa jer se radi o sukobu interesa, no nije joj izrečena nikakva sankcija. ■



Njujorčani protestiraju pred Teslinim salonom na Manhattanu (Foto: Michael Nigro/Sipa USA/PIXSELL)

INTERNACIONALA

Caru carine

Uvođenjem carina Trump pokušava podići proračunske prihode, ojačati američku proizvodnju te slabljenjem dolara poništiti Nixonovo ukidanje zlatne podloge. Ako njegova riskantna igra uspije, SAD će se jeftinije zaduživati, više izvoziti i manje uvoziti

PRVA dva mjeseca drugog mandata predsjednika SAD-a DONALDA TRUMPA obilježena su i carinskim ratovima, koje vodi kako protiv američkih suparnika i rivala poput Kine, tako i protiv onih koji su bili uvjereni u to da su u vječnom savezništvu s Washingtonom (Kanada, EU). Trump carine najavljuje, uvodi, povlači, odgađa, a sve što radi može se, iz njegove vizure, sveći pod zajednički nazivnik prema kojem svi iskorištavaju SAD (dapače, EU i postoji zbog toga), a sada će on to carinama dokinuti. Interesantan je već i taj stav da je globalno najmoćnija država globalno iskorištavana. Kratki i ne nužno potpuni pregled Trumpovih carinskih aktivnosti kaže da je uveo 25-postotna carine na čelik i aluminijske proizvode od 12. ožujka, a ista bi carina mogla biti uvedena i na bakar. Uvedene su 25-postotna carine na robu koja se uvozi iz Kanade. One se djelomično primjenjuju, na potašu (kalijev karbonat), naftu i plin uvedena je 10-postotna carina. Carina na robu iz Kine je povećana s deset na 20 posto i ona se primjenjuje. Carinska stopa od 25 posto uvedena je na svu robu iz Meksika, primjenjuje se djelomično, a u cijelosti bi se trebala primjenjivati od 2. travnja. Europskoj uniji također su najavljene carine od 25 posto (od 1. travnja) i trebale bi obuhvatiti robu (čelik, poljoprivredni proizvodi, potrošačka dobra) u vrijednosti većoj od 23 milijarde eura. Unija je na to odgovorila planom uvođenja carina u nešto manjoj vrijednosti koja bi se odnosila na burbon, traperice i druge proizvode. Na to je Trump najavio uvođenje carina od 200 posto na

vina, francuska i iz drugih zemalja, kako je napisao na društvenoj mreži Truth Social. I Kina i Kanada odgovorile su uvođenjem protucarina.

U Trumpovom načinu korištenja carine kao jedne od ključnih poluga njegove politike 'učinimo Ameriku ponovno velikom' nema ništa novo. Takvu politiku vodio je i u prvom mandatu (njegov sljednik JOE BIDEN ukinuo je samo dio tih carina), a još 1980-ih, kada je bio biznismen, zagovarao je uvozne carine kao sredstvo regulacije trgovine i osвете protiv stranih država za koje je i tada vjerovao da iskorištavaju Sjedinjene Države. Uvođenje carina u prvom mandatu rezultiralo je poskupljenjem niza roba i proizvoda u SAD-u. Godine 2021. tona čelika u SAD-u koštala je 1.855, u Europi 1.031, a u Kini 646 dolara. I ovaj carinski rat će plaćati, barem u prvoj rundi, i Amerikanci. Tax Foundation, organizacija specijalizirana za proučavanje poreza i državnih prihoda, objavila je da će uvođenje carina Kini povećati troškove prosječnog američkog kućanstva za 329 dolara godišnje. SAD godišnje uvozi robe u vrijednosti od 450 milijardi dolara iz Kine. U prvom je mandatu roba obuhvaćena carinama bila ciljana, sada su carine sveobuhvatne. Osim robe široke potrošnje, SAD uvozi strojeve i opremu koji se koriste u industriji pa će i proizvodni troškovi biti povećani. Carine uvedene Meksiku, iz kojeg SAD uvozi goleme količine poljoprivrednih proizvoda (dvije trećine povrća iz uvoza, oko 50 posto voća), američko bi kućanstvo mogle koštati i više, 435 dolara godišnje, a one Kanadi još 309 dolara. Ukupno, bez carina EU, 1.073 dolara godišnje po kućanstvu. Mnoge američke kompanije, među kojima je i Tesla ELONA MUSKA, glavne Trumpove sjekire javnog sektora, upozoravaju na štetnost carinske politike po američku ekonomiju. No Trump zna da batina ima dva kraja. Europski proizvođači vina, posebno francuski, već na samu Trumpovu objavu o uvođenju 200-postotne carine, zatražili su od Europske komisije da se dogovori sa SAD-om. Uvede li Trump 200-postotne carine propali bi brojni američki uvoznici i distributeri europskih vina koji zapošljavaju tisuće ljudi, a ništa bolje ne bi bilo ni europskim proizvođačima. EU godišnje izveze u SAD vina u vrijednosti od 4,5 milijarde eura.

Tri su jasna cilja koja Trump pokušava postići u toj velikoj geopolitičkoj igri. Po- dići prihod američkog proračuna, a prihod

su odavno manji od rashoda. Posljednji put bili su uravnoteženi na početku mandata predsjednika BUSHA ML., a rekordan minus, od skoro tri bilijuna dolara neto zabilježen je u posljednjoj godini Trumpova prvog mandata. Nadalje, cilj je natjerati američke kompanije da investiraju, posebno u proizvodnju, u SAD-u. U prvom mandatu ih je carinskom politikom pokušao natjerati da zatvore svoje tvornice izvan SAD-a. Treći je cilj natjerati administraciju da djeluje u skladu s njegovom ekonomskom politikom. Naravno, Trump carinama vodi politiku. Carine Meksiku uvedene su kako bi Meksiko pooštrio kontrolu granice i spriječio ulazak ljudi u SAD. Carine EU-u vjerojatno se mogu svrstati u komercijalnu kategoriju. Carine Kanadi dijelom se mogu svrstati u komercijalnu kategoriju, ali nemalim dijelom su mjera Trumpove politike pritisaka prema njemu željenoj 51. državi SAD-a. Kina je klasičan neprijatelj, dapače opasan rival, protiv kojega se bori svim sredstvima, osim vojnih. Lako je zamisliti da će carinskim ratovima Trump stvoriti ekonomske probleme ne samo u svijetu nego i u SAD-u. Naznake toga već se manifestiraju u smanjenom broju novootvorenih radnih mjesta i poskupljenjima. No, postoji mogućnost da Trump igra na nešto duži rok, odnosno da njegov riskantan plan postigne rezultat kakav on priželjkuje. U člancima objavljenim posljednjih tjedana portal Eurointelligence u svojim je analizama carinske politike pisao da na duži rok u carinskim ratovima pobjeđuje Trump.

Analizu njegove carinske politike, kao riskantne igre, objavio je i JANIS VARUFAKIS, a u središtu te analize nisu carine nego položaj dolara. Američka valuta je glavna globalna valuta koja SAD-u daje golemu moć i utjecaj. No, Trump smatra (i u tome nije usamljen) da strane države koristeći dolar kao rezervnu valutu slabe SAD. Naime, strane centralne banke kupujući dolar kao rezervnu valutu (i američke obveznice izražene u dolarima) ne dopuštaju korekciju vrijednosti dolara na niže, na ono što bi po Trumpu bila ispravna razina dolara koja bi omogućila oporavak i povećanje izvoza SAD-a i smanjivanje uvoza robe u SAD. Centralne banke prikupljaju dolare tako što SAD tvrtkama iz njihovih država uvezenu robu plaća tom valutom, a nakon toga dolar ne mijenjaju u lokalnu valutu. Trumpova logika je jednostavna – SAD uvozi previše zato što stranim zemljama omogućava goleme svote dolara. Istovremeno, golema ulaganja centralnih banaka u američke obveznice omogućile su SAD-u život na golemom deficitu. Trump strahuje, piše Varufakis, da bi američki deficit, prijeđe li određenu razinu, mogao dovesti do panike, strane banke će prodati sredstva denominirana u dolarima i pronaći neku drugu valutu. SAD će ostati 's uništenim proizvodnim sektorom, zastarjelim financijskim tržištima i nesolventnom administracijom', piše grčki ekonomist. Trumpov je cilj proizvesti ove godine globalni šok kojim će poništiti posljedice NIXONOVOG ukidanja zlatne podloge 1971. godine. Centralno mjesto u tome treba imati slabiji dolar koji će ostati glavna svjetska rezervna valuta, a SAD će se, u konačnici, jeftinije zaduživati, više izvoziti i manje uvoziti. Usput bi trebalo uništiti sve namjere o stvaranju još jedne rezervne svjetske valute, posebno u okrilju BRICS-a.

■ Tihomir Ponoš



KRATKO I JASNO

Patrijarhat guši Crnu Goru

Policija je odustala od prekršajne prijave povodom kolumne u kojoj zbog seksističkog komentara kritikujete profesora Univerziteta Crne Gore Aleksandra Stamatovića. Zašto?

Institucija je priznala grešku, što nije uobičajen javni postupak. Povukli su se vjerovatno da ne bi ispali smiješni, što je opet dobar simptom. Ima li što ljepše nego prepoznati određenu inhibiranost u policiji, koja napokon shvata na šta liči, pa pokušava da se sveđe na neku manje upadljivu formu od komedije. Na kraju su odlučili da poštuju evropske smjernice, da direktor pročita neko ekumensko saopštenje o miru u svijetu i slobodi govora, što je možda malo dosadno, ali radi za dobrobit zdravih odnosa u jednom poludivljem društvu.

Advokat Mitar Šušić tvrdi da se policija povukla nakon pritiska NVO-a koji su stali iza vas?

Advokat kojeg pominjete je odbornik MANDIĆEVE Nove srpske demokratije (Andrija Mandić ima titulu četničkog vojvode, op. a.). Profesor STAMATOVIĆ je bivši funkcioner Šešeljeve stranke. Pošto ta ideološka sorta uglavnom djeluje u trojkama, očigledno je da su našli trećeg u policiji, nekog voljnog da udari pečat na ovu hajku u pokušaju. Nisu se nadali tako jakom pritisku koji je uslijedio čim sam objavio vijest da me rođena država goni zbog pisanije. Pokazalo se još jednom da u Crnoj Gori postoji jedna vrsta gipkog i okretnog javnog mnjenja koje nastupa žestoko i uporno te pritiska institucije u ovakvim situacijama.

Stamatović ostaje gdje je i bio, Etički odbor Univerziteta koji je stao u njegovu zaštitu također. Idemo dalje za iste pare?

Za državne pare, preciznije. Ti ljudi su mahom dio tzv. slavske inteligencije koja je došla na red da naplati svoje silne istorijske zasluge. Riječ je nekad o ljutim mediokritetima, priučnim nastavnicima, nekad o vještima pozadincima, jastrebovima sa raznih katedri koji su svoje ideološke preokupacije krili i čekali trenutak slave. Mnogi su konvertirali u izbornim noćima, šupkali se bivšoj vlasti, da bi nakon litija izašli sa oreolom velikosrpskih mučenika. Što se tiče samog Stamatovića, taj je uvijek bio radikal, valjda je zato i ostao minorna politička figura. Ali postoji cijela armija vještijih igrača koji su razmješteni po silnim odborima i komisijama, teško ćemo ih se riješiti – i zato što su po mjeri agresivnog patrijarhata koji od vajkada guši Crnu Goru.

■ Dejan Kožul



Trump i Howard Lutnick, američki državni tajnik za trgovinu (Foto: Pool/ABACA/PIXSELL)

Krvavi danak korupciji



U požaru u de facto ilegalnoj diskoteci u Kočanima poginulo je 59 mladih i djece. Makedonci su izašli na ulice tražeći da se vlasti obračunaju s korupcijom. Ova tragedija nije iznimka, ističe antropolog Goran Janev

Fotografije poginulih u noćnom klubu (Foto: Valdrin Xhemaj/Reuters/PIXSELL)

NAKON što je u ranim jutarnjim satima prošle nedjelje u makedonskom gradu Kočani izbio požar u diskoteci Pulse u kojem je poginulo 59 mladih ljudi i djece, a još 155 osoba je ozlijeđeno, Makedonci su izašli na ulice tražeći od vlasti da se obračuna s korupcijom i isporuči pravdu za poginule. Održani su protesti u Skoplju i u Kočanima, gdje su građani zgradu općine zasuli jajima i demolirali drugi lokal istog vlasnika. Protestirali su i pred tužilaštvom i sudom nakon što je premijer HRISTIYAN MICKOSKI potvrdio da je lokal imao falsificiranu dozvolu za rad. Klub, koji je ranije bio skladište, izgrađen je od zapaljivih materijala, nije imao protupožarnu zaštitu ni izlaz za nuždu, ali su unatoč tome te noći korištena pirotehnička sredstva. Prive-

den je bivši ministar gospodarstva KRESHNIK BEKTESHI čije je ministarstvo izdalo lažnu dozvolu, te još 20-ak ljudi, uključujući državne dužnosnike i službenike te menadžera kluba, dok je gradonačelnik Kočana podnio ostavku. Novosti su o mogućim posljedicama ove nesreće razgovarale s GORANOM JANEVOM, profesorom na Institutu za sociološka, politička i pravna istraživanja Sveučilišta sv. Ćiril i Metod u Skoplju, koji nam je rekao da ovaj događaj, koliko god bio tragičan, nije iznimka već još jedna kulminacija odnosno 'danak u krvi korupciji i neuređenom sistemu'. Navodi slučaj od prije 15-ak godina, kada je potonuo brod u Ohridskom jezeru, uslijed čega su se utopili bugarski turisti, i požara montažne bolnice u Tetovu u vrijeme pandemije Kovi-19, kada je poginulo 14 ljudi. Ni za jedan od tih događaja nitko nije odgovarao.

— Nekažnjivost je sveprisutna, ne samo oko pitanja sigurnosti, već i u vezi potpuno divljeg urbanizma u Skoplju, gdje relevan-

tne institucije konstantno upozoravaju da protupožarne službe zbog preizgrađenosti neće moći intervenirati ako izbije požar – kaže Janev.

On smatra da bi se u ovom slučaju konačno mogao dogoditi nekakav sudski epilog, ako ništa onda zato da vlast zaštiti samu sebe, no ne vjeruje da u zemlji postoje političke snage koje bi mogle pokrenuti dubinske promjene.

— Prije desetak godina imali smo masovne proteste protiv vladajućeg VMRO-DMPNE-a, koji je i sada na vlasti, kada su procurile snimke ilegalnog prisluškivanja koje su pokazale da je čitavo sudstvo bilo u službi vladajućih. No kada su na vlast došli socijaldemokrati ništa se nije promijenilo. Nijedna partija više nema kredibilitet da mobilizira društvo, a međusobna prepucavanja stranaka ubila su ideju nezavisnog građanskog prostora. Građani više nemaju povjerenja u nezavisnost civilnog društva i medija. Neformalni odnosi koji su se ranije temeljili na srodstvu ili etnicitetu transformirali su se u partijske, stranke su sada brokери tih neformalnih veza i zbog toga je sve po vertikali potpuno korumpirano – kaže Janev te dodaje kako se Makedonci kao društvo 'desetljećima opterećuju pitanjima kao što su ime države i sporovi sa susjedima, dok im se pred nosom urušava društveni poredak'.

On smatra da, unatoč pozivima na promjenu sistema, u društvu 'ne postoji jasno artikulirana svijest o tome da su sve to posljedice jedne užasne tranzicije u kojoj se kapitalistički poredak uspostavio kao neregulirana pljačka i potražnja za profitom'. Navodi kako na čitavom Balkanu nije bilo institucionalnog odgovora na privatizacijsku pljačku, nisu se kontrolirali tokovi kapitala niti se uspostavila ikakva zaštita radništva, dok je sve lijevo i progresivno odbačeno. I događaj u Kočanima je posljedica toga, ističe Janev, 'jer ovaj klub je tako radio godinama. Mislim da je ovo kriza autoriteta institucija i znanja općenito. To su globalni trendovi, ali kod nas su posljedice gore zato što nemamo uspostavljene mehanizme koji bi štitili prava građana'. Dodaje da ni packe zbog korupcije koje Sjeverna Makedonija dobiva od Evropske unije više nemaju nikakvu težinu.

— Nakon promjene imena zbog sukoba s Grčkom i ponovne odgode pristupanja zbog spora s Bugarskom, entuzijazam za pristupanje EU-u zamijenilo je nepovjerenje da Evropa nudi bilo što što bi bilo principijelno – zaključuje naš sugovornik.

■ Tena Erceg

PERSONA NON CROATA

Foto: La Republica/Reuters/PIXSELL



Peruanski ribar MAXIMO NAPA pronaden je živ nakon 94 dana provedena na oceanu. Njegov maleni ribarski brod je zbog vremenskih prilika i morskih struja izgubio rutu. Oficir lučke kapetanije rekao je da je Napa bio u šoku, ali u dobrom fizičkom stanju. Ovaj 61-godišnjak je medijima kroz suze ispričao kako je preživio jedući žohare, ptice i kornjaču. 'Nisam želio umrijeti zbog svoje majke. Imam dvomjesečnu unuku. Za to sam se držao. Svaki dan sam mislio na svoju majku', rekao je Napa nakon što je otpušten iz bolnice.

■ J. B.

Izrael opet masovno ubija

PREKRŠIVŠI 18. ožujka primirje uspostavljeno u siječnju, Izrael je prema izvještajima u jednom danu zračnim napadima na Gazu ubio više od 400 ljudi. Nepoznato je koliko njih su pripadnici Hamasa – spominje se nekoliko ubijenih vođa – no oko

dvije trećine čine žene i djeca. Osumnjičeni za ratne zločine na čelu vlade Izraela, BENJAMIN NETANJAHU, tvrdi kako krivica za nastavak pokolja Palestinaca leži na Hamasu, i to zato što je odbio osloboditi preostale izraelske taoce. U stvarnosti, Izrael je već prije nekoliko tjedana prekršio izvorno dogovorene uvjete. U sklopu prve faze primirja Hamas je oslobodio 33 talaca, dok je Tel Aviv u zamjenu oslobodio oko 1.900 palestinskih zatvorenika te dopustio ulazak humanitarne pomoći u Gazu. Bilo je dogovoreno i da se izraelska vojska povuče iz koridora Philadelphija, ali je to Izrael odbio provesti. Po isteku prve faze, okončane 1. ožujka, bilo je predviđeno da Hamas počne oslobađati preostale taoce, a Izrael započne povlačenje iz Gaze, što je navodno trebalo okončati sukob. Umjesto pregovora o drugoj fazi, Izrael je iznova blokirao dostavu pomoći, a sada i započeo bombardiranje. U odluci o nastavku pokolja ulogu vjerojatno igra više elemenata. Tu su, primjerice, sitni interesi izraelskog premijera, koji pošto-poto želi ostati na vlasti. Opstanak vlade i skoro izglasavanje proračuna ovisi o ekstremnoj desnici, još ekstremnijoj no što je sada i sam Netanjahuov Likud, a ti ekstremisti traže nastavak rata. Netanjahu pokušava i smijeniti šefa obavještajne službe Šin Bet, što mnogi smatraju protuustavnim. Stoga se, navodi analitičarka MAIRAV ZONSZEIN, bombardiranjem Gaze vjerojatno nastoji skrenuti pažnja s tih unutarnjih sukoba.

Sjedinjene Države bile su unaprijed obavještene o posljednjim izraelskim napadima te ih očito odobravaju. Taj potez je u suprotnosti s proklamiranim namjerama TRUMPOVE administracije o završavanju ratova. Zonszein ističe kako je razlog SAD-ove podrške vjerojatno u cilju pritiska na Hamas kako bi preostale taoce oslobodio pod izraelskim uvjetima – odnosno, bez povlačenja iz Gaze. No osim što su i same obitelji preostalih šezdesetak talaca izrazito protiv nastavka bombardiranja, nije jasno ni zašto bi se Hamas odrekao svoje posljednje preostale karte. U široj slici, Izrael je u posljednjih šesnaest mjeseci ubio pedesetak tisuća ljudi a nije ostvario službene ratne ciljeve – povratak svih talaca i uništenje Hamasa. Premda spomenuta analitičarka *think thank* International Crisis Group navodi kako Trumpov plan o etničkom čišćenju Gaze malo tko uzima ozbiljno, istovremeno ističe kako mnogi u izraelskom establišmentu misle da mogu slobodno nastaviti bombardirati Gazu, 'a da će Palestinci nekako nestati'. Izrael je upravo najavio kako će za svakog ozlijeđenog taoča uzvratiti pripajanjem dijela Pojasa Gaze, a nedavno je i odbio prijedlog Arapske lige koji uključuje obnovu Gaze te pravo Palestinaca na ostanak i vlastitu državu. Iako je Hamasov funkcionar BASEM NAIM krajem veljače potvrdio kako je organizacija spremna odustatu od upravljanja Gazom, Izrael očigledno preferira rat i ubijanje. Nakon Amnesty Internationala i Human Rights Watcha, koji su krajem 2024. Izrael optužili za genocid odnosno genocidna djela, prošlog je tjedna isto napravila i UN-ova Komisija za okupirane palestinske teritorije. Objavljeno je i kako se Izrael i SAD raspituju jesu li Sudan, Somalija ili Somaliland voljni prihvatiti Palestince koji bi bili raseljeni iz Gaze – što, također, podsjeća na najmračnije epizode prošlostoljetne povijesti.

■ Jerko Bakotin

Digitalna banalnost zla

Poremećena vizija Trumpove 'Gaza Rivijere', AfD-ovi spotovi s lijepim plavokosim Nijemcima i opasnim tamnopusim imigran- tima – umjetnost koju stvara UI je stereo- tipna i banalna, ali baš zato je postala glavno estetsko oružje ekstremne desnice

KADA je ono prдавne 2022. odjeknuo boom umjetne inteligencije, u novinskim redakcijama i opinionmejkerskim ordinacijama upalili su se alarmi: je li ovo kraj političkih kampanja kakve smo poznavali? Ulazimo li u eru *fake newsa* na steroidima? Nastupa li doba *deepfake* fotografija i videa u kojima više nitko neće razlikovati stvarnost od simulacije, laž od istine, činjenice od prevare? Tri godine kasnije i tri godine desnije – međutim – stvari izgledaju bitno drugačije.

Kod nas, recimo, umjetnom inteligencijom se nešto ambicioznije poigrala jedino stranka Možemo! Uoči prošlogodišnjih evroparlamentarnih izbora predstavili su Nitkolinu, 'prvu hrvatsku AI političarku'. Digitalno skrojena po mjeri publike Možema – mlada, pametna, urbana – Nitkolina je onda na svom Instagram profilu objavila par slika i videa. Malo se zalagala za etično korištenje umjetne inteligencije, malo je zbijala loše šale na račun političke konkurencije, malo je i zasvirala: dobili smo tako par pjesama koje bi trebale zvučati kao *ono što mladi slušaju*, dok su tekstovi govorili o tome kako će GORDAN BOSANAC otići u Bruxelles i o tome kako ćemo se 'u Europi založiti' / da Hrvatska u prugu mora uložiti'. Umjetnički dojam, ako mene pitate: krindž

i jao i transfer blama. Problem je, međutim, u tome što mene nitko ništa ne bi trebao pitati. Jer estetika umjetno generiranih slika, sada već prepoznatljiva – odbojno lijepi ljudi, zasićene boje, dramatični snopovi svjetlosti, hiperrealizam koji donosi i više i manje od stvarnosti – namijenjena je nekima drugima.

Ili je tako barem na zapadu. Za razliku od Hrvatske, tamo je generativna umjetna inteligencija postala omiljena alatka ekstremno desnih stranaka. Na istim onim evroparlamentarnim izborima, ali u Francuskoj, tri tvrdo nacionalističke partije jedine su strateški koristile umjetnu inteligenciju u svojim kampanjama. U Italiji, prednjačila je Lega MATTEA SALVINIJA. Njemački postfašisti iz Alternative für Deutschland na nedavnim su parlamentarnim izborima izazvali skandal UI-spotom u kojem se izmjenjuju kadrovi lijepih, nasmijanih, plavokosih Njemica i Nijemaca s kadrovima opasnih tamnopusim imigranata, uz završno pitanje glasačima: želite li pristojnu gradsku tržnicu ili tržište droge? Američki *magaši* pritom su nenadmašni, a šeranje umjetno-inteligen- tnih klipova postalo je omiljena zabava DONALDA TRUMPA i ELONA MUSKA. I dok je možemosica Nitkolina zaglavila na predizbornim marginama, među ekstremnim desničarima umjetna inteligencija sjajno funkcionira. Ono što je ključno: funkcionira usprkos tome što nije istisnula stvarnost 'pravih' fotografija i video-klipova. Štoviše, funkcionira baš zahvaljujući vlastitoj karikaturnosti. Kako to, zašto to?

DAN BROOKS, komentator New York Timesa, enigmom pokušava riješiti gledajući onaj grozomorni Trumpov video o 'Gaza Rivijeri'. Sigurno ste ga i vi vidjeli: poremećena digitalna vizija luksuznog *resorta* u prethodno raseljenom pojasu Gaze, s Trumpom i NETA-NJAHUOM zavaljenima u ležaljicama, jahtama, palmama, bradatim orijentalnim plesačicama i dolarima koji padaju s neba uspjela je zblanuti čak i one koji su oguglali na trampističku strategiju permanentnog medijskog šoka. Bizarno, bešćutno, bolesno: upravo u tome je i poanta, kaže Brooks. Ovaj spot najbolje utjelovljuje 'novi žanr kompjuterizirane ironije' koja postaje dominantna poetika ekstremne

desnice. Nije to više ona staromodna ironija kojom – kako su nas učili u školi – govorimo suprotno od onoga što zapravo mislimo, nego skliska, nestabilna, ambivalentna ironija koja figurativno znači točno ono što doslovno govori, ali na neki drukčiji način, koji se nikada ne objašnjava. Nije da nije, a nije ni da nije: Trumpov video istovremeno je toliko sumanut da ga ne možete uzeti ozbiljno i toliko pretjeran da sasvim precizno sažima sve što Trump predstavlja, onkraj satire, onkraj ismijavanja. I ne radi se o tome da Trumpovi pristaše nisu svjesni koliko je ideja Gaza Rivijere na svim razinama – estetskoj, etičkoj, političkoj – zapravo loša, kaže Brooks, 'nego su itekako svjesni da drugi ljudi misle da oni ne shvaćaju da je loša, pa se igraju tom percepcijom. To je *punk rock*, kič, trolanje – umjetnost stvaranja nečega toliko glupog da ostali pripadnici tvoje subkulture to doživljavaju kao pametno'. A što s onima izvan subkulture? Baš ništa: 'Ako djeluje kao da je video smišljen da otuđi one koji se s njim već ne slažu, to je zato što mu je jedna od funkcija naglasiti da njihova podrška više nije potrebna.'

U redu, shvaćamo: desnica je otkrila poetičku formulu kojom ljevicu i liberale provocira, lišivši ih unaprijed protuotrova. Ali zašto joj za takvo nešto treba upravo umjetna inteligencija? ROLAND MEYER, profesor digitalne kulture i umjetnosti iz Züricha, u eseju 'Prave emocije' nudi nekoliko odgovora. Generativni programi su, objašnjava, 'strukturno nostalgični', oni su skloni populističkoj estetici i počivaju na vizualnim klišejima, a sve to – u osnovi – zato što su istrenirani na beskrajnom arhivu komercijaliziranih, stereotipnih i kičastih slika kakvima je internet preplavljen. Tendencija prema desnoj ideologiji upisana je tako u samu logiku umjetne inteligencije, tehnologije budućnosti koja se, paradoksalno, hrani idealiziranim prikazima imaginarne prošlosti. Toliko o perspektivi iz koje umjetna inteligencija stvara svoje slike. Ali da bi slika o umjetnoj inteligenciji bila potpuna, nju samu moramo staviti u klasnu perspektivu: tako barem tvrdi GARETH WATKINS, komentator New Socialista, koji u članku 'Umjetna inteligencija: nova estetika fašizma' podsjeća na to da je umjetna inteligencija prije svega nešto na što se ozbiljnim novcima okladila kapitalistička klasa, u našim medijima

poznatija pod imenom investitori. Njihova je investicija, međutim, daleko od sigurne. Postoje zato snažni poslovni interesi da se umjetna inteligencija poveže s političkom moći, dok su sami predstavnici industrije u ovom trenutku spremni sklapati bilo kakva savezništva radi vlastitog opstanka, pogotovo nakon što im se programom DeepSeek narugala kineska konkurencija.

Klasna perspektiva pritom postaje interesantnija onda kada se pogled skrene s kapitalista i okrene prema radničkoj klasi. Ono što umjetna inteligencija obećava, naime, preuzimanje je do jučer naizgled sigurnih poslova dizajnera, muzičara, *copywritera*, animatora, medijskih autora i svih ostalih kreativaca koji nisu 'pravi radnici', nego su liberalni urbani *woke* hipsteri: predmet prezira i najdraža meta novih desničara. Eto dakle što umjetna inteligencija donosi desnici: ona, sasvim jednostavno, 'omogućava svojim gledaocima da zamišljaju vlastite neprijatelje kako ostaju bez posla'. A poslove im – da trijumf bude potpun – oduzima stvarajući umjetnost koja je, prema svim kriterijima kreativno-klasnih neprijatelja, nepodnošljivo loša, isprazna i banalna. 'Imaginarij umjetne inteligencije je sranje', kaže Watkins, 'ali to je njen glavni adut u očima desnice. Kada bi umjetna inteligencija bila sposobna da stvara formalno razradenu, iznenađujuću i nadahnutu umjetnost, oni je ne bi htjeli.' U pozadini opsesije kičem i hiperbolama generativne umjetnosti, zaključuje, titra tako osnovna desničarska vrijednost: politička okrutnost. Koja je, možemo dodati, ionako samo emocionalno ruho ideologije zasnovane na socijalnom darvinizmu, pravu jačega i gaženju slabijih.

Suočena s digitalnom estetikom političke okrutnosti, ljevica je za sada paralizirana. Watkins kaže da bismo se Gaza Rivijeri i sličnim perverzijama s ruba umjetno-inteligen- tnog razuma trebali naprosto rugati. Ali ako su desničarima one dobre upravo zato što su loše, kakva korist od ismijavanja? ANNEKATHRIN KOHOUT u Tageszeitungu upozorava da ne smijemo zaglaviti u teoretiziranju dok desnica 'osvaja vizualni svijet 21. stoljeća'. Ali kada Kohout tumači što bismo trebali raditi, umije reći samo da bismo trebali biti 'inovativni'. Kod nas, Možemo! je inovativno preduhitrio hrvatsku desnicu na terenu kompjuterski generiranih slika. Ali šta time dobivamo ako je njihovoj političkoj publici nesretna Nitkolina krindž i jao i transfer blama?

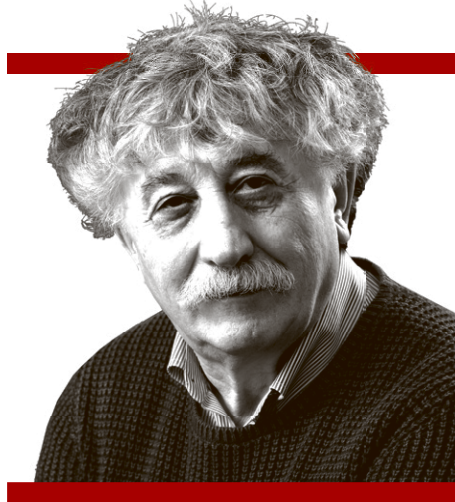
Nemam rješenje, nemojte me krivo shvatiti. Uostalom, tko sam ja naspram uvaženih kolegica i kolega iz vodećih zapadnih medija? I što su Novosti naspram New York Timesa ili Tageszeitunga? Možda – samo možda – bismo se ipak trebali vratiti osnovama. Ako je ideologija desnice socijalni darvinizam, onda ljevica ne može ponuditi ništa osim solidarnosti: ako estetika socijalnog darvinizma počiva na okrutnosti, onda ljevica treba ponuditi nešto što je okrutnosti suprotno. Mislim na ono o čemu pjeva SARA RENAR u svojoj novoj pjesmi 'Nježne riječi': 'Trebaju nam nježne riječi / za grube godine.' Mislim na onaj 'nježni put' kojim je krenula DORA ŠUSTIĆ kada se, krajem 2023., susrela sa seksizmom domaće književne scene na festivalu Vrisak, pa odbila da se sa svojim oponentima oštro konfrontira i radije odabrala feminističku ideju 'radikalne mekoće'. Mislim i da ništa od svega toga nije dovoljno: neće zamijeniti organizacijsku nemoć ljevice, neće mnogo značiti u srazu s bogatim investitorima, možda neće pomoći ni da banalna umjetnost umjetne inteligencije već sutra ne otme angažmane i poslove Sari, Dori i ostalim umjetnicama. Ali od nekud treba krenuti. Možda – samo možda – je upravo *nježnost* početna točka otpora okrutnim digitalnim vizijama novih fašista. ■



Scena iz spota 'Gaza Riviera' koji je Trump podijelio na društvenim mrežama (Foto: Truth Social/Screenshot)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Južno dvorište



PIŠE Sinan Gudžević

'Južno dvorište' je čarobna antologija jedinstvenog pjesnika Lucića. Pjesmama iz nje Lucić je stao uz bok Slamnigu, Paljetku, Dragojeviću, Vešoviću, Brani Petroviću i Koviću. Lucićeve pjesme mogu se još i pjevati, i mogu, po pjevnosti, stati uz parodije koje je Predrag pjevao ustrempljujući se na pjevne originale i političke plagijate

PROŠLE jeseni je izdavačka kuća Ex libris iz Rijeke objavila izabrane pjesme PREDRAGA LUCIĆA u dvije knjige pod naslovom 'Južno dvorište'. Pjesme je izabrao i priredio pjesnik i prevodilac DAMIR ŠODAN, Lucićev prijatelj od rane mladosti. Šodanov izbor čine pjesme koje je više ljudi nazvalo 'ozbiljne', čime se označava da je izvan izbora ostao pjesnikov golemi opus satiričnih pjesama i sila njegovih parodija na slavne i poznate pjesme, opus kojem nema ravna u svijetu.

Izbor koji je priredio Šodan obuhvatio je i dvije ranije objavljene zbirke: 'Ljubavnici iz Verone' i 'Mjesec iznad Splita'. Obje se nalaze u prvoj knjizi. Ostale pjesme nisu objavljivane. Ako koja negdje i jeste, ostala

a za njega sam znao, nešto sam ga malo i čitao. Vojo Šindolić, ZORAN KIZA LAZOVIĆ i Lucić su se u Beogradu *družili*. Povratni glagol 'družiti se' u Beogradu je tada imao značenje ozbiljne aktivnosti. Pjesme iz drugog toma 'Južnog dvorišta' pouzdani su dokumenti Lucićevih druženja iz tih godina. Uz datume i mjesta, koje je bilježio uz pjesme, vidi se da je on za studentskih dana u Beogradu posve živio u pjesničkom zanosu. Za primjer neka posluže pjesme pisane 14/03/1985. Jedna je nastala u Beogradu, u Niške's Roomu, u rano jutro, to je prva 'Poem for Niške', a četiri naredne nastale

Predrag Lucić u Pomorskom muzeju u Budvi, 3. avgusta 2003.
Foto: Sandra Lucić



je neprimijećena. Te ostale su upotpunile sliku o Luciću pjesniku. One su komadi na amfori koji su nedostajali. Komad dna i obadvije drške. Ta je cjelina takva da šokira onoga koji je mislio da je upoznao sve što je pjesnik Lucić napisao. Posebno se to može reći za drugi tom ovoga izbora. Blizu 450 pjesama (u objema knjigama) pisanih od osamdesetih naovamo kazuju o pjesniku koji je dovodio sebe do izraza ne trudeći se da to objavljuje svijetu. Za mene je, da ne okolišam, neshvatljivo da je takav pjesnik živio u Beogradu, a da ga nisam znao. Još je sumanutije što se iz datuma uz pjesme vidi da je on prolazio ulicama kojima sam u to vrijeme i sam prolazio, svraćao u kafane u koje sam navraćao i sam, a ja ga ne samo što nisam poznavao, nego ga vjerovatno nikad nisam ni vidio. Nisam znao ni da postoji. A skoro da nije bilo pjesnika u Beogradu koga nisam znao. U to vrijeme sam u uredništvu Književnih novina bio zadužen da biram stihove za objavljivanje. Sila svakojakih pjesmotvoraca tada je dostavljala svoje pjesme uredništvu, neki su ga znali i opsjedati. Bilo ih je raznih. Jedan se obavijestio da je jedan moj rođak nezaposlen, pa mi je poručio da će ga zaposliti, ako mu samo objavim pjesmu. Jedan drugi je u hipotetičku zahvalnost htio da mi pošalje u Beograd kacu sira. Tada je bilo dosta književnih listova, dosta se i čitalo, a znalo se da se pjesnik može pročitati samo ako svoje pjesme objavljuje. Predrag Lucić se nije trudio da svoje donosi pjesme na ogled, pisao ih je i nije ga bilo briga da ih objavljuje. On se tada u Beogradu družio sa pjesnikom VOJOM ŠINDOLIĆEM, koga nisam poznavao,

su za vožnje auto putem, *highway* Beograd – Zagreb. Oznake na engleskom upućuju na tadašnju lektiru i muziku, beat poeziju i rock. Pjesme su kako koja, raspašojске, bestemijanske, pijanske i egzaltirane. Kao ova, naslovljena 'Miljakovac – polijećemo':

Vojo
Jebem ti boga
Što si mi dao papir
Pa sada Grabim Jugom
Truckam se i pišem

A mogao sam za to vrijeme
Zaratiti s mrskim neprijateljem
Pobjedonosno ući u djetinje strahove i mòre
Mogao sam postati
Srpski akademik
Mogao sam popiti nešto
U Olimpijskom komitetu

Mogao sam posjeći
Sve začarane šume
Mogao sam se lijepo
Oprostiti od samoga sebe
I tako konačno postati Netko-i-Nešto

Vojo
Jebem ti boga
Što si mi dao papir
Pa sada
Idem
Idem
I idem
I namigujem Buddhi

Apostrofirani Vojo je Šindolić, nepreskočivi Lucićev drug iz beogradskih i kasnijih dana.

Iz bilješke uz pjesmu vidi se da autor za Zagreb putuje njemačkim kamionom, vjerovatno auto-stopom, i putovanje mu prolazi u pisanju, najprije oproštajnim pozdravom Beogradu (*Beograde/ Probudi se/ Ne zaspao nikad više*) pa završava kamionskim nježnim 'Haiku za svu moju braću' (*Napukle čaše očiju/ Sanjaju/ Ne rasanile se*).

Druženje sa Šindolićem se nazire iz mnogih pjesama beogradskog razdoblja. Proteklih dana smo se, poslije bezmalo 22 godine, opet našli u Dubrovniku SANDRA, životna družica Predraga Lucića, Vojo i ja. A 2. avgusta 2003. smo nas troje imenovanih zajedno sa Predragom Lucićem krenuli za Budvu. Ondje smo proveli dva vrela dana, a bogme i noći u razgovoru i obnavljanju uspomena. Dundo Vojo je opet društvo škropio beat tamjanom, a netjak DUJE se starao za jazz i blues. Drugog dana je BOŽO KOPRIVICA predložio da odemo u Pržno, u posjetu sestri DANILA KIŠA DANICI i njenom mužu KRSTU MITROVIĆU. Predrag je bio radostan kao da je sam Danilo bio s nama. Taj dan smo proglasili nezaboravnim i složili se 'da naš zaključak uđe u zapisnik'. Samo je stravni demon zvani Sutra znao tada da će Lucić poživjeti kratko, čak pola godine kraće nego Kiš.

'Južno dvorište' je čarobna antologija jedinstvenog pjesnika Lucića. Pjesmama iz nje Lucić je stao uz bok SLAMNIGU, PALJETKU, DRAGOJEVIĆU, VEŠOVIĆU, BRANI PETROVIĆU i KOVIĆU. Lucićeve pjesme mogu se još i pjevati, i mogu, po pjevnosti, stati uz parodije koje je Predrag pjevao ustrempljujući se na pjevne originale i političke plagijate. Traži se glas i dva svirala da zapjevaju pjesmu iz splitskog roditeljskog vremena 'Balegari ne vjeruju sreći':

Od knjižare do knjižare
S Hanom Lucić
Idem otac njojzin
Lijepomolim i dobrodanim
Pitam za glagoljsku početicu

Prodavačice
U knjižarskoj franšizi
Gledaju me bijelo bijelo bijelo
Kao da govorim
Bogati
Tom kažete glagoljicom

Kao da hodam s glavom
U oblacima bijelim bijelim
U oblacima bijelim
U koje je uklesana
Ta kažete glagoljica

Kao da sam u stripu
Kao da sam na tripu

Nema uha kojemu bi promaklo ovo nježno otac njojzin. Otac njojzin je zajedno sa njom krenuo da uči glagoljicu, pjesma je prepisana iz života. A pjevati bi se mogle mnoge *poesie giocose* iz 'Mjeseca iznad Splita', recimo one iz 'Vesele apoteke', recimo ova broj V: 'Uzročnik skepse':

Mrak-rana je ovo
Hercinom
Što ne liječi se nikako i ničim
Jer klinike za ontologiju nema
I nikad je neće ni bit.

Mala je ova rubrika za veliko 'Južno dvorište'. ■

ARIAN LEKA

More smo pretvorili u čudovište

Moru pristupam kroz prizmu migranata, koji se na našim ekranima pojavljuju tek nakon tragedija, a to njihovo brisanje novi je oblik ostracizma, moderna vrsta rasizma. Ipak, 'mare nostrum' se nije samo od sebe pretvorilo u 'mare monstrum' koje se hrani ljudima i guta čitave brodove. Mi smo to učinili

ALBANSKI književnik ARIAN LEKA po mnogočemu je specifična literarna pojava, kako u balkanskom, tako i u širem evropskom kontekstu. Svojom poezijom, pričama, esejima i romanima dubinski se i dosljedno bavi pitanjima migracija i iseljavanja, sa posebnim težištem na albanskom iskustvu, iz čega izvodi cijeli splet odnosa i prelomnih tačaka mediteranske kulture i povijesti. More je takođe jedna od opsesivnih Lekinih tema – ono se kroz njegovu književnost pojavljuje i kao prostor nade, ali i kao grobnica svih onih koji u potrazi za boljim životom završavaju na njegovom dnu. Leka u ovom razgovoru govori o albanskom iskustvu iseljavanja, književnosti u vremenu vještačke inteligencije, rodnom Draču te stvaranju kao neprestanoj i nesputanoj kreativnoj igri.

U 'Izabranim pjesmama' (Srebrno drvo & Treći Trg, Beograd, 2023.), vašoj posljednjoj knjizi prevedenoj na prostoru nekadašnje Jugoslavije, objavljeni su zapisi koji se u najdirektnijem smislu bave pitanjem migracija, izbjeglištva ili iseljavanja. Polazite najprije od iskustva albanskog naroda i njegovih odlazaka preko nesigurnih granica početkom devedesetih godina prošlog vijeka, u nastojanjima da se do mogu boljeg života, a povezujete to i sa pitanjem migracija danas, golemim bro-

jem ljudi koji lutaju svijetom u potrazi za svojom srećom, otjerani ratom i drugim nevoljama. Pitanje migracija jedna je od temeljnih tema i u drugim vašim knjigama. Na koji način vam je ta tema važna i zašto joj se neprestano vraćate?

Ovo izdanje se oslanja na odabrane fragmente mog obimnijeg djela 'Nijema mapa za utopljene' iz 2019., koje istražuje složene književne teme kroz spoj dokumentarnih hronika, poezije i proze na granici činjenica i fikcije. U njemu se prepliću trenuci iz mog ličnog i porodičnog života sa širim iskustvima Albanaca i čovječanstva, posebno u odnosu na more. Tema egzodusa nosi snažnu gravitacionu silu jer to nije samo bijeg ili odlazak s mogućnošću povratka. To je duboko raseljenje, čupanje iz korijena koje preoblikuje živote i pejzaže, poput zemljotresa, ali u društvu. Egzodus vidim kao fizičko kretanje i univerzalnu konstantu – metaforu života. To je putovanje. Već je samo rođenje mali egzodus, baš kao i mašta. Svakodnevno i u različitim fazama života doživljavamo male egzoduse, iz škole, društva, profesija. Život je beskonačan ciklus izlazaka i ulazaka, ritual prelaza. Čak je i smrt oblik egzodusa. Ti unutrašnji, manji odlasci pripremaju nas za onaj konačni. Vidim to kao neprekidni Veliki prasak, široku panoramu odlazaka: egzodus iz doma, egzodus iz ljubavi. U tom kontekstu, albansko iskustvo mi služi kao sočivo koje približava pomorska i mediteranska iskustva drugih naroda. Povijesno

gledano, Albanci su duboko pogodeni ovom silom izгона, što je očigledno iz njihovih masovnih odlazaka iz domovine. Knjiga prikazuje scene iseljavanja u tri registra, pri čemu ne odlaze samo očajni, već i oni boljeg društvenog statusa, noseći sa sobom dijelove svog identiteta: stubove, ukrase, nakit, heraldiku, porodične grbove, pa čak i cvijeće i životinje, sve što može biti iščupano, osim drveća, pejzaža i grobova. Iako je to knjiga o migracijama, onima izgubljenima na moru, migrantima i krijumčarima, ona takođe istražuje beskonačne oblike egzodusa: izlazak iz sebe i borbu da se sačuvaju korijeni dok se istovremeno sije sjeme Društvu. Trenutno pišem prozu o još jednom egzodusu, onom 'čovjeka tranzicije', periodu koji, paradoksalno, traje koliko i nekadašnji socijalizam.

Očevidno je iz vaših knjiga i eseja da je u pogledu postsocijalističke Albanije pitanje iseljavanja bilo jedna od najtraumatičnijih tačaka ovog društva. Zašto je tome tako i kako se uopšte iseljavanje poslije Hodžinog režima odrazilo na stvarnost albanske kulture?

Često čujem ljude kako govore o 'gvozdenoj zavjesi', ali zavjesa podrazumijeva nadu da će se jednog dana rastvoriti ili pasti. Albanija nije imala zavjese, samo betonske barijere i slijepe ulice. Rijetko u istoriji egzodusa postoji zabilježen masovni odlazak poput

onog koji se dogodio u Albaniji između 1990. i 1992. godine. Niko ranije nije vidio takve otmice brodova i pretvaranje bilo kakvog vozila u plutajuće prijevozno sredstvo. Čak su i kamioni s točkovima postavljeni na burad da bi se pretvorili u plovila. Posljedice tog egzodusa su poput cunamija koji dolazi nakon početnog potresa. Neposredne posljedice – nestaišice, izolacija i prekid veze s jezikom i kulturom – traju i dalje, čak i kad se ekonomski uvjeti poboljšavaju. Društvo ostaje rascijepjeno. Ono što je započelo kao radna migracija, evoluiralo je u odlazak obrazovanih, 'ostvarenih' pojedinaca koji tragaju za boljim prilikama, kao da se život uvijek može pronaći negdje drugdje, a ne u rodnom mjestu. Poput likova iz folkloru, mladi ljudi jure za hipotetičkom sudbinom, svojim 'kismetom'. Ovaj fenomen sada pogađa cijeli naš region. Možda to nije u potpunosti tačno, ali postoji osjećaj da naše zemlje funkcioniraju kao urgentna odjeljenja za zapadne nacije koje nude bolje uslove za život. Zato ova tema ostaje suštinski važan dio mog pisanja.

Čovjek je uzvičnik pred morem

Vezani ste svojom književnošću za kulturni prostor Mediterana, on je centralna pozornica vaših knjiga i o njemu ste mnogo pisali. Budući da ste rođeni u Draču, kako vas je taj prostor odredio i šta on znači za vas kao književnika?

Pisci često dijele iskustvo s endemskim, autohtonim biljkama. Mjesto mog rođenja oblikovalo je moj identitet i usadilo mi uvjerenje u lokalnu bliskost i kozmopolitizam malih prostora, prostora koje treba zaštititi, bilo da su ih osnovali starosjedioci ili oblikovali stranci. Moj svjetonazor o prolaznom i nesavršenom potekao je iz ovog primorskog grada. Postoji nešto posebno u mjestima gdje je more uvijek prisutno. U Draču, čovjek stoji licem u lice s morem, ali oni su suštinski različiti: more je prostrano i horizontalno, dok je čovjek uspravan, poput uzvičnika pred njim, posmatrač, onaj koji se divi. Ova dinamika duboko je uticala na moju maštu. Drač je služio kao pozornica za mnogo društvenih oblika, bio je i provincija i prijestolnica, i drevan i eksperimentalan, posebno tokom socijalističkog perioda. To je skriveni kutak mediteranskog mira, ali istovremeno i mjesto ritmičnog ponavljanja – propagandna izložba, sjedište prve apostolske hrišćanske zajednice i polazna tačka ateističke revolucije. To je paradoksalan grad, pun kontradiktornosti unutar svog uskog, ali blagorodnog prostora. Bogat je pjesmama o pejzažima, nostalgiji i ljubavi, ali mu nedostaju pjesme o hrabrosti. Sve to je intuitivno i instinktivno oblikovalo moje pisanje. Moj trajni dom, moja sigurna adresa, jesu moja sjećanja. Mnogi intimni aspekti mog života – šetnje, razgovori, pisanje, plivanje, muzika, ljubav – započeli su u tom gradu.

More je, kao što ste već naglasili, temeljna tačka vaše književnosti, ali ne radi se tu o moru kao nekom egzotičnom prostoru sunca i radosti. Za vas je more, dojmama sam, jedna sveobuhvatna metafora isprepletenosti slobode i ograničenosti, radosti i stradanja. Na jednom mjestu kažete da je *mare nostrum* postalo *mare mortuum* – kako to objašnjavate?

Pored emigracije, more kao trajna preokupacija je druga središnja tema u mom radu. Varijacije na ovu temu pojavljuju se u gotovo svim mojim knjigama, izražene kroz različite književne forme, posebno u knjigama 'Brod sna' (2000.) i 'Knjiga o moru'

(2009.). Svjesno sam nastojao izbjeći klišeje mediteranskih razglednica, birajući umjesto toga da prikazem ljudsku sudbinu onkraj zadržavajućih pejzaža – mimo zalazaka sunca i mirisnog ružmarina – i da istražim surove realnosti života na moru. Poslovi povezani s morem – mornari, ribari i drugi – daleko su od romantičnih. Moru sam pristupio kroz prizmu migranata, koji se na našim ekranima pojavljuju tek nakon tragedija, a to njihovo brisanje novi je oblik ostracizma, moderna vrsta rasizma. Spominjete more kao 'sveobuhvatnu metaforu', s njegovom veličanstvenom mediteranskom ljepotom i dvojnomo prirodom *mare nostrum* – *mare mortuum*. Ipak, *mare nostrum* se nije samo od sebe pretvorilo u *mare monstrum*. Mi smo to učinili. Mi smo ga pretvorili u čudovište koje se hrani ljudima i, čini se, najradije guta čitave brodove. U knjizi 'Nijema mapa za utopljene' suočavam se sa prizorima koje često odbijamo vidjeti: dramatičnom, mračnijom stranom mora. Mijenjamo televizijske kanale kada se na ekranima pojave tragične slike. One narušavaju našu udobnost i bude tugu, duboko ljudsku emociju od koje često zaziremo. Suočeni s tim prizorima, povlačimo se u svoje današnje pećine: domove, urede i *wellness* centre. Iznutra 'bojimo' te prostore 'dobrog života', uokvirujemo vedre slike mora, predstavljamo se kao sretni i nasmejani. Ipak, besramno je lako biti moralist i stalno govoriti o nestajanju ljudske empatije. Jesu li ikada postojali dani obazrivosti i razumijevanja? Zlatno doba ne postoji čak ni u dječjim udžbenicima povijesti. Prapovijesna su razdoblja nazvana po oružjima, alatima i nasilju – gvozdeno doba, bronzano doba.

Mač diktira, pero utiče

Iz vaših knjiga koje sam čitao doima se da bez obzira na sve okolnosti našeg vremena, sve ubrzane promjene i nemire koji vladaju, duboko vjerujete u misiju književnosti. Kako vidite njenu ulogu u savremenosti, tačnije, što u vama održava vjeru da riječ još uvijek ima neku snagu? Mnoge poslovice tvrde da je pero moćnije od mača ili da se napisano ne može izbrisati.

Rijetko u istoriji egzodusa postoji zabilježen masovni odlazak poput onog koji se dogodio u Albaniji između 1990. i 1992. Niko ranije nije vidio takve otmice brodova i pretvaranje bilo kakvog vozila u plutajuće prijevozno sredstvo. Čak su i kamioni s točkovi- ma postavljani na burad da bi se pretvorili u plovila



ti. Želim vjerovati u to, ali mačevanje nije moj omiljeni sport. Ovdje vidim himeru. Ne mislim to kao očajanje ni kao predaju svog mača-pera. Budimo realni: pisci više nisu 'tajanstveni tvorci zakona svijeta'. Danas ih više nalazim među 'književnim klericima' koji su dio procesije i njenih književnih liturgija, nego među onima koji se bune. Budimo jasni: mač diktira, dok pero utiče na čitatelja. Dolazim iz zemlje koja je živjela pod diktaturom, gdje je pero albanskog pisca, nažalost, radilo pod diktatom ideološkog mača. Politički pluralizam je bio zabranjen, a estetski pluralizam je izostajao, za razliku od onoga što se možda dešavalo u bivšoj Jugoslaviji. Talentirani albanski pisci pretvarali su svoja pera u mačeve, prikazujući socijalizam kao lijep i budućnost kao bajnu i pouzdanu. Ne sudim, ali lakše je pretvoriti pero u mač nego mač u pero. Nismo imali sreće da imamo KRLEŽU ili nekog poput KIŠA, koji je prošao kroz unutrašnji egzil. Književnost zadržava svoje značenje i moć, ali moramo izbjegavati stvaranje nove utopije diktirane perom.

Književnost je za vas i neprestana, nespurtana igra, prostor bez granica, nomadska priroda koja nadilazi svaku vrstu ograničenja i sužavanja prostora duha. Šta za vas znači taj stvaralački proces, šta vas potiče na pisanje?

Prva riječ koja mi pada na um jeste da za mene pisanje donosi 'stanje slobode'. Ali pisanje nije uvijek povezano sa stavljanjem riječi na papir. Ne uznemiravaju me periodi bez pisanja. Ostajem ista osoba kada ne pišem i to ne umanjuje moj osjećaj da sam pisac. Ono što sam napisao definira moje biće, a ne ono što obećavam da ću napisati. Sjedenje za stolom je običan čin. Ispred stola, na svojoj stolici, nisam kralj u svom kraljevstvu ili pisac, već sam u svojoj radnoj zoni, vraćam se na 'mjesto zločina'. Nije važ-

no pišem li, čitam, gledam slike, sjećam se, slušam muziku, besciljno zurim u zidove ili proučavam neki predmet. Pripremam se za pisanje. Proces pisanja rijetko je *hocus pocus*, ja sam *andante* osoba, koja se neprestano kreće i promišlja. Nemam specijaliziran radni prostor kod kuće ili drugo. Moj jedini 'kreativni studio' bio je spavaća kabina na brodu Iliria, gdje sam radio gotovo dvije godine. To se dogodilo samo jednom, prije 30 godina, i više se nije ponovilo. Danas pišem gdje god mogu. Često radim u tihim kaficima

Postoji nešto posebno u mjestima gdje je more uvijek prisutno. U Draču, čovjek stoji licem u lice s morem, ali oni su suštinski različiti: more je prostrano i horizontalno, dok je čovjek uspravan, poput uzvičnika pred njim – posmatrač, onaj koji se divi. Ova dinamika duboko je uticala na moju maštu

ma u Tirani – pola kaficima, pola knjižnica – koji su uređeni kao radni prostori za studente. Ta mjesta nude relativnu tišinu, poput koncertne dvorane u kojoj možete čuti kašalj, promrmljanu rečenicu ili žamor života. Ponekad pišem u autu, češće u autobusu, dok hodam, u svojoj glavi, koja briše više nego što pamti. Pravim bilješke gdje god mogu. Nekad su to fotobilješke, koje čuvaju trag onoga što želim kasnije napisati. Ponekad sam imao sreće da imam cijeli grad kao 'studio'. Često je to bio Drač; drugi put je to bila književna rezidencija. Započinjao bih knjige u Sarajevu, ali ih ostavio nedovršene u Kini, Beču, Pečuhu ili Hong Kongu. Prije nego počnem raditi, često se okružim fotografijama ili muzikom, ali ne tokom pisanja. Ovisan sam o slikama i zvucima. Jednom kada su objavljeni, ne vraćam se svojim rukopisima. Prije objavljivanja, čitam ih naglas. Povremeno, dobri prijatelji, koji su glumci, snimaju dijelove mojih priča ili pjesama, a slušanjem tih snimaka prepoznam gdje sam pogriješio. Jako pazim na jezik, izbjegavam arhaične riječi i radije biram savremeni vokabular. Želim da moji likovi govore prirodno, da čitatelji prepoznaju ko govori bez mog vođenja. Uživam u kombiniranju književnih žanrova i pisanju proze s pjesničkim elementima. Moj omiljeni radni period je blizu ponoći, kako jedan dan prelazi u drugi: to je kao okretanje stranica knjige. Napisao sam brojne stranice o svom rodnom gradu, ali uzimam samo ono što je suštinsko, ističući ono što dijeli s drugim gradovima, bez glorifikacije. Možda da bih nekoga zaštitio: njega ili sebe. Trenuci demotivacije su češći od trenutaka motivacije. Kao što kaže izreka: 'Noć je sat koji otkucava. Dani prolaze, a ne ja.' Ne tražim takozvanu inspiraciju, već podsticaj i rad, čekajući da uhvatim vrh svog talasa i zajašem ga. Pokušavao sam mnogo puta i često nisam uspio, ali je nemoguće da jednom ne budem pobjednik. ■

Zečji nasip (r: Čejen Černić)

(2025.)



PIŠE Damir Radić

Slabo pršti između dvojice protagonista

Da se desi kemija

Prava je šteta što erotska središnjica filma nije bolje postavljena

ZADNJIH godina broj filmova gej tematike jako se povećao, a ostvarenja te vrste postala su vrlo vidljiva, čemu je vjerojatno najveći obol dao razvikani 'Zovi me svojim imenom' LUCE GUADAGNINA. Trend naposljetku nije zaobišao ni Hrvatsku, pa smo u najnovije vrijeme dobili čak dva gej naslova: 'Lijepa večer, lijep dan' IVONE JUKE i 'Zečji nasip' ČEJEN ČERNIĆ. Zanimljivo je da se muškim homoseksualnim odnosima u hrvatskoj kinematografije bave (heteroseksualne) žene – Juka prema vlastitom, a Černić prema izvornom scenariju književnika TOMISLAVA ZAJECA, koji se nakon bretistoneli-sovskih početaka posvetio traumatiziranim autsajderima povišene senzibilitnosti.

U tu motiviku djelomično se uklapa i 'Zečji nasip', koji je u domaća kina upravo pristigao s festivala u Berlinu: 18-godišnji Marko, omiljeni sportaš iz sela kraj rijeke sklone poplavljanju, obnavlja tajnu ljubavnu vezu s vršnjakom Slavenom koji se nakratko vratio iz Berlina na očev sprovod. Afera zapravo nije posve tajna – za nju su bili saznali roditelji oba mladića, zbog čega je Slaven i morao otići iz sela, dok se Marko odlučio uklopiti u standarde zajednice i, na oduševljenje svoje represivne majke, ući u ljubavni odnos s vršnjakinjom Petrom. Siže filma predstavlja Marka koji već jest u vezi s Petrom, pa gledatelji, baš kao i seljani, ništa ne znaju o njegovoj prošlosti sa Slavenom. Odnos Marka i Petre prikazan je kao emotivno spontan i autentičan, a osim toga oni su i fizički 'savršeni par' – oboje su (vrlo) privlačni, 'kao stvoreni jedno za drugo'. No sa Slavenovim povratkom Marko se polako distancira od Petre i približava bivšem ljubavniku, da bi sve kulminiralo njihovim seksualnim odnosom. I do tada gotovo besprijekorno vođen film nađe se u silnom problemu; naime, između dvojice glumaca koji Marka i Slavena utjelovljuju, a to su uglavnom jako dobri (iako mu se znaju potkrasti dijaloške nesigurnosti) LAV NOVOSEL kao Marko i korektni ANDRIJA ŽUNAC kao Slaven, nema ni trunke tzv. ke-

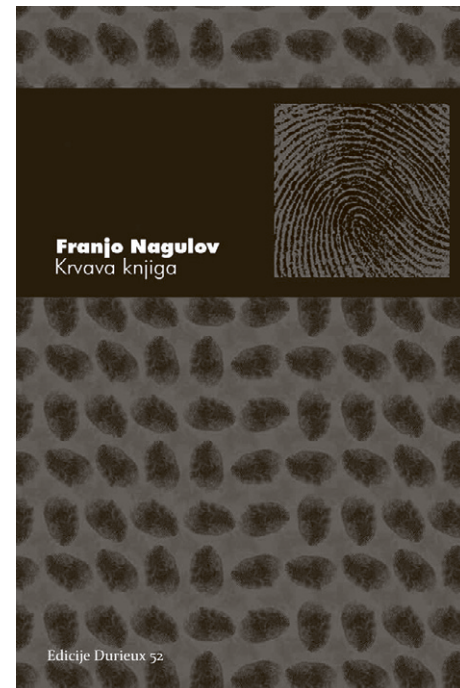
mije. Ljubavni odnos i međusobna seksualna privlačnost njihovih likova zbog toga djeluju mehanički nakalemljeni (kakva suprotnost autentičnoj homoseksualnoj energiji u inače puno slabijem filmu Ivone Juke!), dok ono što bi po svemu sudeći za Marka trebala biti paravanska veza – erotski odnos s Petrom koju odlično tumači gotovo debitantica FRANKA MIKOLACI (kao djevojčica imala je 2016. istaknutu rolu u 'Trampolinu' KATARINE ZRINKE MATIJEVIĆ) – pršti od glumačke 'kemije' koja se prenosi na likove.

Čejen Černić, koja je u svom dugometražnom prvijencu 'Uzbuna na Zelenom Vrh' iz 2017., daleko najboljem izdanku serijala o KUŠANOVOM KOKU, pokazala izvrstan osjećaj za *casting*, ovdje je u tom smislu podbacila. Novosel i Žunac trude se, čak solidno odrađuju seksualnu scenu, ali ljubavna strujanja između njihovih likova jednostavno ne postoje, pa niti nešto što bi bilo nalik na intenzivne prijateljske osjećaje u tipično zajecovskim prizorima igre zamišljanja (vožnje auta). Također, Zajec je film opteretio povremenim stereotipima (protiv Marka se okreću i djevojka i najbolji prijatelj), a zanimljivo je da protagonist daleko najemotivniji odnos ostvaruje s mlađim bratom s intelektualnim poteškoćama (izvanredna međuigra Novosela i LEONA GRGIĆA) te ocem (odlična minijatura FILIPA ŠOVAGOVIĆA), dok je majka (solidna TANJA SMOJE) pojednostavljeno rečeno negativka, kao što će to postati i djevojka Petra. Dakle, dva najvažnija ženska lika, za razliku od gotovo svih muških, nisu laskavo prikazana.

Takozvana uža režija, srećom, jako je uporište Čejen Černić. Kamera iz ruke s preferiranjem bližih planova radi zgušnjavanja prostora, što implicira psihičku skučenost, odlično funkcionira, sigurno se koristi i montaža s često naglim završecima scena, iako povremeno rabljenje skokovitih rezova djeluje kao višak. Černić je samosvjesna i darovita stilistica s osjećajem za atmosferu, i prava je šteta što srce svog filma, njegovu erotsku središnjicu, nije bolje postavila. ■

Franjo Nagulov: Krvava knjiga

(Durieux, Zagreb, 2024.)



PIŠE Andrijana Kos-Lajtman

Vjerojatno najbolja autorova pjesnička zbirka dosad

Poezija brutalnosti

FRANJO NAGULOV, trenutno jedan od najaktivnijih književnih kritičara u Hrvatskoj, ujedno i sam književni autor poprilično bogatog opusa, nedavno je objavio svoju novu pjesničku knjigu snažnog, simbolikom obremenjenog naslova 'Krvava knjiga' (Durieux, Zagreb, 2024.). Riječ je o zbirci koja se s jedne strane dobro uklapa u poetičke tendencije koje je Nagulov ispoljio već i u nekima od svojih ranijih knjiga – uz spomenutu simboliku naslova, to se prvenstveno odnosi na beskompromisnu društvenu kritiku te sklonost ironiji, satiri i groteski – dok ih s druge strane dodatno profilira i britko nivelira, rezultat čega je vjerojatno najbolja autorova pjesnička zbirka dosad.

'Krvava knjiga', koja nas, dakako, i grafičkom opremom dočekuje usklađena sa svojim naslovom (crvene korice s ponavljajućim motivom otiska ljudskoga prsta), ciklus je od 62 ulančane nenaslovljene pjesme koje dolaze u nekoj vrsti uzročno-posljedičnog poretka, kao u svojevrsnom spjevu, iako svaka pjesma zadržava autonomiju i samodostatnost. Baš kao što naslov i navještava, riječ je o knjizi obilježenoj brutalnim motivima – fizičkim, duhovnim i socijalnim rasapom i propadanjem te generalnom ne-realiziranošću u okviru užeg (obiteljskog) i šireg (državnog, nacionalnog) konteksta. Centralni motiv zbirke jest motiv majke i njegova se poetska razgradnja odvija na različitim, često paralelnim razinama, počevši od one doslovne (majka u okviru obiteljskog konteksta, s naglaskom na relaciju majka – sin), preko onih metonimijskih ili metaforičkih (majka kao figura kojom se sublimiraju različite rodne, međuljudske i šire društvene uloge, stanja i karakteristike, npr. majka-žena, majka-djevojka, majka-marx, majka-iskus, majka-obračun, majka-ubijanje, majka-strah, majka-salo, majka-muzika, majka-mizoginija, otac-majka) pa sve do izrazito alegoričnih (majka kao domovina, država ili nacija). Figura majke kao objekta promatranja, razmatranja i sjećanja u iskazima sina-govornika u 'Krvavoj knjizi' ozbiljuje se tako u širokom spektru

svojih oblikovnih i značenjskih reprezentacija – vodeći nas kroz panoramu različitih intimnih i općedruštvenih konteksta, lirski subjekt beskompromisno ukazuje na socijalni krajolik današnjice, prvenstveno u Hrvatskoj. Snažna društvena kritika zaštitni je znak zbirke, i to takva koja ne šteti gotovo nikoga – ni zapuštena seoske sredine, ni one intoksicirane 'neutaživim hrvatstvom', ni svećenike 'koji žude za plavokosim / ministrantima', ni školstvo obojeno klerikalnošću, ni fetišizaciju ratova, ni nebrigu za prirodni svijet, ni pretjeranu zagledanost u prošlost, ni suvremene političare, ni propadanje tvornica i bespomoćnost radničkog sloja, ni opću pasivnost i poslušnički mentalitet. Ukratko, sve one i sve ono što doprinosi općem rasapu života dostojnog čovjeka. U tom kolopletu uloga, osobnih i kolektivnih miljea koji govore o dehumaniziranosti vremena u kojem živimo, majka je ponekad i ona koja će, uslijed nemoći i u roditeljskom nastojanju da njezino odraslo dijete priskrbi iole kvalitetan život, zadobiti čak i ulogu one koja nudi učenje 'koje mi treba / pomoći da postanem jedan od njih: vlasnik oružanog / lista, počesljani direktor i odlikovani hrast, predvidivi citat, krasni kurac čovječanstva'.

Jasno je, dakle, da je 'Krvava knjiga' doista brutalna, beskompromisna i organska – ne samo u svom sadržajnom sloju, nego i na način punokrvne, autentične poezije koja ni u jednom jedinom trenutku ne zaboravlja svoju književnu prirodu i ne prerasta u bilo kakav sustavan izvještaj, program ili kritiku. Upravo suprotno, Nagulov ovdje roni poetski duboko, pliva sigurno, kreće se između različitih tonskih registara (od sućuti, preko ironije i groteske, do bunta i bijesa) te ritmički sigurno, sintaktički vješto i metaforički impresivno tka pjesnički tekst koji je teško prisposodiv uvriježenim modalitetima domaće suvremene poezije. Usudila bih se čak reći da nam daje u ruke nešto što bismo mogli nazvati postpoezijom: pjesničkom knjigom za posttranzicijsko i postpovijesno društvo u kojem smo se zatekli. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Lady Gaga: *Mayhem*

(Interscope)

NOVI album LADY GAGE publika i kritika dočekali su kao nekoliko stvari istodobno; povratak pop korijenima, posveta velikanima, *revival* recesijskog dance popa s kraja nultih samo su neke od sintagmi koje su se mogle pročitati u osvrtima u povodu njegovog izlaska. Možda najprecizniji opis našao se u osvrtu RICHARD JUZWIAKA, koji je album opisao kao rijedak ravnopravan spoj 'rokističkih' i 'poptimističnih' ideala. Tijekom skoro dvadesetogodišnje karijere, Gaga je postala poznata po stilskim skokovima. Precizni digitalni pop debija 'The Fame' teško je mogao nagovijestiti karijeru koja će uključivati dva albuma obrada standarda u suradnji s TONYJEM BENNETTOM ili americana balade sa *soundtracka* 'A Star is Born'. 'Mayhem' je njen prvi album koji pokušava i velikim dijelom uspijeva na jednom mjestu spojiti različite autorske fascinacije i učiniti ih koliko-toliko kohezivnim. U tom smislu, raznolike reakcije ne čude, jer album nudi za svakog ponešto, od mehaničkog, bouvijskog funka 'Killah' preko džeksonovskog epskog popa 'Shadow of a Man' do 'How Bad



Do You Want Me', koja toliko uspješno priziva TAYLOR SWIFT da su počele kružiti priče da ona pjeva prateće vokale. U manje vještih rukama, sličan koloplet referenci lako bi ispao tek blijedi pastiš, no ovdje postaje kameleonski pop kolaž koji s lakoćom briše granicu između 'umjetnog' i 'autentičnog'.

Circuit des Yeux:
Halo on the Inside

(Matador)

HALO on the Inside', novi album HALEY FOHR pod imenom CIRCUIT DES YEUX, predstavlja još jednu transformaciju u karijeri koja ih je prepuna – dakako, unutar skromnije, svjesno *underground* razine. Četiri godine nakon izvrsnog i bogato orkestriranog art pop albuma 'io', Foehr se odlučuje na potpuno drugačiji pristup. Jedina konstanta između ovih dvaju albuma je njezin teatralni kontraalt, koji je i dalje središnja točka svake pjesme. Sintesajzeri i ritam mašine sada preuzimaju vodeću ulogu. Distanciranje od organskih elemenata rezultira atmosferom koja je često industrijska, a ponekad i iznenađujuće plesna. Obilato naslonjen na bogatu tradiciju mračnog synth i goth popa, 'Halo on the

Inside' neprekidno pleše na rubu između pristupačnosti i ezoterije, razotkrivajući pritom slojeve ambivalentne atmosfere koju je nemoguće ne čitati kao vrlo prikladnu



društvenom trenutku. U iznimnoj 'Truth' Foehr ponavlja mantru 'istina je samo plod uma' sugestivnim, namjerno pomalo dehumaniziranim glasom. Ima li prigodnije fraze da se opiše 2025.?

Marie Davidson:
City of Clowns

(DEEWEE)

KANADANKA MARIE DAVIDSON poznata je po spajanju minimalističkih synth instrumentalala i sarkastičnog, nezainteresiranog vokala. 'City of Clowns', inspiriran bestselerom SHOSHANE ZUBOFF 'The Age of Surveillance Capitalism', besprijekorno koristi svjesna stilistička ograničenja kako bi oslikao tehnološku anhedoniju impliciranu u tematici. Produkcijski obilježen donekle staromodnim acid techno sintesajzerima i efektnim pulsirajućim ritmovima, album stvara prigodnu pomaknutu, distopijsku atmosferu naznačenu



i naslovnicom. Vokalno i tekstualno gledano, 'City of Clowns' prožet je karakterističnim *deadpan* humorom unutar kojeg tehnološki jezik funkcionira ne samo kao parodijski komentar svakodnevice nego i kao vjerna, ali iznimno ironična preslika senzualnog synth popa osamdesetih. Davidson svjesno koristi glazbene i tekstualne klišeje kako bi stvorila narativne pune depersonaliziranih romansi jedinica i nula, praznih motivacija i optimizma generiranog neprekidnim nizovima literature za samopomoć. 'City of Clowns' zato je idealan pop album trenutka, iako njegove hladne teksture postanu zamorne nakon nekog vremena. 'Medij je poruka', rekao bi MARSHALL MCLUHAN.

■ Karlo Rafaneli

Kustosice izložbe
'Pet bijelih stepenica'NATAŠA ILIĆ i ANA KOVAČIĆ
Opada povjerenje u umjetnost kao politički agens

Od 22. ožujka do 26. travnja na različitim lokacijama u Zagrebu odvija se izložba 'Pet bijelih stepenica', čije ste kustosice, uz Sabinu Sabolović i Ivet Ćurlin. Predstavite nam je ukratko.

ANA KOVAČIĆ: Izložba je inspirirana fragmentom istoimene pjesme VLADE KRISTLA. Nije ju zahvalno prepričavati, ali u njoj pjesnik odlučuje prijeći te stepenice da bi ušao u pekaru koju doživljava kao mjesto mira i utjehe. Izabrale smo sedam vrlo različitih, nama inspirativnih umjetničkih pozicija – ANTONA KATSA, JÚLIUSA KOLLERA, RENE MATIĆ, NIKU MIHALJEVIĆA, ANU OPALIĆ, LAURE PROUVOST, Škart i kolektiv Tizintizwa – i osmislile ne sasvim uobičajena mjesta susreta s njihovim radovima. Tražimo malo znatizelje da ih potražite ili koncentracije da ih primijetite.

Recite nam više o izboru lokacija.

KOVAČIĆ: Radovi su smješteni u različite prostore i institucije koje se bave kulturom, ali su većinom izvan područja vizualne umjetnosti. Birale smo ih u odnosu na radove i sa željom da istaknemo neke od naših dugogodišnjih suradnji, poput onih s Booksom, Ribnjakom ili Kinotekom. Jedna od adresa je Draškovićeve 31, prostor buduće galerije koju ćemo voditi u suradnji s ustanovom Novi prostori kulture. Veseli nas što prvi put surađujemo s dvoranom Vatroslav Lisinski, koja je izuzetno poticajan prostor. Radovi će biti i na KIC-ovoj fasadi i u našem uredu u Napretkovom neboderu. Sve lokacije i informacije o radovima mogu se naći na našoj stranici. Zanimali su nas različiti oblici gostoljubivosti koje prostori nude i kako oni utječu na radove.

U najavi izložbe apostrofirate 'mračne i nasilne političke okolnosti' koje su se 'intenzivirale i postale normalizirane' u odnosu na sredinu prošlog desetljeća. Je li ta promjena intenziteta promijenila i nešto suštinski u vašem shvaćanju pristupa i dometa politike suvremene umjetnosti?



Foto: Gordana Borčić

NATAŠA ILIĆ: Ta promjena se očituje u sve većim pritiscima na umjetničko i kulturno djelovanje, porastu cenzure i autocenzure, sve jačim pritiscima u smislu uskraćivanja financijske podrške i birokratizacije kao sredstva kontrole, ali i izravnim intervencijama u slobodu govora, koje su još pred koju godinu bile nezamislive u tzv. civiliziranom svijetu liberalne demokracije. Danas svjedočimo kraju jednog procesa koji je posljednjih dvadesetak godina promijenio pejzaž suvremene umjetnosti. Ona se shvaća kao prostor kritike, prostor otpora, a njezine se institucije shvaćaju kao nositelji promjena. No promicanje progresivnih vrijednosti odvija se na terenu krucijalno određenom komercijalnim i političkim interesima kapitala koji ga nosi, zbog čega opada povjerenje u umjetnost kao politički agens. Zato nam je autonomija umjetnosti, koju smo uvijek shvaćale kao kategoriju podložnu društvenim konvencijama i ideološkim interpretacijama – dakle, kao kategoriju koju definiraju vladajuće strukture – danas postala važnija. Mislimo da joj treba iznova pripisati smisao, da na njoj treba inzistirati, da se treba boriti za umjetnost kao prostor imaginacije, uključujući i politiku imaginacije kao društveno dobro koje treba braniti od napada i pokušaja instrumentalizacije sa svih strana, i to vidimo kao osnovu svog djelovanja.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT



Zagrebački HSLS protiv se planu da reljef PETRU I. KARADORĐEVIĆU bude vraćen na svoje mjesto u Meštrovićevom paviljonu, u kojem je otkriven tijekom obnove, smatrajući kako je riječ tek o 'povijesnom artefaktu' koji se ne uklapa u promijenjenu funkciju zgrade, pa je najbolje da završi u muzeju. Što bi kralj dao da je 'Indijanac'!

■ L. P.

Obnova Meštrovićevog paviljona probudila duhove Karadorđevića (Foto: Neva Žganec/PIXSELL)

Bend nije trend

Gubitak komercijalnog i kulturnog utjecaja bendova ima niz uzroka, od pojave društvenih mreža do rasta troškova turneja. No pravo pitanje nije zašto bendovi gube na popularnosti, nego zašto je diskografska industrija nikad veća, a broj onih koji mogu profesionalno živjeti od glazbe sve manji

POSLJEDNIH godina teza o manjku popularnosti bendova postala je jedan od neupitnih i često ponavljanih truizama pop glazbe. To ne znači da se novi sastavi ne osnivaju, ne sviraju po koncertima i festivalima ili da nemaju manje ili više uspješne turneje, nego da rock grupe, pa čak i pop sastavi, naprosto više nemaju komercijalni i kulturni utjecaj koji su imali prije trideset, četrdeset ili pedeset godina. Na Billboardovoj ljestvici 100 najuspješnijih singlova 1975. gotovo polovica pjesama otpala je na skupine, dok je lanjsko izdanje iste te ljestvice u potpunosti pripalo solo izvođačima. Singlovi su osnovni pop format, tradicionalno naklonjen ne samo pop nego i solo izvođačima, no tvrdnju potvrđuje i pogled na 'bendovski', albumski format. Iste te 1975. jedanaest je grupa imalo najprodavanije albume tjedna u SAD-u, dok je lani to pošlo za rukom samo K-pop bendu Twice. Pogled na Spotify pak kaže da se na popisu najslušanijih izvođača tijekom proteklih mjesec dana na toj platformi među prvih dvadeset nalazi samo jedan bend, Coldplay.

Mogli bismo se upustiti u 'rokističku' analizu toga što jest a što nije bend, no i najinkluzivnija definicija, ona koja uključuje bilo koju vokalnu ili instrumentalnu skupinu, ne popravljaju najnoviju statistiku.

Čak su se i donedavno neprikosnoveni K-pop fenomeni kao što su BTS ili Blackpink (barem zasad) raštrkali u solo karijere i razne izvanglazbene aktivnosti. Tzv. *legacy* izvođači kao što su The Rolling Stones, U2, Red Hot Chili Peppers ili spomenuti Coldplay i dalje pune stadione i arene, no bendovima čijem je članstvu prosjek godina manji od pedeset takvi su pothvati puno teže dostižni. The Black Keys, jedan od najpopularnijih rock bendova desetih, lani su otkazali cjelokupnu američku turneju po arenama zbog slabe prodaje ulaznica.

Razloge za takav razvoj situacije ugrubo možemo podijeliti na kulturološke i materijalne. Žanrovi u kojima dominiraju samostalni izvođači poput popa, hip-hopa, EDM-a, pa čak i recentno ponovno izuzetno popularnog countryja, progutali su top-liste posljednjih godina. Suvremeni izvođači su često multimedijske ličnosti i *influenceri* čija je poslovna aktivnost rasprostranjena daleko izvan glazbe. Drugim riječima, ako je u doba *streaminga* postalo praktički nemoguće živjeti od prodaje glazbe, to ne znači da barem onim najspretnijima i najpopularnijim ne polazi za rukom prodaja *lifestylea*, čak i puno više nego ikad prije. Prodaje se sve, od čarapa do žestokih alkoholnih pića, no pravi sadržaj tih proizvoda je uvijek zamišljeni dašak nečije karizme.

Također, društvene su mreže stvorene za promoviranje individualne osobnosti, a ne grupne dinamike i interpersonalnih odnosa u višečlanim sastavima, koji su godinama predstavljali 'dodanu vrijednost' za obožavatelje određenih bendova. Čak i unutar in-

Brojni glazbenici ističu kako su bendovi sve nedostupniji pripadnicima radničke i niže srednje klase, dakle populaciji koja je tradicionalno definirala estetiku, tematiku i smjer glazbenih žanrova od folka i jazza do punka i reggaea

die-rocka, žanra koji je uz metal najviše orijentiran na bendovsku formu, vidljivost su ostvarile govornjive ličnosti poput PHOEBE BRIDGERS, FATHERA JOHN MISTYJA, MACA DEMARCA ili MITSKI, koje su se u ključnim trenucima građenja karijere itekako vješto služile društvenim mrežama i internetom i predstavile publici na pristupačan način. Takav modernom tehnologijom određen razvoj događaja potaknuo je diskografske kuće da 'svježju krv' traže provjeravajući broj pratitelja i angažman na društvenim mrežama, a ne u koncertnom okruženju, kako je to često prikazano u svakoj biografskoj priči bilo kojeg popularnog izvođača od Beatlesa do Strokesa.

Brzi razvoj glazbene tehnologije omogućava pak ljudima da stvaraju glazbu studij-

Coldplay – jedini bend u top 20 najslušanijih izvođača na Spotifyju u proteklih mjesec dana (Foto: Raph_PH/Wikipedia)

ske kvalitete u vlastitim spavaćim sobama, čime se često štedi na troškovima opreme i prostorima za vježbu. Mladi bendovi su uz to opterećeni i rastućim troškovima turneja nakon pandemije Covida-19, a u slučaju britanskih bendova poskupljenjem i smanjenjem broja europskih nastupa nakon Brexita. 'Turneju na kojoj smo glavni izvođači obično završavamo s gubitkom. Jedini nastupi na kojima ostvarimo bilo kakvu zaradu su festivali', izjavila je za Guardian LILY FONTAINE, pjevačica benda English Teacher, prošlogodišnjih osvajača prestižne britanske nagrade Mercury, procijenivši kako bi im tada predstojeća turneja trebala donijeti oko 800 funti zarade.

Zbog takvih primjera, brojni glazbenici i ljudi vezani za glazbenu industriju ističu kako su bendovi sve nedostupniji pripadnicima radničke i niže srednje klase, dakle populaciji koja je tradicionalno definirala estetiku, tematiku i smjer različitih glazbenih žanrova od folka i jazza do punka i reggaea. Njeni pripadnici stoga će vrlo vjerojatno odustati od formiranja bendova te se glazbeno i kreativno pokušati izraziti na druge načine, bilo da se radi o raznim oblicima kantautorske i eksperimentalne glazbe nastale izvan bendovskog formata ili pak komercijalno 'aspirativnim' žanrovima poput hip-hopa ili popa, koji su danas, za razliku od bendovskog formata kad je u pitanju početni stadij karijere, dostupniji i makar načelno demokratičniji nego ikad prije.

Priča o popularnosti bendova puno je šira od toga što je popularno na top-ljestvicama i postavlja zasad neodgovorena pitanja na to tko, zašto i kako ima prava živjeti od svog glazbenog stvaralaštva te imaju li neetablirani glazbenici koji se ne žele baviti trenutno najunosnijim formama, bilo da se radi o stvaranju pop-hitova ili ambijentalnih tepiha za *streaming playliste*, uopće pravo sanjati da im glazba može biti išta više osim hobija. Ni u načelno 'boljim' vremenima diskografska industrija nije bila blagonaklona prema svojoj 'srednjoj klasi', odnosno umjereno uspješnim profesionalnim glazbenicima; s dolaskom *streaminga*, a u najnovije vrijeme i alata umjetne inteligencije, njihov rad je sveden na 'hranu za algoritme', koja se potom reproducira kao dekontekstualizirano djelo uz malu ili češće nikakvu naknadu. Postoji pritom još jedan klasični 'rokistički' argument o sviranju iz gušta i ideala, no pritom se zaboravlja da takva egzistencija podrazumijeva i drugi, uvjetno rečeno pravi posao. To je sasvim u redu kada se takav oblik hobija ili poluprofesionalizma odnosi na najviše četvrtinu izvođača i bendova koji su redovno diskografski aktivni, ali nije u redu za ogromnu, nepreglednu većinu.

Pravo pitanje stoga nije zašto bendovi gube na popularnosti, nego zašto je diskografska industrija nikad veća, a broj onih koji mogu profesionalno živjeti od glazbe sve manji. Odgovor se krije u činjenici da *tech* industrija posljednja dva desetljeća pružatelje i korisnike usluga koristi kao digitalno roblje. Bilo da se radi o Uberu, Spotifyju, AirBnB-u, Instagramu ili nečem petom, rezultat je uvijek isti – i oni koji pružaju *drudge* usluge, kao i oni koji u slučaju umjetnosti stvaraju tu tako mrsku riječ *content*, tu su tek da ih se iscijedi do zadnjeg podatka, ideje ili osobnosti. Okruženje manje ovisno o algoritamskim preporukama, neprekidnom generiranju 'pozadinskih' sadržaja i sličnim obilježjima ekonomije pažnje zasigurno bi urodilo i raznolikijom, manje predvidljivom popularnom kulturom, no takav razvoj situacije ne bi bio ni izdaleka koristan našim tehnološkim gospodarima. ■



TV RAŠETANJE

Otac na
križnom putu

PIŠE Boris Rašeta

Morana Kasapović ugostila je Ivana Lovrenovića čiji se roman 'U sjeni fantoma' bavi traumom Bleiburga, koji se nije spominjao. Kasnije, kad je osvijestio događaj, zapitao se kako je do njega uopće došlo: 'Nema jednostavnog odgovora... Ali mogu reći ovo – taj uzrok, u krajnjoj liniji, sadržan je u postojanju četverogodišnje NDH, sa svime što je ona nosila u sebi'

Plejmejker, Netflix

ISLI Gordon (KATE HUDSON) nenadano se ostvaruje prilika života, a posao je kao stvoren za nju. Ona je jedinica u bogataškoj dinastiji Gordon, vazda nepravedno zaobidena, no igrom slučaja, umjesto brata Cama, postaje predsjednica losanđeleskog košarkaškog tima Waves. Kao žena mora probiti tzv. stakleni strop – nevidljivu prepreku koja se na putu prema gore postavlja ženama, ali ne i muškarcima. Na nju naližeće u vlastitoj obitelji, jer se radi o obiteljskom biznisu. Hit serija 'Plejmejker' (u originalu 'Running point', što je termin koji u sportu označava igrača koji inicira ofenzivnu strategiju) već se u prvoj sezoni emitiranja našla među prvih deset naslova streaming servisa Netflix. Pametno je i duhovito napisana, premda nije posve imuna na klišeje o bogatim Amerikancima te pokoji 'lip-salve' ili laskanje američkoj verziji kraljevstva među *celebrityjima* (OPRAH WINFREY, TAYLOR SWIFT...). No, krenimo redom. Premda po *defaultu* razmažena bogatašica, Isla nije klasična plavuša, već jedini pravi talent za košarku u obitelji, bolje rečeno, košarkaški mag dinastije Gordon. Naime, aktualni predsjednik Wavesa, brat Cam (JUSTIN THEROUX) je frajer, ali i ovisnik o drogi, drugi brat (Ness) je talentiran, ali šmokljan, treći (Sandy) je pametan, ali antitalent za sport, a četvrti (Jackie), za kojeg tek doznaju da postoji, mora krenuti od nule, jer je plod tajne očeve veze s kućnom pomoćnicom (i to iz Meksika), što i nije neka referenca u bogataškom miljeu. Kate Hudson je genijalna u humorističnim rolama, imponira stasom, glasom i pojavom. Odličan je i ledeno cinični Justin Theroux. Autori scenarija (IKE BARINHOLTZ, MINDY KALING, ELAINE KO, potonja je inače scenaristica 'Moderne obitelji') kao iz rukava sipaju taktički osmišljene gegove koji se referiraju na stvarni – što privatni što profesionalni – život protagonista (npr. židovsko porijeklo Kate Hudson), društvene mreže (X/TikTok), reperski žargon, dajući u realnom vremenu presjek losanđeleske, ali i sveameričke, urbane, biznis, marketinške i sportske scene. Ismijavaju večere za 50.000 dolara, ekskluzivne Hermès torbice, jurte u centrima za rehabilitaciju ultrabogatih, pretjerano zdravu ishranu... Židovski humor je specifična podvrsta humora koji se uglavnom razvio u New Yorku, ali ovdje vidimo da može dobro funkcionirati i sedam tisuća kilometara istočnije. Serija bi se mogla svidjeti i profesionalcima, a ne samo amaterima i zaljubljenicima u sport, jer u njoj košarka nije samo ukras nego zaokružena tema. Gledati!

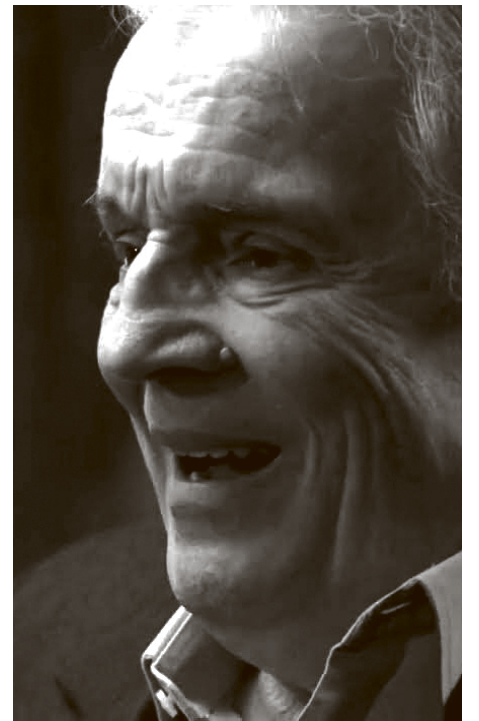
RTL Direkt,
10. ožujka, 22:30

POMALO mi je drago da se hrvatski narod razdrmao i da je moja pjesma izazvala takvu polarizaciju, jer mislim da to i jest uloga umjetnika, da izazove reakciju, samosvjesno je i hrabro MOJMIRI PASTORIĆ priznao pobjednik Dore, MARKO BOŠ-

NJAK. Mladi, simpatični pjevač će predstavljati Hrvatsku u Baselu s pjesmom 'Poison Cake'. Kao što je poznato, protiv Bošnjaka se digla kuka i motika – crkveni krugovi tvrde da mu je pjesma sotonistička, pa ga je voditeljica izravno o tome pitala. Dečko se na to nasmijao. 'Ako je netko želi doživljavati kao takvu, ja mu ne branim. Ja znam koja je bila svrha, mi smo bili inspirirani bajkama, Ivicom i Maricom. Autori teksta su iz inozemnog tima i skroz su to drugačije doživjeli, kao i ja. Svi možemo protumačiti pjesmu kako želimo. Znam da nije sotonistička, ali ako je nekome zabavno da je doživljava kao takvu – slobodno, kazao je Bošnjak. 'Komentari o tvojoj seksualnoj orijentaciji bili su strašni', rekla mu je Mojmira, 'pa smo ih morali isključiti.' 'Ja sam ponosan na to što jesam. Mislim da je jako puno ljudi u Hrvatskoj i dalje primitivno i imaju uska shvaćanja svijeta. Ne zamjeram im i mislim da se opet trebaju referirati na tu kršćansku ljubav koju promoviraju, a protiv koje se bore. Dosta su kontradiktorni, cijela ta hajka je puna paradoksa. Postalo mi je zabavno', odgovorio je pjevač. 'Svjestan sam gdje živimo i kakvo je to okruženje. Ne čudi me, ali mi je u jednu ruku žalosno da sam morao biti taj prvi koji je preuzeo teret na sebe. Ponavljam, ponosan sam na to što jesam i želim to otvoreno živjeti i ne skrivati se. To je nešto na što želim staviti fokus jer nema potrebe da živimo život neiskreno. Treba živjeti punim plućima i autentično', poručio je Bošnjak.

Razgovor s razlogom: Ivan Lovrenović, HRT, 11. ožujka, 23:17

MORANA KASAPOVIĆ pozvala je u goste sjajnog IVANA LOVRENOVIĆA, koji je održao sat anatomije povijesti. Njegov roman 'U sjeni fantoma', za koji je 2023. dobio nagradu Gjalski, bavi se obiteljskom i narodnom traumom: Bleiburgom, porazom, bježanjem, obiteljskim tabuom. Lovrenović je 1945. ostao bez oca. 'Pojam Bleiburg i sama riječ Bleiburg, barem u svijetu u kojem sam ja odrastao, naprosto nije postojala, nije bila u upotrebi', rekao je voditeljici. 'U upotrebi su bili drugi pojmovi koji su u mom doživljaju imali to teško značenje. Koji su to pojmovi? Dva su: jedan je pojam povlačenje. Ja sad ne mogu objasniti, a i neću, koliki spektar tegobnih značenja je imala ta riječ. Druga riječ je Slovenija, jer se išlo u povlačenje preko Slovenije.' Izbjegavanje imenovanja pokušaj je bijega od traume, način da nesreća bude manje bolna. Kasnije, kad je osvijestio događaj, Lovrenović se zapitao kako je do njega uopće došlo. 'Nema jednog odgovora i nema jednostavnog odgovora... Ali mogu reći ovo – taj uzrok, u krajnjoj liniji, sadržan je u postojanju četverogodišnje NDH, sa svi-



Ivan Lovrenović u gostima kod Morane Kasapović (Foto: Screenshot/HRT)

me što je ona nosila u sebi, što je radila, kako je postupala, na kojim temeljima je počivala, ideološkim, etičkim, političkim... I ja do danas nisam zadovoljan načinom na koji je javni hrvatski diskurs izašao na kraj s tim uzrocima', kazao je, a mi bismo mirne duše mogli reći da nijedan naš narod nijednu svoju kalvariju nije reflektirao na valjan način, poput Lovrenovića. To je, ipak, privilegija – ili pokora – kritičkih intelektualaca. Pisac je smireno govorio 'o prokletstvu kolektivismu i o prokletstvu historije koju modeliraju ideološki kolektivismi' zaključujući da je cijelo naše 20. stoljeće predstavljalo 'užasnu orgiju ideoloških kolektivizama'. Tegobno je interiorizirati sve to, bivajući podijeljen između službene, propisane, kanonske povijesti i one koja ne postoji u javnom prostoru, 'ali je tebi silno važna jer je ti osjećaš u duši, osjećaš je u životu, osjećaš je u načinu na koji to tvoji bližnji proživljavaju i ponekad u škrtim naznakama komuniciraju.' Sraz između te dvije razine bio je temeljni Lovrenovićev motiv pisanja romana. Čovjek se ne smije predati ni jednom od ta dva demona. Ako se predaš demonu službene historiografije, prestaješ biti individuum, svoj čovjek i postaješ kotačić u stroju. Ako se predaš demonu nepriznate historijske ljudske stvarnosti, onda postaješ 'otrovano čeljade'. 'Između ta dva demona treba izabrati gledište koje u punoj mjeri uvažava i jedno i drugo, ali se ne zadovoljava ni jednim ni drugim, nego traži neki svoj kut i put. Taj svoj kut i put moguće je naći isključivo u književnosti'. Pokušaj razumijevanja čovjekovih motiva, konteksta – na to bi se mogao svesti napor da se stvar pokuša iznutra doživjeti, pokušati razumjeti ljudske geste, rekao je pisac koji je, svjestan osamljenosti svoje pozicije, izabrao dobru samoću kao 'najbolji oblik individualnog života jer podrazumijeva da je to u osnovi aktivan život'. ■

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.



Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.



Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ